

**T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**KIRIKKALE İLİ AĞIZLARI
(İNCELEME-METİNLER-SÖZLÜK)**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Elif BAŞER**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Sadi H. NAKİBOĞLU**

Niğde 2014

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kırıkkale İli Ağızları” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 23.12.2013.

Elif BAŞER

ONAY SAYFASI

Yrd.Doç.Dr. SADİ HINCAL NAKİBOĞLU danışmanlığında **ELİF BAŞER** tarafından hazırlanan " **Kırıkkale İli Ağzları** " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih:

JÜRİ :

Danışman : *Yrd.Doç.Dr. Sadı H. Nakıboğlu*

Üye : *Doç.Dr. Kamıl İbikli*

Üye : *Yrd.Doç.Dr. Ahmet Büyükakkas*

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Mehmet ÖZEL
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Türk kültürünün en önemli kaynaklarından biri, bu topraklarda varlığını sürdüren halkın dili ve folklorudur. Bu nedenle Kırıkkale ili sınırları içerisinde yaşayan halkın konuştuğu ağzın derlenmesi, yapılan derlemelerden hareketle Kırıkkale ili ağızlarının dilbilgisi özelliklerinin tespit edilmesi ve Kırıkkale'ye ait söz varlığının ortaya çıkarılması bu yüksek lisans çalışmasının amacıdır.

Bilindiği üzere son zamanlarda ulaşım imkanlarının, sözlü ve yazılı kitle iletişim araçlarının gelişmesi, ülkemizdeki hızlı sanayileşmenin beraberinde getirdiği karmaşık iç göçler, bölgedeki ağız özelliklerinin korunmasını ve ileriki nesillere aktarılmasını oldukça güçleştirmektedir. Bu ve bunun gibi birçok sebeplerden ötürü üzerinde çalışma yapılmayan tüm bölgelerdeki ağız özelliklerinin daha fazla zaman kaybedilmeden, bilimsel bir disiplin dahilinde araştırılıp incelenmesi büyük bir önem arz etmektedir.

Günümüzde birçok ülkenin dil atlaslarını oluşturması adına bu çalışmaları tamamladıkları ve dil atlaslarından hareketle ağızlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koydukları bilinmektedir. Türkiye'de ise durum ne yazık ki bu aşamaya gelememiştir.

Bugüne kadar Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan pek çok çalışma mevcut olmasına karşın halen bütünüyle incelenmemiş illerin olduğu da görülmektedir. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı araştırma yapılmayan bölgelerde bir an evvel çalışmaların başlatılması ve tüm Türkiye Türkçesi ağızlarının kayda geçirilmesinin zaruri olduğu bilinmektedir. Bu zaruriyetten hareketle, daha önce bütünüyle çalışılmamış bir bölge olan Kırıkkale'nin ağız özellikleri üzerine bir çalışma yapılması önem kazanmaktadır.

Kırıkkale ili ağızları üzerine yapılan bu çalışma, Kırıkkale ili hakkında genel bir bilgi toplanarak başlatılmıştır. Bu bilgilerin sunulduğu giriş bölümünde Kırıkkale iline ait coğrafi, morfolojik yapı, jeolojik yapı, su kaynakları, iklim özellikleri, sanayi, ticaret, tarım ve hayvancılık gibi bilgiler de dahil olmak üzere; Kırıkkale ilinin adının kökeni, Osmanlı dönemindeki yeri, bölgedeki Türkmen toplulukları ve aşiretleri ve bu Türkmen topluluklarının adlarını taşıyan yerler hakkında bilgi verilmektedir.

Çalışmanın bir sonraki adımı derleme yapılacak bölgelerin tespiti olmuştur. Bu tespit esnasında bölgelerin tarihi, bölgedeki sanayileşme, göç alıp verişi, kültürel mirasları esas alınmıştır. Araştırmada elenen yahut detaylı derleme yapılmayan bölgelerin ağız özelliklerinin Kırıkkale genelinden farklılık göstermediği ve/veya yukarıda belirtilen kıstaslara uymadığından çalışma alanlarının dışında bırakılmıştır.

Derleme yapılacak bölgelerin tespit edilmesinden sonra, bu bölgelerdeki derlemelerin daha sağlıklı olabilmesi adına derleme yapılacak kişilerin olabildiğince ileri yaşta olmasına ve bölgeden herhangi bir sebeple uzun müddet ayrılmamış olmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle derleme çoğunlukla yaşlı kadınlarla yapılmıştır. Derleme yaparken ses kayıtlarının yüksek kalitede ve anlaşılır bir şekilde alınabilmesi için ileri teknoloji bir ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ses kayıt cihazının kullanıldığı konuşmacıya söylenmiştir.

Derleme yaparken konuşmanın kesildiği zamanlarda konuyu genişletmek için konuşmacılar yönlendirilmiştir. Konuşmacıların yönlendirildiği konular bilinçli olarak folklor değerlerinden seçilmiştir. Bu sayede Kırıkkale ilinin hem ağız özellikleri hem de folklor öğeleri derlenen metinlerde mevcuttur. Derlemeler 2010-2012 yılları arasında tamamlanmıştır. Metinlerde geçen konular kısaca şu şekildedir:

Hatıralar, günlük yaşam, maniler/ türkü ve ilahiler, gelenekler/ görenekler/ adetler/ töreler, gündelik işler/ konuşmalar, köy/ilçe tarihi ve genel.

Derlemenin tamamlanmasının ardından, ses kayıtları mp3 formatında bilgisayara aktarılıp, değerlendirmeye bilgisayar aracılığıyla devam edilmiştir. Bir sonraki aşamada söz konusu ses kayıtlarındaki ses değerleri tespit edilmiş ve bu ses değerleri, çeviri yazıdaki karşılıkları olan işaretler kullanılarak yazıya aktarılmıştır. Yazıya aktarılırken dikkat edilen ilk husus, ses değerlerinin doğru olup olmadığının tespit edilmesi olmuştur. Çalışılan her bölgeden birden fazla alınan ses kayıtları incelenip, bölge ağzının özelliklerini en iyi yansıtan kayıt tespit edilerek yazıya aktarılmıştır. Çeviri yazı işaretlerinde M. Emin Eren'in Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları adlı çalışması ölçüt alınmış ve karşılığı bulunmayan ses değerleri için eklemeler yapılmıştır.

Derlemeler yazıya aktarılırken derlemenin başına derleme yapan kişinin adı, yaşı, derlemenin nerede yapıldığı ve derlenen konular yazılmıştır. Yazma işleminden

sonra her derleme sırayla numaralandırılmıştır. Numaralandırılan metinlere kendi içlerinde satır sayıları (beşer beşer) verilmiştir.

Derlemelerin metne aktarılmasının ardından dilbilgisi incelemesi kısmı gelmektedir. Bu kısım ses bilgisi ve şekil bilgisi olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Kırıkkale ilinin ağız özellikleri Türkiye Türkçesi ölçüt alınarak incelenmiştir. Ulaşılan karakteristik özellikler/ farklılıklar izah edilmeye çalışılmış ve örneklerle desteklenmiştir. Dilbilgisi incelemesine kaynak teşkil eden örnekler, yukarıda bahsedilen metnin sıra numarası ve satır numaralarıyla birlikte verilmiştir. Örnekten sonra parantez içinde yer alan metin numarası ve satır sayısı birbirinden “-” işareti ile ayrılmıştır. Parantez içerisindeki ilk rakam metnin numarasını, ikinci rakam ise satır numarasını göstermektedir. Kimi zaman iki satıra gelen örnekler birbirlerinden virgülle ayrılmaktadırlar. Örneğin (05-07) şeklindeki bir gösterim, beşinci metnin yedinci satırını işaret etmekteyken, (26-13,14) şeklindeki bir kullanım ise yirmi altıncı metnin on üç ve on dördüncü satırlarını göstermektedir.

Kırıkkale ili ağızları üzerine yapılan bu çalışmanın son bölümünü ise metinlerde geçen kelimeleri içeren sözlük kısmı oluşturmaktadır. Söz konusu sözlükte Türkiye Türkçesinde yer almayan veya yer alsaydı bile farklı anlamda kullanılan sözcüklere ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Bununla birlikte az da olsa fonetik değişime uğramış olan sözcüklere de değinilmiştir.

Yüksek lisans eğitimimin ilk aşamasından bu çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen sürede bilgi birikimini ve deneyimlerini bana aktararak yardımlarını esirgemeyen kıymetli aileme ve danışman hocam Sadi Hıncal NAKİBOĞLU’na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Elif BAŞER

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KIRIKKALE İLİ AĞIZLARI
(İNCELEME-METİNLER-SÖZLÜK)

BAŞER, Elif

Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Sadi H. NAKİBOĞLU

Aralık 2013, 277 Sayfa

Kırıkkale ili ağızları üzerine hazırlanan bu çalışmada, Kırıkkale iline ait metinlerin derlenmesi, yazıya geçirilmesi ve söz varlığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Dört ana bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde Kırıkkale iline ait tanıtıcı bilgiler sunulmuştur. İkinci bölümde Kırıkkale ili ağızına ait derlenen metinlerin dilbilgisi incelemesi yer almaktadır. Bu incelemede Kırıkkale ili ağızlarının ses ve şekil bilgisi özellikleri bulunmaktadır. Ses bilgisi bölümünde, Kırıkkale ilinde tespit edilen sesler, ses değişimleri, ses uyumları üzerinde durulmuştur. Şekil bilgisi bölümünde genel hatlarıyla kelime çekimi ve kelime türleri incelenmiştir. Üçüncü bölüm derlenen metinlerin olduğu bölümdür. Son bölüm olan dördüncü bölüm ise anlamı bilinmeyen ya da farklı anlamda kullanılan kelimelerin yer aldığı sözlük bölümüdür.

Anahtar Kelimeler: Ağız Bilimi, Derleme, Türkiye Türkçesi, Kırıkkale.

ABSTRACT
MASTER THESIS
DIALECTS OF KIRIKKALE
(EXAMINATION-TEXTS-GLOSSARY)

BAŞER, Elif

Turkish Language and Literature Department

Advisor: Asst. Assoc. Dr. Sadi H. NAKIBOGLU

December, 277 pages

This study, drawn upon the dialects of Kırıkale, aimed to compile the texts belonging to Kırıkale, to put them down on paper and to specify its word stock.

What we present in the first part of this study, composed of four main parts, is an introductory information about Kırıkale. In the second part, there is a grammatical analysis of the texts belonging to Kırıkale. The morphological and phonetical characteristics of Kırıkale's dialects are presented in this thesis. What we elaborate in the phonetic section are the phonemes and phonetical changes ascertained in the city of Kırıkale. In the morphological section, word conjugations and word types are explored. The third part is the one includes the compiled texts. The fourth, the last, is the glossary part containing the unknown or different meaning words.

Key Words: Dialect, Compilation, Turkey Turkish, Kırıkale.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
Jüri Üyelerinin İmza Sayfası.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
Şekiller Ve Kısaltmalar Listesi	xxiii
Şekiller Listesi	xxiii
Kısaltmalar Listesi	xxvi
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.GİRİŞ	2
Problem Durumu.....	2
Amaç	2
Önem ve Varsayımlar	3
1.1.Kırıkkale İlinin Coğrafi Yapısı	4
1.1.1.İlin Konumu	4
1.1.2.Topografya – Morfolojik Yapı.....	4
1.1.2.1.Dağlar.....	4
1.1.2.2.Ovalar.....	4
1.1.2.3.Yaylalar.....	5
1.1.3.Flora Ve Fauna.....	5
1.1.3.1.Bitki Örtüsü.....	5
1.1.3.2.Yaban Hayatı	6
1.1.4.Jeolojik Yapı	6
1.1.4.1. Genel Jeoloji	6
1.1.4.2.Deprem.....	6
1.1.4.3.Toprak Yapısı ve Nitelikleri	7
1.1.5.Su Kaynakları Ve Akarsular	7
1.1.5.1. Göller	7
1.1.5.1.1. Doğal Göller.....	7

1.1.5.1.2. Yapay Göller	7
1.1.5.2. Akarsular	8
1.1.5.2.1.Kızılırmak	8
1.1.5.2.2.Delice Çayı.....	8
1.1.5.2.3.Çoruhözü Deresi	8
1.1.5.2.4.Okun Deresi	9
1.1.6. İklim	9
1.1.7. Sıcaklık	9
1.1.8. Yağış	9
1.1.9. Rüzgâr	10
1.1.10. Nispi Nem	10
1.1.11. Sanayi Ve Ticaret.....	10
1.1.12. Tarım.....	11
1.1.13. Hayvancılık	11
1.2.Kırıkkale'nin Adı	12
1.3.Osmanlı Devleti Döneminde Kırıkkale İl Coğrafyası	13
1.4.Kırıkkale Ve Yöresindeki Büyük Türkmen Toplulukları	13
1.5.Kırıkkale İl Coğrafyasında Yaşayan Bazı Türkmen Aşiretleri.....	14
1.6. Kırıkkale İl Coğrafyasında Türkmen Aşiret Ve Cemaatlerinin İsimlerini Taşıyan Köyler.....	15
1.6.1.Akçakavak.....	16
1.6.2. Alçılı, Alçı Yeni Yapan	16
1.6.3.Ayvatalı.....	16
1.6.4.Barak, Baraklı, Barak Obası	17
1.6.5. Beyobası, Battal Obası, Hüseyün Beyobası, Kenan Beyobası, Mehmed Beyobası.....	17
1.6.6.Büyük Avşar, Küçük Avşar	17
1.6.7.Büyükceceli, Küçükceceli.....	17
1.6.8.Ceritkale, Cerit Müminli, Cerit Obası.....	18
1.6.9.Çalış	18
1.6.10.Hacılar.....	18
1.6.11.Hasandede	19
1.6.12.Işıklar	19

1.6.13. İzzeddin.....	19
1.6.14. Karaçalı.....	19
1.6.15. Karafakılı.....	20
1.6.16. Karalu.....	20
1.6.17. Karkın.....	20
1.6.18. Koçubaba.....	21
1.6.19. Mahmudlar.....	21
1.6.20. Ulaş.....	21
1.6.21. Yahşihan.....	21
İKİNCİ BÖLÜM.....	23
İNCELEME.....	23
2.1. SES BİLGİSİ.....	24
2.1.1. ÜNLÜLER.....	24
2.1.1.1. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler:.....	24
2.1.1.1.1. á ünlüsü.....	24
2.1.1.1.2. â ünlüsü.....	25
2.1.1.1.3. ã ünlüsü.....	25
2.1.1.1.4. ê ünlüsü.....	25
2.1.1.1.5. í ünlüsü.....	26
2.1.1.1.6. î ünlüsü.....	26
2.1.1.1.7. ï ünlüsü.....	27
2.1.1.1.8. ó ünlüsü.....	27
2.1.1.1.9. ô ünlüsü.....	27
2.1.1.1.10. õ ünlüsü.....	28
2.1.1.1.11. ú ünlüsü.....	28
2.1.1.1.12. û ünlüsü.....	29
2.1.1.2. Uzun Ünlüler.....	29
2.1.1.2.1. Ünsüz Düşmesinden Doğan Uzun Ünlüler:.....	29
2.1.1.2.1.1. r düşmesiyle.....	30
2.1.1.2.1.2. n, ñ düşmesiyle.....	30
2.1.1.2.1.3. h, k, ğ, y, l, t, v düşmesiyle.....	30

2.1.1.2.2. Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler	30
2.1.1.2.3. Vurgu Ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler	31
2.1.1.2.4. Aslı Ünlü Uzunlukları	32
2.1.1.3. Kısa Ünlüler	32
2.1.1.4. İkiz Ünlüler	33
2.1.1.5. Ünlü Uyumu	33
2.1.1.5.1. Kalınlık İncelik Uyumu	34
2.1.1.5.1.1. -iken Zarf-Fiil Eki	34
2.1.1.5.1.2. +ki Aitlik Eki	34
2.1.1.5.1.3. ki Bağlama Edatı	35
2.1.1.5.1.4. ile Son Çekim Edatı	35
2.1.1.5.1.5. -yor Şimdiki Zaman Eki	35
2.1.1.5.1.6. i- Ek Fiili	36
2.1.1.5.1.7. Alıntı Kelimelerde Kalınlık İncelik Uyumu	36
2.1.1.5.1.8. Eklerde Kalınlık İncelik Uyumu:	36
2.1.1.5.1.9. Birleşik Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu:	37
2.1.1.5.1.10. Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması	37
2.1.1.6. Ünlü Değişmeleri	41
2.1.1.6.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi	41
2.1.1.6.1.1. a>e değişmesi:	42
2.1.1.6.1.2. a>á değişmesi:	42
2.1.1.6.1.3. ı>i değişmesi	42
2.1.1.6.1.4. u>ü değişmesi	42
2.1.1.6.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	43
2.1.1.6.2.1. e>a değişmesi	43
2.1.1.6.2.2. e>á değişmesi	43
2.1.1.6.2.3. i>ı değişmesi	44
2.1.1.6.2.4. i>í değişmesi	44
2.1.1.6.2.5. ö>ó değişmesi	45
2.1.1.6.2.6. ü>ú, u değişmesi	45
2.1.1.6.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	45
2.1.1.6.3.1. ı>u değişmesi	46

2.1.1.6.3.2. i>ü değişmesi	46
2.1.1.6.3.3. i>ı değişmesi	46
2.1.1.6.3.4. e>ö, Ę, o, ó değişmesi	46
2.1.1.6.3.5. a>u değişmesi	47
2.1.1.6.3.6. a>â değişmesi	47
2.1.1.6.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	47
2.1.1.6.4.1. ü>i, ı, e değişmesi	47
2.1.1.6.4.2. u>i, ı, ĩ değişmesi	48
2.1.1.6.4.3. o>a değişmesi	48
2.1.1.6.4.4. o>i, ı, ĩ, í değişmesi	48
2.1.1.6.4.5. ö>Ę, Ę, e, ı değişmesi	49
2.1.1.6.5. Geniş ünlülerin Daralması	49
2.1.1.6.5.1. a>ı, ĩ değişmesi	49
2.1.1.6.5.2. e>i, ı, Ę değişmesi	50
2.1.1.6.5.3. o>u: ö>ü, Ő değişmesi	50
2.1.1.6.5.4. o>ö, ó değişmesi	50
2.1.1.6.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi	51
2.1.1.6.6.1. i>e, Ę, á, a değişmesi	51
2.1.1.6.6.2. ı>a, â değişmesi	51
2.1.1.6.6.3. u>ö değişmesi	52
2.1.1.6.6.4. ü>ö, ó, Ő değişmesi	52
2.1.1.7. Ünlü Düşmesi	53
2.1.1.7.1. Orta hecede ünlü düşmesi:	53
2.1.1.7.2. Son hecede ünlü düşmesi:	53
2.1.1.8. Ünlü Türemesi	54
2.1.1.8.1. Kelime Başında Ünlü Türemesi	54
2.1.1.8.2. Kelime Ortasında Ünlü Türemesi	54
2.1.1.8.3. Kelime Sonunda Ünlü Türemesi:	55
2.1.2. ÜNSÜZLER	55
2.1.2.1. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler	55

2.1.2.1.1. ñ ünsüzü	56
2.1.2.1.2. ğ ünsüzü	56
2.1.2.1.3. g ünsüzü	56
2.1.2.1.4. ğ ünsüzü	57
2.1.2.1.5. h ünsüzü	57
2.1.2.1.6. h ünsüzü	58
2.1.2.1.7. k ünsüzü	58
2.1.2.1.8. k ünsüzü	58
2.1.2.1.9. k ünsüzü	59
2.1.2.1.10. k ünsüzü	59
2.1.2.1.11. v ünsüzü	60
2.1.2.1.12. l ünsüzü	60
2.1.2.1.13. P ünsüzü	60
2.1.2.1.14. T ünsüzü	61
2.1.2.1.15. Ç ünsüzü	61
2.1.2.1.16. Z ünsüzü	61
2.1.2.1.17. F ünsüzü	62
2.1.2.2. Ünsüz Değişmeleri	62
2.1.2.2.1. Sedalılaşıma	62
2.1.2.2.1.1. k>g,ğ,g,ğ değişmeleri	62
2.1.2.2.1.2. t>d, T değişmesi	63
2.1.2.2.1.3. p>b, P değişmesi	63
2.1.2.2.1.4. f>v değişmesi	64
2.1.2.2.1.5. s>z, Z değişmesi	64
2.1.2.2.1.6. ç>c, Ç değişmesi	64
2.1.2.2.2. Sedasızlaşma	65
2.1.2.2.2.1. d>t, T değişmesi	65
2.1.2.2.2.2. z>s değişmesi	65

2.1.2.2.2.3. v>f değişmesi	65
2.1.2.2.2.4. b>p değişmesi	66
2.1.2.2.3. Sızıcılaşma	66
2.1.2.2.3.1. k>h, ħ, ħ değişmesi	66
2.1.2.2.3.2. k>ğ değişmesi	66
2.1.2.2.4. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler.....	67
2.1.2.2.4.1. ğ>y değişmesi	67
2.1.2.2.4.2. ğ>v, değişmesi	67
2.1.2.2.4.3. v>ğ değişmesi	68
2.1.2.2.4.4. l>n değişmesi	68
2.1.2.2.4.5. r>l değişmesi	68
2.1.2.2.4.6. m>n değişmesi	68
2.1.2.2.4.7. ğ>ñ değişmesi	68
2.1.2.2.4.8. n>ğ değişmesi	69
2.1.2.2.5. Diğer Ünsüz Değişmeleri.....	69
2.1.2.2.5.1. n>ñ değişmesi	69
2.1.2.2.5.2. m>ñ değişmesi	69
2.1.2.2.5.3. b>m değişimi	69
2.1.2.2.5.4. y>n değişmesi	70
2.1.2.2.5.5. d>n değişmesi	70
2.1.2.2.5.6. l>s değişmesi.....	70
2.1.2.2.5.7. h>y değişmesi	70
2.1.2.2.5.8. y>h değişmesi	70
2.1.2.2.5.9. y>l değişmesi	71
2.1.2.2.5.10. n>y değişmesi	71
2.1.2.2.5.11. v>v değişmesi	71
2.1.2.2.5.12. ğ>v değişmesi	71
2.1.2.2.5.13. r>t değişmesi	72
2.1.2.2.5.14. y>ğ değişmesi	72
2.1.2.2.5.15. d>l değişmesi	72
2.1.2.2.5.16. d>h değişmesi	72
2.1.2.3. Ünsüz Benzeşmesi	72

2.1.2.3.1. rl>ll benzeşmesi	73
2.1.2.3.2. nl>nn benzeşmesi	73
2.1.2.3.3. ly>ll benzeşmesi	73
2.1.2.3.4. ls>ss benzeşmesi	74
2.1.2.3.5. nr>nn benzeşmesi	74
2.1.2.3.6. nl>yn benzeşmesi	74
2.1.2.3.7. yl>yn benzeşmesi	74
2.1.2.3.8. mş>ňğş benzeşmesi	74
2.1.2.3.9. md>nd benzeşmesi	75
2.1.2.3.10. nl>ğn benzeşmesi	75
2.1.2.3.11. ğn>nn benzeşmesi	75
2.1.2.3.12. yn>nd benzeşmesi	75
2.1.2.3.13. vd>ğd benzeşmesi	75
2.1.2.4. İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi	76
2.1.2.5. Ünsüz Düşmesi	76
2.1.2.5.1. r düşmesi	76
2.1.2.5.2. y düşmesi	77
2.1.2.5.3. ğ düşmesi	77
2.1.2.5.4. h düşmesi	77
2.1.2.5.5. l düşmesi	78
2.1.2.5.6. k düşmesi	78
2.1.2.5.7. m düşmesi	78
2.1.2.5.8. z düşmesi	78
2.1.2.5.9. n düşmesi	78
2.1.2.5.10. v düşmesi	79
2.1.2.6. Ünsüz Türemesi	79
2.1.2.6.1. y türemesi	79
2.1.2.6.2. h türemesi	79
2.1.2.6.3. n türemesi	80
2.1.2.6.4. m türemesi	80
2.1.2.6.5. ğ türemesi	80
2.1.2.6.6. r türemesi	80
2.1.2.6.7. l türemesi	80

2.1.2.6.8. v türemesi.....	81
2.1.2.7. Yer Değiştirme.....	81
2.1.2.7.1. kş>şğ değişmesi.....	81
2.1.2.7.2. tl>ld değişmesi.....	81
2.1.2.7.3. lr>rl değişmesi.....	82
2.1.2.7.4. rh>hr değişmesi.....	82
2.2. ŞEKİL BİLGİSİ.....	82
2.2.1. KELİME.....	82
2.2.2. İSİMLER.....	83
2.2.2.1. İsim Yapım Ekleri.....	83
2.2.2.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri:.....	83
2.2.2.1.1.1. +Aç / +AÇ.....	83
2.2.2.1.1.2. +An.....	84
2.2.2.1.1.3. +Ar/ +şAr.....	84
2.2.2.1.1.4. +CA.....	84
2.2.2.1.1.5. +cAK.....	84
2.2.2.1.1.6. +CI/ +CU.....	84
2.2.2.1.1.7. +cIK.....	85
2.2.2.1.1.8. +dAki/ +dA+ki/ +dAhı/ +deği.....	85
2.2.2.1.1.9. +dAş.....	85
2.2.2.1.1.10. +el.....	86
2.2.2.1.1.11. +ga/ +ga/ +ğa.....	86
2.2.2.1.1.12. +gil.....	86
2.2.2.1.1.13. +Il.....	86
2.2.2.1.1.14. +la.....	86
2.2.2.1.1.15. +lama.....	87
2.2.2.1.1.16. +leyIn.....	87
2.2.2.1.1.17. +II.....	87
2.2.2.1.1.18. +Ilk.....	87
2.2.2.1.1.19. +man.....	88
2.2.2.1.1.20. +(I)ncI.....	88
2.2.2.1.1.21. +sal.....	88

2.2.2.1.1.22. +sIz.....	88
2.2.2.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri.....	89
2.2.2.1.2.1. -A.....	89
2.2.2.1.2.2. -ah, ak <ak.....	89
2.2.2.1.2.3. -An.....	89
2.2.2.1.2.4. -AnAk.....	90
2.2.2.1.2.5. -(A/I)r.....	90
2.2.2.1.2.6. -cA.....	90
2.2.2.1.2.7. -DI mI / -DIk mI / -DIñ mI.....	90
2.2.2.1.2.8. -ga.....	91
2.2.2.1.2.9. -GI.....	91
2.2.2.1.2.10. -GIñ.....	91
2.2.2.1.2.11. -I.....	91
2.2.2.1.2.12. -(y)IcI.....	92
2.2.2.1.2.13. -(I)m.....	92
2.2.2.1.2.14. -In.....	92
2.2.2.1.2.15. -(I)ş.....	92
2.2.2.1.2.16. -ma.....	93
2.2.2.1.2.17. -mAK.....	93
2.2.2.1.2.18. -mAn.....	93
2.2.2.1.2.19. -sI.....	93
2.2.2.1.2.20. -(I)t.....	94
2.2.2.2. İsim İşletme Ekleri.....	94
2.2.2.2.1. Çokluk Ekleri.....	94
2.2.2.2.2. İyelik Ekleri.....	94
2.2.2.2.3. Hal Ekleri.....	96
2.2.2.2.3.1. İlgi Hali Eki +(n)In.....	96
2.2.2.2.3.2. Belirtme Hali Eki +(y)I / +(n)I.....	96
2.2.2.2.3.3. Yönelme Hali Eki +(y)A / +(n)A.....	97
2.2.2.2.3.4. Bulunma Hali Eki +DA.....	97
2.2.2.2.3.5. Ayrılma Hali Eki +DAn.....	97
2.2.2.2.3.6. Vasıta Hali Eki +(I)nA(n).....	97

2.2.2.2.3.7. Eşitlik Hali Eki +CA.....	98
2.2.2.2.4. Aitlik Eki +KI.....	98
2.2.2.2.5. Soru Eki mI.....	98
2.2.3. ZAMİRLER.....	99
2.2.3.1. Şahıs Zamirleri.....	99
2.2.3.2. Dönüşlülük Zamiri.....	100
2.2.3.3. İşaret Zamirleri.....	100
2.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri.....	101
2.2.3.5. Soru Zamirleri.....	105
2.2.4. SIFATLAR.....	106
2.2.4.1. Niteleme Sıfatları.....	106
2.2.4.2. Belirtme Sıfatları.....	107
2.2.4.2.1. İşaret Sıfatları.....	107
2.2.4.2.2. Sayı Sıfatları.....	109
2.2.4.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları.....	109
2.2.4.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları.....	109
2.2.4.2.2.3. Kesir Sayı Sıfatları.....	109
2.2.4.2.2.4. Üleştirme Sayı Sıfatları.....	110
2.2.4.2.3. Soru Sıfatları.....	110
2.2.4.2.4. Belirsizlik Sıfatları.....	111
2.2.4.3. Sıfatlarda Pekiştirme.....	114
2.2.5. ZARFLAR.....	115
2.2.5.1. Durum Zarfları.....	115
2.2.5.2. Zaman Zarfları.....	120
2.2.5.3. Yer ve yön Zarfları.....	126
2.2.5.4. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları.....	129
2.2.5.5. Soru Zarfları.....	132
2.2.6. EDATLAR.....	134
2.2.6.1. Bağlama Edatları.....	134
2.2.6.1.1. Sıralama Edatları.....	134
2.2.6.1.2. Denkleştirme Edatları.....	135
2.2.6.1.3. Karşılaştırma Edatları.....	136
2.2.6.1.4. Cümle Başı / Sonu Edatları.....	138

2.2.6.1.5. Kuvvetlendirme Edatları	143
2.2.6.2. Son Çekim Edatları	144
2.2.6.3. Ünlem Edatları	147
2.2.6.3.1. Ünlemler	147
2.2.6.3.2. Seslenme Edatları.....	149
2.2.6.3.3. Cevap Edatları.....	150
2.2.6.3.3.1. Onaylama edatları:	151
2.2.6.3.3.2. Reddetme Edatı:	151
2.2.6.3.4. Gösterme Edatları	152
2.2.6.3.5. Ses Yansımalı Edatlar	154
2.2.7. FİİLLER.....	154
2.2.7.1. Basit Çekimler	154
2.2.7.1.1. Bildirme Kipleri	154
2.2.7.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman	155
2.2.7.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	156
2.2.7.1.1.3. Şimdiki Zaman.....	157
2.2.7.1.1.4. Gelecek Zaman	158
2.2.7.1.1.5. Geniş Zaman	158
2.2.7.1.2. Tasarlama Kipleri.....	159
2.2.7.1.2.1. Emir Kipi	160
2.2.7.1.2.2. Dilek-Şart Kipi.....	160
2.2.7.1.2.3. İstek Kipi.....	161
2.2.7.1.2.4. Gereklilik Kipi	161
2.2.7.2. Fiillerin Birleşik Kipli Çekimleri.....	162
2.2.7.2.1. Birleşik Kipli Fiillerin Hikayesi.....	162
2.2.7.2.1.1. Geniş Zamanın Hikayesi.....	163
2.2.7.2.1.2. Şimdiki Zamanın Hikayesi	163
2.2.7.2.1.3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi.....	163
2.2.7.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi.....	164
2.2.7.2.1.5. Gelecek Zamanın Hikayesi	164
2.2.7.2.1.6. Şart Kipinin Hikayesi.....	164
2.2.7.2.1.7. İstek Kipinin Hikayesi	164
2.2.7.2.1.8. Gereklilik Kipinin Hikayesi.....	165

2.2.7.2.2. Birleşik Kipli Fiillerin Rivayeti	165
2.2.7.2.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti	165
2.2.7.2.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti.....	165
2.2.7.2.2.3. Şimdiki Zamanın Rivayeti	166
2.2.7.2.2.4. Gelecek Zamanın Rivayeti.....	166
2.2.7.2.3. Birleşik Kipli Fiillerin Şartı	166
2.2.7.2.3.1. Geniş Zamanın Şartı	167
2.2.7.2.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı	167
2.2.7.2.3.3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı	167
2.2.7.2.3.4. Gelecek Zamanın Şartı.....	168
2.2.7.3. Katmerli Birleşik Çekim	168
2.2.7.4. Birleşik Fiiller	168
2.2.7.4.1. İsim+Fiil Yapısında Olanlar	169
2.2.7.4.1.1. İsim + et- (ed-, id-, êd-)	169
2.2.7.4.1.2. İsim+ eyle- (êyle-)	169
2.2.7.4.1.3. İsim + kıl- (ğıl).....	169
2.2.7.4.1.4. İsim + ol-.....	170
2.2.7.4.2. Fiil+Fiil Yapısında Olanlar	170
2.2.7.4.2.1. Fiil + (I)ver-	170
2.2.7.4.2.2. Fiil + (A)bil-.....	171
2.2.7.4.2.3. Fiil + (A) dur-	171
2.2.7.4.2.4. Fiil + (-ıp, -duķ, -mış) gel-.....	171
2.2.7.4.2.5. Fiil + (-mAyA) başla-	171
2.2.7.5. Ek Fiil (Cevherî Fiil).....	172
2.2.7.5.1. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı +(y)dI.....	172
2.2.7.5.2. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanı +(yI)mIş.....	172
2.2.7.5.2.1. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi +(I)mIş + (i)dI	173
2.2.7.5.2.2. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti +(y)mIş + (i)mIş.....	173
2.2.7.5.3. Ek Fiilin Geniş Zamanı (Bildirme Ekleri)	173
2.2.7.5.4. Ek Fiilin Şartı +(y)sA	174
2.2.7.6. Fiilimsiler	174

2.2.7.6.1. İsim-Fiil (Mastar) Ekleri	174
2.2.7.6.1.1. -mA	175
2.2.7.6.1.2. -mAk	175
2.2.7.6.2. Sıfat-Fiil Ekleri	176
2.2.7.6.2.1. -AcAk	176
2.2.7.6.2.2. -(y)An	176
2.2.7.6.2.3. -AsI	177
2.2.7.6.2.4. -Ar	177
2.2.7.6.2.5. -dIk	177
2.2.7.6.2.6. -mAz	177
2.2.7.6.3. Zarf-Fiil Ekleri	178
2.2.7.6.3.1. Asıl Zarf-Fiil Ekleri	178
2.2.7.6.3.1.1. -(y)A	178
2.2.7.6.3.1.2. -(y)AlI	178
2.2.7.6.3.1.3. -(y)ArAk / -(y)ArAktAn	179
2.2.7.6.3.1.4. -(y)IncA / -(y)IncI / -(y)IncAk /-(y)IncIk	179
2.2.7.6.3.1.5. -(y)Ip	180
2.2.7.6.3.1.6. -kAn / -kAnA [İsimlerde +(y)I-kAn]	180
2.2.7.6.3.1.7. -mAdAn	180
2.2.7.6.3.1.8. -(I)r...-mAz	181
2.2.7.6.3.2. Birleşik Zarf-Fiil Ekleri	181
2.2.7.6.3.2.1. -(y)AnACA	181
2.2.7.6.3.2.2. -dİğIndA	181
2.2.7.6.3.2.3. +cAnA	182
2.2.7.6.3.2.4. -DI mI(ydI)	182
SONUÇ	183
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	186
METİNLER	186
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	247
SÖZLÜK	247
KAYNAKÇA	276

Şekiller Ve Kısaltmalar Listesi

Şekiller Listesi

(-): Ünlüler Üzerinde Uzunluk İşareti

ā : uzun a

ū : uzun u

ē : uzun e

ī : uzun i

î : uzun ı

ō : uzun o

ö : uzun ö

(˘): Ünlüler Üzerinde Kısalık İşareti

ă : kısa a

ě : kısa e

ĩ : kısa ı

ı̇ : kısa i

ȯ : kısa o

ö̇ : kısa ö

ũ : kısa u

ü̇ : kısa ü

(ˆ): Kalın Ünlüler Üzerinde Yarı İncelme İşareti

á : a-e arası ünlü

í : ı-i arası ünlü

ó : o-ö arası ünlü

ú : u-ü arası ünlü

(.) : Geniş Ünlüler Üzerinde Yarı Daralma İşareti

è : e-i arası ünlü

â : a-ı arası ünlü

ô : ö-ü arası ünlü

ò : o-u arası ünlü

(°) Düz Ünlüler Üzerinde Yarı Yuvarlaklaşma İşareti

å : a-o arası ünlü

ê : e-ö arası ünlü

ï : ı-u arası ünlü

ï : i-ü arası ünlü

(~) Ünlüler Ve Ünsüzler Üzerinde Nazallık İşareti

ã : Ses düşmesiyle oluşmuş ince ve genzel a sesleri

ñ : Damak n'si (Nazal n)

(^) Ünlüler Üzerinde İnceltme İşareti

â : İnce a

ê : İnce e

î : İnce i

Diftong

ǰ : ön damak g'si

ğ : arka damak g'si

ğ : orta damak g'si

h : hırıltılı h

h : nefesli h

ķ : arka damak k'si

ķ : orta damak k'si

ķ : boğaz k'si

ķ : ön damak k'si

l' : ön damak l'si

v : çift dudak v'si

(Majüskül Harf): Yarı Sedalılık

F : f-v arası ünsüz

P : p-b arası ünsüz

T : t-d arası ünsüz

Ç : c-ç arası ünsüz

Z : z-s arası ünsüz

- ˘ : ulama işareti,
- : Fiil kk ve/veya gvdelerini gsterir.
+ : İsim kk ve/veya gvdelerini gsterir.
< : Sonraki Şekil
> : nceki Şekil

Kısaltmalar Listesi

- A : Eklerde a,e.
a.g.i.s. :Adı geçen internet sayfası
AK : Afyonkarahisar Kocatepe niversitesi
bkz. : Bakınız
C : Eklerde c, 
°C : Santigrat derece
ELBOR : elik ekme Boru Sanayi Ve Ticaret A.Ő.
D : Eklerde t,d
G : Eklerde k, g
I : Eklerde ı, i, u, 
m : Metre
mm :Milimetre
M.K.E.K. : Makina Ve Kimya Endstrisi Kurumu
km : Kilometre
s. : Sayfa

TDK : Türk Dil Kurumu
TÜPRAŞ : Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
U : Elerde u, ü
vb. : Ve benzeri
Yay. : Yayımları

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.GİRİŞ

Problem Durumu

Halkın dili, Türk kültürünün en önemli kaynaklarından biridir. Bu noktada kültür varlığının tespit edilmesi ve korunması önem kazanmaktadır. Günümüzde ulaşım imkanlarının, sözlü ve yazılı kitle iletişim araçlarının gelişmesi, ülkemizdeki hızlı sanayileşmenin beraberinde getirdiği karmaşık iç göçler, bölgedeki ağız özelliklerinin korunmasını ve ileriki nesillere aktarılmasını güçleştirmektedir. Bu ve benzeri sebepler, üzerinde çalışma yapılmayan tüm bölgelerdeki ağız özelliklerinin daha fazla zaman kaybedilmeden, bilimsel bir disiplin dahilinde araştırılıp incelenmesi gereğini doğurmuştur.

Günümüzde Türkiye Türkçesi Ağızları üzerine yapılan birçok çalışma mevcuttur. Ne var ki halen bütünüyle çalışılmamış illerin olduğu da görülmektedir.¹ Kırıkkale de ağız çalışmalarının yeterli olmadığı illerden biridir.

Karakeçili ilçesi Serdar Yavuz tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.² Bunun yanısıra Keskin ilçesi ve Kırıkkale mezuniyet tezi olarak çalışılmıştır.³ Ahmet Caferoğlu'nun "Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler" adlı eserinde yer alan Ankara Vilayeti Ağızları'nın tamamı Kırıkkale yöresinden derlenen metinlerden oluşmaktadır.

Sözü edilen çalışmaların yapıldıkları tarih ve bölgeler göz önünde bulundurulduğunda, günümüz şartlarıyla kıyaslanamayacak ölçüde yetersiz oldukları görülmektedir.

Amaç

Bu yüksek lisans çalışmasının amacı, Kırıkkale ili sınırları içerisinde yaşayan halkın konuştuğu ağızın derlenmesi, yapılan derlemelerden hareketle Kırıkkale ili

¹ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BULUT, S. (2013). Anadolu Ağızlarında Çalışma Yapılmayan İl Ve İlçeler. Turkish Studies, 8/1. 1129-1149

² YAVUZ, S. (2003), Karakeçili Ağızı (Kırıkkale). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

³ Bkz. MERAL, E. (1975), Keskin Ağızı/Kırıkkale. Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Mezuniyet tezi, Ankara.

OTMAN, C. (1972), Kırıkkale Ağızı. Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Mezuniyet tezi, Ankara.

ağızlarının dilbilgisi özelliklerinin tespit edilmesi ve Kırıkkale'ye ait söz varlığının ortaya çıkarılmasıdır.

Önem ve Varsayımlar

Günümüzde birçok ülkenin dil atlaslarını oluşturması adına ağız çalışmalarını tamamladıkları ve yapılan bu çalışmalardan hareketle ağızlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koydukları bilinmektedir. Türkiye'de ağız çalışmalarının bu aşamaya gelmesi adına araştırma yapılmayan bölgelerde bir an evvel çalışmaların başlatılması ve tüm Türkiye Türkçesi ağızlarının kayda geçirilmesinin zaruri olduğu bilinmektedir.

1.1.Kırıkkale İlinin Coğrafi Yapısı

1.1.1.İlin Konumu

Kırıkkale İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak yöresinde yer alır. Doğusunda Çorum, Yozgat illeri, güneyde Kırşehir, batıda Ankara ve kuzeyde Çankırı illeriyle çevrilidir. Ortalama rakımı 700 metre olup en yüksek noktası Dinek Dağı, Namık Tepesi (1742 m)'dir. (ALTIN, 2008:57)

İlin yüzölçümü 4630 km karedir.

Kırıkkale 43 vilayeti birbirine bağlayan devlet karayolu ile demiryolları güzergahında yer almaktadır. İlin büyük bölümü küçük ya da büyük akarsularla çevrilmiş ve diğer illerle doğal sınırlar oluşturmuştur. (ALTIN, 2009:43)

1.1.2.Topografya – Morfolojik Yapı

1.1.2.1.Dağlar

İl toprakları kuzeyindeki Çamlıca, Karakaya ve Kırıkkale tepelerinin ovaya indikleri meyil üzerinde yer almaktadır. İl topraklarının denizden ortalama yüksekliği 700 m.'dir. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan Koçu Dağı 4 km genişlik ve 7 km uzunluğa sahip olup en yüksek noktası Yığlıtepe'dir (1278 m.). Güney ve güneydoğuda Denek Dağ sırası Çoruhözü Vadisinin güneyinde Keskin ile İzzettin Köy arasında uzanmaktadır. En yüksek noktaları; Gavur Tepesi (1742 m.) ile Bozkaya Tepesi (1577 m.)'dir. Bölgenin en uzun, en geniş ve en yüksek kütesini oluşturmakta; uzunluğu 44 km, genişliği ise 30 km'dir. Kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan Küre Dağ'ının en yüksek yeri Küre Tepesi'dir (1450 m.). (ALTIN, 2009:43)

1.1.2.2.Ovalar

İl sınırları içinde ovalık alanlar çok azdır. En önemli olanı Kırıkkale Ovası'dır. Kırıkkale Ovası; kuzeyde Çamlıca ve Karakaya tepelerine, güneyde de Denek Dağı'nın batısına kadar uzanmaktadır. Kuzeydeki tepeler ovaya meyilli bir şekilde inerek birleşir. Kırıkkale yerleşimin çekirdeği bu meyilde oluşmuştur. MKE Kurumu Fabrikalarının bulunduğu alan ise, Denek Dağı'na doğru daha dik olarak yükselmektedir. Kırıkkale Ovası doğudan batıya, yani Kızılırmak' a doğru gittikçe genişler; en geniş yeri Çoruhözü Deresi'nin Kızılırmak' a yaklaştığı yerde bulunur, buranın yüksekliği 750 m civarındadır. (ALTIN, 2008:58)

Kırıkkale Ovası'ndan başka, akarsular boyunca düzlükler görülürse de jeofomatik bakımdan pek önemli değildir. Bunun nedeni akarsu yatakları ile tepelerin yükselti farkının fazla oluşudur. Dağlar her yönden aşılma suretiyle açılmış derin vadilerle ve parçalanarak yuvarlak ve bazen de sivri tepeler halinde gelmişlerdir. Bu tip tepelerin dağlara yaklaştıkça fazlaştıkları görülmektedir. (ALTIN, 2009:43)

1.1.2.3.Yaylalar

Kırıkkale ili sınırları içerisinde, yükseklikleri 1200-1600 m arasında değişen yaylaları bulunmaktadır. Küre Dağı'ndaki Hodar, Bedesten, Kamışlı, Sarıkaya; Koçu Dağı'ndaki Koçu, Denek dağlarındaki Gümüşpınar, Pehlivanlı, Suludere, Yeşilkaya, Azgın yaylaları en önemlileridir. Bu yaylalar genelde mesire yerleri olarak da kullanılmaktadır. (ALTIN, 2008:58)

1.1.3.Flora Ve Fauna

1.1.3.1.Bitki Örtüsü

İlde hâkim bitki topluluğu steptir. Yüksek kısımlarda tahripten kurtulmuş, Kuzeyde Koçubaba, Güneyde Denek Dağı'nda bodur meşelerinden ve kısmen de ardından oluşan ormanlık alanlar mevcuttur. Yöredeki bitkilerin büyük bölümü

kurakçıl ve tozcul özelliktedir. İl topraklarında; Yavşan otu, susam, karanfil, papatya, haçlıçiçek, pelin, karadiken, sığır kuyruğu, sütleğen, çağ çiçeği, keven, üzerlik otu, nane, böğürtlen, ısırgan, hatmi, meyan otu, çöven otu, kuşburnu, madımak, ebe gömeci, hardal ve kekik kendiliğinden yetişen bitkilerin başlıcalarıdır. (ALTIN, 2008:59)

1.1.3.2.Yaban Hayatı

Dağlık ve ormanlık alanların il genelinde büyük alan kaplamaması, yaban hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Koyun, keçi, sığır ilde yetiştirilen hayvan varlığını oluşturmaktadır. Av hayvanı olarak keklik ve yaban ördeği yaygındır. (ALTIN, 2009:46)

1.1.4.Jeolojik Yapı

1.1.4.1. Genel Jeoloji

Yöre; volkanik olayların oluştuğu Keskin, Hirfanlı, Kesikköprü, Kırıkkale ve Kızılırmak boyunca uzanan “Kırşehir Masifi’nde” yer almaktadır. Kırşehir Masifi olarak adlandırılan Masifte; granit, homblengranit, siyenit, monzonit, tonolit, ağılit, pegmatit, granodiyorit, kuvarşlı diyorit, bitotit granitler mevcuttur. Bunları Kırıkkale ile Keskin arasında görmek mümkündür. (ALTIN, 2009:44)

1.1.4.2.Deprem

Kırıkkale il toprakları 1., 2., 3., 4. Derece Deprem Bölgesi içinde yer almaktadır. İlin büyük bölümü 2. Derece Deprem Bölgesi içinde kalmaktadır. Güneybatıda Yahşihan, Bahşılı ve Çelebi ilçeleri 3. Derece; Karakeçili ilçesi ise 4. Derece Deprem Kuşağı içerisindedir (ALTIN, 2009:44).

1.1.4.3.Toprak Yapısı ve Nitelikleri

İl topraklarını genelde kahverengi topraklar oluşturmaktadır. Kireç oranı oldukça yüksektir. Anakayası volkanik özellik gösterir. Bu topraklar çok engebeli alanlarda çukurumsu bölümlerde birikmiştir. Üzerlerinde çıplak volkanik kaya yüzeyleri görülür. Mineral bakımından zengin olduklarından verimlidirler. Ayrıca güneyde akarsu kenarlarında alüvyon topraklar bulunur. Bunlar yer yer kalın örtüler oluşturur. Eğilimleri çok azdır. Tarla tarımına ve sulu tarıma elverişlidir. Yörenin az yağış alması ve kuraklık toprak oluşumunda önemli etmendir. (ALTIN, 2008:62)

1.1.5.Su Kaynakları Ve Akarsular

1.1.5.1. Göller

1.1.5.1.1. Doğal Göller

Kırıkkale il sınırları içinde doğal göl bulunmamaktadır. (ALTIN, 2008:64)

1.1.5.1.2. Yapay Göller

Kızılırmak üzerinde kurulan Kapulukaya Baraj Göleti ildeki en büyük yapay göldür. Kapulukaya Barajı'nın göl alanı 20,7 km karedir. Enerji temini ve içme suyu ve sanayi suyu temini amacıyla kurulan Kapulukaya Barajında göl hacmi 282 hm küptür. Ayrıca Ahılı'da bulunan Çipi Göleti sulama amacıyla yapılmıştır. 304.000 m küp su hacmi ile 46 hektarlık alanın sulanmasında kullanılmaktadır (ALTIN, 2009:46).

1.1.5.2. Akarsular

1.1.5.2.1.Kızılırmak

İldeki en önemli akarsu Kızılırmak'tır. Sivas'ın Zara ilçesinin doğusundaki dağlardan doğan Kızılırmak, il topraklarına güneyde Çelebi ilçesinden girer; kuzey yönünde akarak Merkez ilçede kuzeybatıya yönelir, il topraklarından çıkıp kuzeyde Çankırı-Kırıkkale il sınırını oluşturur. Kızılırmak'ın ildeki uzunluğu 94km kadardır. Kızılırmak'ın Hasandede – Hacılar arazileri üzerinde Kapulukaya Barajı kuruludur. (ALTIN, 2009:46).

1.1.5.2.2.Delice Çayı

Kızılırmak'ın en önemli kollarından biri Delice Çayı'dır. Yozgat sınırı boyunca bir müddet aktıktan sonra Delice ilçe merkezine yaklaşır. Daha sonra tekrar bu iki ilin sınırı boyunca güneydoğudan il topraklarını terk eder. Çayın il içerisinde kalan kesimi yaklaşık 50 km. uzunluğundadır (ALTIN, 2009:46).

1.1.5.2.3.Çoruhözü Deresi

Kızılırmak'a doğudan karışan bir koldur. İzzettin Köyü'nün yukarı kısımlarından doğar. İzzettin-Balışeyh arasında demiryoluna paralel olarak il merkezinden geçer ve Kızılırmak'a karışır. Derenin güzergahı dâhilinde tarım alanlarına büyük katkısı vardır. Dere üzerinde sulama amacıyla motopomplar yer almaktadır. Uzunluğu 48 km'dir (ALTIN, 2009:46).

1.1.5.2.4.Okun Deresi

Elmadağ'ın güney eteklerinden akan suların meydana getirdiği Balaban ve Sarılıöz Çayları, Kılıçlar Kasabası yakınlarında birleşerek Okun Deresi'ni meydana getirirler. Yaklaşık 13 km uzunluğa sahip olan Dere, Irmak Kasabası yakınlarında Kızılırmak'a kavuşur. Bu akarsulardan başka; yaz aylarında kuruyan bazı dere ve çaylar da vardır. Ahılı Deresi, Kuruçay Deresi, Yeni Çıkan Deresi bunlardan bazılarıdır (ALTIN, 2008:65).

1.1.6. İklim

Kırıkkale ili ılıman iklim kuşağında yer almaktadır. Ancak bulunduğu alanın denizden uzak oluşu, günlük sıcaklık farkının bozkır olmasından dolayı değişmelere uğraması gibi nedenlerle iklim karasallaşmaktadır (ALTIN, 2008:65).

1.1.7. Sıcaklık

2007 yılında yapılan gözlemlere göre; ortalama sıcaklık açısından en sıcak ay Ağustos (35,5 °C), en soğuk ay ise Aralık (5,1°C) olarak belirlenmiştir. Aynı rasat süresi içerisinde maksimum sıcaklık 35,4 °C ve minimum sıcaklık -10,8 °C olarak tespit edilmiştir. İlde yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk geçmektedir (ALTIN, 2008:67).

1.1.8. Yağış

Kırıkkale ili ülkenin yarı kurak bölgelerinden birinde yer almaktadır. İlde ortalama yağış miktarı 329,9 mm. dir. Yıllık yağışın %35 kış aylarında, %36'sı ise

ilkbahar aylarında, %13'ü yaz aylarında ve %16'sı sonbahar aylarında düşmektedir (ALTIN, 2008:67).

Ocak, Şubat ve Mart 2000'de yörede 35-40 yıldan beri görülmeyen şiddetli kış ve kar yağışı olmuştur. ⁴

1.1.9. Rüzgâr

Kırıkkale'de hâkim rüzgar yönü kuzeydoğudur. Poyraz adı verilen bu rüzgar, yıl içinde en fazla 248 kez eser. En çok esen diğer rüzgarlar sırasıyla Güneybatı, Doğu ve Batı rüzgarlarıdır (ALTIN, 2009:48).

1.1.10. Nispi Nem

Kırıkkale ilinde ortalama nispi nem %59'dur. En yüksek değer %80 ile Aralık ayında, en düşük 29 ile Temmuz ayındadır (ALTIN, 2009:48).

1.1.11. Sanayi Ve Ticaret

Kırıkkale il merkezi kamu ağırlıklı sanayi şehri olup, diğer ilçe merkezleri ve kırsal kesimin ekonomik yapısı tarıma dayalıdır. Kırıkkale'de imalat sanayii kamuya ait büyük işletmelerin yanında, özel sektöre ait küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. M.K.E.K. Fabrikaları ve TÜPRAŞ Rafinerisi İlin ekonomik yapısında önemli yer tutmaktadır. Kamu kesiminde işçi ve memur ağırlıklı istihdam, ücretlere bağlı olarak yaşamı da etkilemektedir.

Kamu kesimine dayalı olarak gelişen Kırıkkale imalat sanayi; savunma, metal ve petro-kimya sanayi yoğunlaşırken, özel sektörde genellikle bu sanayi kollarına

⁴ http://www.kirikkale-bld.gov.tr/yeni/haber_oku.asp?haber=43 (a.g.i.s. 2012)

bağlı olarak gelişmenin yanısıra tarım makinaları, gıda ve yem sanayi, toprak, tekstil, ağaç ve mobilya işleri sanayiine yönelik olarak da gelişme olmuştur (ALTIN, 2009:299).

M.K.E.K. tesislerinde 3651 kişi, özelleştirme kapsamına alınan ve ERDEMİR'e bağlanan ÇELBOR A.Ş.'de 101 kişi, TÜPRAŞ Rafinerisinde ise 983 kişi istihdam edilmiştir.⁵

1.1.12. Tarım

Kırıkkale'nin ekonomik yapısında tarım, önemli bir geçim kaynağıdır. Aktif nüfusun % 51,2'si tarımla uğraşmaktadır.

İldeki tarıma elverişli arazi 306.506 hektar olup İl yüzölçümünün % 66,2'sini teşkil etmektedir. Tarım arazilerinin % 96'sı tarla arazisi olarak kullanılmaktadır. Sulanabilme imkânına sahip olan tarım arazisi miktarı 38.399 hektardır.

Genel olarak il topraklarında hububat üretimi yaygındır. Bunun yanı sıra baklagiller ve endüstriyel bitki üretimi de yaygınlaşmaya başlamıştır. Yörede kavun, karpuz ve üzüm üretimi de önemlidir.⁶

1.1.13. Hayvancılık

İlimizde 37'si hayvancılık, 2'si sulama olmak üzere toplam 39 kalkınma kooperatifi faaliyet göstermektedir.

İlimizde 2006 yılında faaliyete geçen Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, "Sığırlarda Önsoykütüğü Sistemini Geliştirme Projesi" kapsamında soykütüğü ve önsoykütüğü çalışmalarını yapmaktadır (ALTIN, 2009:299). Soykütüğüne kayıtlı

⁵ http://www.kirikkale-bld.gov.tr/yeni/haber_oku.asp?haber=44 (a.g.i.s. 2012)

⁶ http://www.kirikkale-bld.gov.tr/yeni/haber_oku.asp?haber=44 (a.g.i.s. 2012)

işletme sayısı 5.005 olup, bu işletmelerde 15.440 adet büyükbaş hayvan kayıtlıdır. Güncel hayvan işletmesi sayısı 10.074 dir.⁷

İlimizde, Kırıkkale İli Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği faaliyette bulunmaktadır. Ayrıca 2005 yılında kurulan Arı Yetiştiricileri Birliği'nin 144 üyesi ve bulunmaktadır.

İlimizde suni tohumlama çalışmaları kamu ve serbest çalışan 12 veteriner hekim tarafından yerine getirilmektedir. Bu kapsamda 10 veteriner hekim yetkilendirilerek sözleşmeleri imzalanmış ve çalışma bölgeleri oluşturulmuştur.⁸

1.2.Kırıkkale'nin Adı

“Kırıkkale” adının menşei hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı yazarlara göre Kırıkkale ismi, şehrin 3 km kuzeyinde bulunan “Kırıkköy” ile şehir merkezindeki “Kaletepe” mevkiinin isimlerinin birleştirilmesi suretiyle ortaya çıkmıştır.

1999 yılı Kırıkkale il yıllığında ismin halk tarafından yakıştırıldığı kanaatinin yaygın olduğu söylenmekte ve Osmanlı arşiv belgelerinde de bölgenin Kırıkkale olarak adlandırıldığından ve buraya yerleştirilen aşiretlerden bahsedilmektedir.

17. yy. başlarına ait bir mühimme kaydında ise Kırıkköy halkı tarafından eşkıya saldırılarına karşı kale tamir edilip bölgenin savunma yeri haline getirildiğine dair kayıtlar bulunmaktadır ki “Kırıkkale” isminin buradan geldiğine dair görüşler de mevcuttur.

Bazı yazarlar ise Kırıkkale adının, Osmanlı belgelerinde adına tesadüf edilen bir Türkmen topluluğu olan “Kırıkköy Cemaati” ile ilgisi olduğu görüşündedirler. Bu yazarlara göre Kırıkköy ismi, söz konusu cemaatin bölgeye yerleşmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Zira Osmanlı arşiv vesikalarındaki bilgilere göre bölgeye en azı 300-

⁷ <http://www.kirikkale.gov.tr/index.asp?islem=ekonomik>(a.g.i.s. 2012)

⁸ <http://www.kirikkale.gov.tr/index.asp?islem=ekonomik> (a.g.i.s. 2012)

400 yıldır “Kırıkkal’a/Kırıkkale” denmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti dönemine ait vesikalarda, 16. ve 17. yüzyıllarda doğudan gelen bazı Türkmen aşiret ve oymaklarının, Ankara yakınlarındaki Kırıkkal’a/ Kırıkkale’ye yerleştirildiği kaydedilmiştir ki bunlardan biri “Oğuz” veya “Oğuzhan” adıyla bilinen Türkmen oymağı olup Anadolu’yu Türkleştiren ve İslamlaştıran “yörükân taifesi”nden biridir. Öyle ise Kırıkkale ismi Kırık + Kale kelimelerinin birleşerek çıkmış bir isim değil, Osmanlı Devleti döneminden itibaren kullanılan eski tarihi bir isimdir. Bu adın bugün şehir merkezinin bulunduğu, yani Kaletepe’nin yakın çevresi için kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile Cumhuriyet öncesi Türkiye’deki “Kırıkkal’a”, Keskin ili dâhilinde, bugünkü Kırıkkale şehrinin bulunduğu yere verilmiş isimdir. (Tarih İçinde Kırıkkale, 2008: 1-3)

1.3.Osmanlı Devleti Döneminde Kırıkkale İl Coğrafyası

Osmanlı idari yapısı içerisinde Kırıkkale il coğrafyasının 19. yüzyıl başlarına kadar Dinek, Konur ve Keskin kazalarından oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu bölgelerin kaza ve nahiye olarak değişik sancaklara bağlı bulunması, dolayısıyla kendilerine ait bir defterin olmaması, bölgenin Osmanlı idaresindeki durumu hakkında düzenli ve ayrıntılı bilgi edinilmesine engel olmaktadır. Bununla beraber bağlı buldukları sancak defterleri ve mühimme kayıtlarında söz konusu bölgelere dair bilgilere de rastlanılmaktadır. (Tarih İçinde Kırıkkale, 2008: 55)

1.4.Kırıkkale Ve Yöresindeki Büyük Türkmen Toplulukları

16. yüzyılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden muhtelif zamanlarda yaylak ve kışlak bulmak amacıyla gelen Türkmen gruplarının bugünkü Kırıkkale il coğrafyasını oluşturan bölgelere yerleştikleri ve bölgede büyük bir Türkmen nüfusun mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Diyarbakir bölgesinden gelen Boz-Ulus Aşireti, bu dönemde Orta Anadolu’ya gelmiş, Ankara, Keskin, Karaman ve Vilâyet-i

Rum bölgelerine dağılmışlardır. Keskin ve yöresinde yerleşen Boz-Ulus'a tabi cemaatler, huzursuzluklar çıkarıp yerli ahaliye zarar vererek devletin, bu konuda çok sayıda hüküm göndermesine sebep olmuştur. Dolayısıyla Keskin ve yöresi ile ilgili belgelerde, bölgedeki aşiretlerle ve bunların iskânlarıyla alakalı bilgilere daha çok rastlanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıldan itibaren içine düştüğü ekonomik ve sosyal çöküntü sonucu, aşiretler başına buyruk hareket etmeye başlamışlardı. Keskin ve yöresinin de bahsedildiği belgelerde aşiretlerin eşkıyalık hareketlerinde bulunduğu ve devletin bunları önlemede yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu nedenle aşiretler her ne kadar hükümet tarafından tekrar iskân edilmeye çalışılmışsa da başarılı olunamamış, bir kısmı yine yaylak ve kışlak için geldikleri bölgede kalmışlardı.

Kırıkkale il bölgesini oluşturan yerleşim yerlerine ait adlarla, 16. yüzyıldan itibaren bölgede görülen aşiret ve cemaat isimleri ile bugün bölgedeki köy isimlerinin pek çoğunun aynı olması, şimdiki yerleşim yerlerinin onların bir uzantıları olduğunun ve hala varlıklarını devam ettirdiklerinin bir delilidir.

16. yüzyılda Orta Anadolu ve bu cümleden olmak üzere Kırıkkale il coğrafyasına iskân edilen büyük Türkmen toplulukları şunlardır:

- Duladirli/Dulkadırlı Türkmenleri
- Yeni-İl Türkmenleri
- Halep Türkmenleri
- Ulu-Yörük
- Bozok
- Boz-Ulus (Tarih İçinde Kırıkkale, 2008: 65-68)

1.5.Kırıkkale İl Coğrafyasında Yaşayan Bazı Türkmen Aşiretleri

Kırıkkale il coğrafyasında yaşayan Türkmen aşiretlerinden birtakımı başlıklar halinde şöyledir:

- Acırlu
- Cerid
- Çepni
- Gündeşlü
- Karaca Araplu
- Köçeklü/ Küçükü
- Şeyhlü
- Tecerlü/Tacırlü/Tecirlü
- Yabaltun
- Pehlivanlı Aşireti
- Karakeçili Aşireti

1.6. Kırıkkale İl Coğrafyasında Türkmen Aşiret Ve Cemaatlerinin İsimlerini Taşıyan Köyler

Kırıkkale ve havalisindeki köylerin hemen hemen tamamının Türkler tarafından kurulduğu söylenebilir. Bölgede Avşar, Eymür, Karkın ve Yiva gibi Oğuzboylarının isimlerini taşıyan köyler yanında, çoğunluğu cemaat ismi, kurucularının ismi veya yerleşim yerlerinin coğrafi durumundan kaynaklanan ve tamamen Türkçe isimler taşıyan köyler karşımıza çıkmaktadır.

Bugün Kırıkkale iline bağlı olan köylerin büyük bir kısmının isimlerini aynı şekilde 16. yüzyıl kayıtlarında da bulmak mümkündür ki 1587-1579 yıllarında Keskin kasabasına bağlı olan karyeler (köyler)'in şunlar olduğu görülmektedir:

Adai Akören (Akçakavak), Avşun (Afsun), Balıseyh (İlhan), Bâzârcık, Bilkışla, Bilkışlak, Buğra, Çarkkuyusu, Derz-i Hasan, Emenağacı, Eşme, Gölpınar, Halil Ecelü, Hazır Şeydi (Yakacuk), Karamihmadlar (Kayn), Kavak Avlagusu, Kazmaca, Kızılemir (Kösedurak), Koçubaba, Kozlu, Kuşburnu Alanı (Güleç), Mesudlu, Oğul Hatun, Sarukaya, Sekü, Sığır İni, Tamgacı, Polad, Toprak Pınarı, Yağbasan, Yenice, Yiva, Yunekasacuğu (Kankal, 1993: 115-116).

Kırıkkale il hududu içerisinde, Akçakavak, Afşar, Alçılı, Alçıyeni yapan, Battal Beğ Obası, Beğobası, Ceceli, Çalış, Hacılar, Halifeli (Işıklar), Hasandede, Hüseyin Beğobası, İzzeddin, Karacalu, Karafakulu, Karalu, Kırıklu, Mehmet Beğobası, Şarklu, Ulaş, Yahşihanlu gibi cemaat isimlerini taşıyan köyler de mevcuttur ki bu köy isimleri aynı zamanda birer aşiret ve cemaat isimi olarak arşiv belgelerinde de yer almaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1.6.1.Akçakavak

1578-1579 yılında Keskin Nahiyesine bağlı olan karyeler arasında geçmektedir.

1.6.2. Alçılı, Alçı Yeni Yapan

Dulkadirli Türkmenlerinden Alçı aşireti mensupları tarafından kurulmuştur. Bozok Sancağı ve Yeni-İl Kazası (Sivas Sancağına da bağlanmıştır) Alçılı (Delice'ye bağlı köy) Alçı Yeni Yapan (Çelebi'ye) bağlı köylerdir.

1.6.3.Ayvathı

Dulkadirli Türkmenleri tarafından kurulduğu anlaşılmaktadır (Sulakyurt ilçesine bağlı köy).

1.6.4.Barak, Baraklı, Barak Obası

Bu köylerin Yeni-İl grubunu oluşturan Dulkadirli Türkmenlerinden Burak aşireti mensupları tarafından kurulmuş olması muhtemeldir. (Keskin merkez) Baraklı (Delice) Barak Obası (Keskin) bağlı köylerdir.

1.6.5. Beyobası, Battal Obası, Hüseyün Beyobası, Kenan Beyobası, Mehmed Beyobası

Pehlivanlı oymağının başındaki boybeyi ailesine mensup kişiler tarafından kurulmuş olması muhtemeldir (Balışeyh'e bağlı köyler).

1.6.6.Büyük Avşar, Küçük Avşar

Avşarların Oğuzların Bozok koluna mensup Yıldız Han'ın birinci oğlundan geldiği bilinmektedir. Anadolu'da Avşar adıyla 88 köy adı tespit edilmiştir. Avşarlar Anadolu'da bulunan büyük konargöçer grupların ekserisi içerisinde yer almıştır. Bu iki köyü kuranlar Dulkadir Türkmenlerinin içindekiler olmalıdır. (Delice'ye bağlı kasaba).

1.6.7.Büyükceceli, Küçükceceli

Ceceli aşireti tarafından kurulmuş olmalıdır. Ceceli aşireti Dulkadir Türkmenlerindedir. Bu aşiretin bazı kolları Boz-Ulus ve Yeni-il Türkmenleri arasında tesbit olunmaktadır (Keskin'e bağlı köylerdir).

1.6.8.Ceritkale, Cerit Müminli, Cerit Obası

Dulkadir ilini meydana getiren en büyük aşiretlerden biridir. Bozok, Yeni-il ve İfraz-ı Zulkadriye içinde Adana'ya kadar dağılan Ceridler, Boz-Ulus'un Anadolu'ya gelmesinden sonra Keskin havalisindeki Boz-Ulus içinde yer almışlardır. Kırıkkale havalisinde bulunan Cerid köyleri Silsüpür Cerid'leri tarafından kurulmuştur (Keskin'in köyleri).

1.6.9.Çalış

Dulkadir Türkmenleri arasında görülen Çalışlı aşireti tarafından kurulmuş olmalıdır. Ankara sancağına bağlı olarak tespit olunmuştur. (Keskin'e bağlı köydür).

1.6.10.Hacılar

Anadolu'da Hacılar adıyla anılan pek çok köy mevcuttur. Ancak buradaki Hacılar köyü Bozok ve Dulkadir Türkmenleri arasında görülen Hacılar aşireti tarafından kurulmuş olmalıdır.

1.6.11.Hasandede

Cemaat adıyla anılan köylerdendir. 1521 yılındaki tahrirde Çankırı Sancağı'nın Kalecik Kazası'na bağlıdır. 1578 yılındaki tahrirde ise Keskin'in Kal'acık'tan ayrılıp kaza olmasıyla Çankırı'ya bağlı Keskin kazasına bağlanmıştır. Bazı cemaatlerin kendi adlarıyla anılan köyler kurduklarına dair belgede adının geçmesi bunu doğrulamaktadır. (Kırıkkale merkeze bağlı kasaba).

1.6.12.Işıklar

Asıl adı Halifeli olan köy Işıklar olarak değiştirilmiştir. XVI. yüzyılda Kırşehir Sancağı Keskin Nahiyesine bağlı olan Halifeli cemaatinin ismini taşımaktadır. (Balıseyh'e bağlı köydür).

1.6.13.İzzeddin

Boz-Ulus aşiretleri arasında görülen İzzeddinli aşireti tarafından kurulmuş olması muhtemeldir. (Balıseyh'e bağlı köy).

1.6.14.Karaçalı

Cemaat ismi taşıyan köylerdendir. Karaçalı cemaati tarafından kurulmuş olmalıdır. Cevdet Türkay'ın eserinde Keskin Kazası Kengiri Sancağı'na bağlı olarak tespit olunmuştur (Kırıkkale merkeze bağlı köydür).

1.6.15.Karafakılı

Bozok Türkmenleri arasında Süleymanlı kabilesine mensup iki Karafakılı aşireti görülmektedir. Bunlardan biri sefere katıldığı için vergiden muaf tutulmuş diğerinde ise üç sipahi vardır. Adı geçen köy, bu aşiretin mensupları tarafından kurulmuştur. Orta Anadolu'daki Türkmen gruplarından olan Ulu-Yörük'ü teşkil eden oymaklar arasında Karafakıllu'da geçmektedir. (Keskin'e bağlı köy).

1.6.16.Karalu

Danişmendli ulusundan olan Karalu Oymağı tarafından kurulmuş olması muhtemeldir. Bozok Türkmenlerini meydana getiren oymaklar içerisinde yer almaktadır. (Balışeyh'e bağlı köy).

1.6.17.Karkın

Karkın, Oğuzlar'ın Bozok kolunda Yıldız Han'ın dördüncü oğlunun adıdır. Bazı oymakları Halep Türkmenleri ve Boz-Ulus içinde yer almasına rağmen aşiretin büyük bölümü Dulkadirli ulusu içerisinde bulunmaktadır. XVI. yüzyılda Anadolu'da

bu boya ait 62 yer adı tespit edilmiştir. Köy bu aşiret tarafından kurulmuş olmalıdır. (Balışeyh'e bağlı köy).

1.6.18.Koçubaba

Şeyh Koçubaba Zaviyesine vakfedilen Koçubaba Köyü 1521 tarihli ilk tahrirde Kal'acık nahiyesinde iken sonra Keskin'e bağlanmıştır. Bu köy bir ara yanlışlıkla Kırşehir sancağına kaydedilmiş. Ancak daha sonra bu yanlışlık düzeltilmiştir. (Balışeyh'e bağlı kasaba).

1.6.19.Mahmudlar

Asıl adı Şarklı olan köyün XVI. yüzyılda Çankırı Sancağı'na bağlı şarklı adlı bir cemaat tarafından kurulduğuna dair belge bulunmaktadır. (Yahşihan'a bağlı köy).

1.6.20.Ulaş

Dulkadir Türkmenleri arasında en kalabalık aşiretlerden biridir. Köyün bu aşiret tarafından kurulmuş olması muhtemeldir (Kırıkkale merkeze bağlı köydür).

1.6.21.Yahşihan

Bugünkü Yahşihan ilçesinin isminin Timur'un 1402 yılında Kırşehir'den Ankara'nın Çubuk Ovasına geçişi esnasında Kızılırmak'ı takiben Yahşihan mevkiine geldiği ve buradaki hanlara hayran kalıp “güzel han” manasına gelen “Yahşihan” dediği, o sebepten yerleşim yerinin adının Yahşihan olduğu rivayet edilir. Ancak Yahşihan ismi hanlardan ötürü değil kurucusu olan cemaatin ismi olduğundan verilmiştir.

Ulaş cemaatiyle Mahmudlu Yörüklerine mensup Kırıklı, Hacılar, Yahşihanlı ve Karaçalı cemaatleri Dulkadirli Osmanlı Devletine ilhakını müteakip Keskin Kazasına gelmişler ve Çankırı Sancağının 1578 yılı tahririnde yer almışlardır. Bunların Maraş, Elbistan taraflarından değil de hemen yakınındaki Bozok ve Kırşehir gibi yine Dulkadirli beyliğinin sınırları içerisinde bulunan yerlerden, ilhak ile birlikte Çankırı sancağı arazisine gelmiş olmaları muhtemeldir. Cemaatlerin 1521 yılından sonra bölgeye geldiği düşünülürse ve bölgedeki konar-göçerliklerinde XVII. yüzyılın sonundaki bir kısım aşiretlerin iskâna geçirilişine kadar devam ettiği göz önüne alınırsa bu civarda 150 yıla yakın bir zaman konar-göçer hayat sürdürdükten sonra yerleşik hayata geçtikleri söylenebilir.

Bunların dışında Ahılı, Arbişli, Armutlu, Çelikli, Çiftevi, Çullu, Çungar, Dağevi, Efendi, Elmalı, Eroğlu, Fadil Obası, Gazibeyli, Göçbeyli, Hacı Ali Obası, Hacı Ömer Solaklısı, Hacı Yusuf, Kalekişla, Karaağıl, Kavurgalı, Kilevli, Kulaksız, Ulaklı, Yağbasan, Yeşilli, ... gibi Kırıkkale'nin pek çok köyü (hatta tamamına yakını) Oğuz Türkmen Aşiretlerinin oluşturduğu belde ve köylerdir (Tarih İçinde Kırıkkale, 2008: 115-121).

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1. SES BİLGİSİ

2.1.1. ÜNLÜLER

2.1.1.1. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler:

Kırıkkale ağızlarında sekiz ana ünlüden başka şu ünlüler de vardır: á, í, ó, ú, à, è, ò, ô, â, ê, î, □

2.1.1.1.1. á ünlüsü

a ile e arası bir orta damak ünlüsüdür (Eren, 1997: 19). Umumiyetle a>e değişmesinin ortaya çıkardığı bir durumdur (Nakiboğlu, 2001: 34). Sert damak ve yumuşak damağın ortasında oluşan a ünlüsüne göre daha önde teşekkül eden ve berrak bir tınlama rengine sahip olan ince a (á), bazı ünsüzlerin hece kaynaşması olayı ile eriyip kaybolmaları durumunda, kendi etkilerini geride kalan ünlülere bırakmalarıyla ortaya çıkmaktadır (Günşen, 2000: 18). Kırıkkale ağızlarında sıkça rastlanır: Táyzem (01-03), yúráğam (01-07), Esgişáhárdán (13-20), yáni (13-35), değári (13-45), cenáze (14-14), Habár (14-29), gırşáhár (14-48), yiyecáğámiz (15-02), cumártesi (15-11), tarikát (15-22).

2.1.1.1.2. ă ünlüsü

a ile ı arasında, a ünlüsünün daralmış şeklidir (Eren, 1997: 19). Bölgemizden derlediğimiz metinlerde sık karşılaşılmayan bu ünlü, a>ı veya ı>a değişmesiyle ortaya çıkmıştır (Demir, 2001: 56): dağâtıyo (15-17).

2.1.1.1.3. ą ünlüsü

a-o arasında, çok az yuvarlaklaşmış bir a ünlüsüdür (Eren, 1997: 19). Yarı yuvarlak, geniş, kalın, a ile o arası ünlüdür. a>o veya o>a değişmesinin bir merhalesi durumundadır (Demir, 2001: 56). Dudak ve dil oynaması bakımından a'ya daha yakındır (Gülseren, 2000: 42):

2.1.1.1.4. ę ünlüsü

e-i arasında dar ve kapalı bir e ünlüsüdür (Eren, 1997: 19). Yumuşak damağın ön ve arkasına göre ortada oluşur (Günşen, 2000: 19). Türkçe'de kökten (primordial) sayılan bir dokuzuncu ünlü vardır ki buna kapalı e, ę diyoruz. Eski ve Orta Türkçe'de ve hâlâ bazı Anadolu ağızlarında kimi kelimelerin ilk hecelerinde bulunur (Nakiboğlu, 2001: 35): yętmiş sęksen (01-08), dęmiş (01-10), şeyli (28-43), dęyiñ (28-30), şeyapardı (28-17), hęc (28-14), ęyle (27-11), gęTdi (27-01), yęngesi (01-09).

Bununla birlikte yöre ağzında Eski ve Orta Türkçe dönemlerinde ön ve iç ses durumunda kök hece /i'/lerinin olduğu gibi devam ettiği görülür (Doğan, 2012: 35): diller (28-14), ideriğ (25-18), şey iden (08-15).

2.1.1.1.5. í ünlüsü

Orta damak veya yumuşak damağın i'ye yakın bir noktasında teşekkül eden, dolayısıyla ı ile i ünlüleri arasındaki ses basamağında bulunan kalınlaşmış bir i veya incelmış bir ı sesidir. Söylenişinde ağız ı'ya göre biraz daha açık, i'ye göre ise biraz kapalı olduğu için yarı kapalı bir ünlüdür (Günşen, 2000: 20-21). Sesin söylenişinde dil sırtının orta bölümü oynaklanmaya gider ve tam yüksek değildir (Gülensoy, 1988: 21): ğayrı (01-06), Hanı (28-13), ğıtTim (29-24), Hasıde (08-09), yanı (09-03), ğangı (09-20), sayılde (09-33).

2.1.1.1.6. İ ünlüsü

Dar, kalın, yarı yuvarlak, normal süreli bir ünlüdür. /ı/ sesinin hafifçe yuvarlaklaşması ve /u/ sesinin hafifçe daralması sonucu oluşmuştur (Doğan, 2012: 36)

ı ile u arasında, hafifçe yuvarlaklaşmış bir ı ünlüsüdür (Ercilasun, 2002: 53). Kullanımı, diğer Orta Anadolu şehirlerine nazaran daha yaygındır: ğavın (29-18), ğarpız (29-18), sıvañ (27-17), bınları (27-17), hamırı (27-04), ğavırıyok (26-03), tavık (24-63), yavrım (24-60), yivarlarıdı (24-36), mārıl (21-24), bılaşık (21-25), yavrım (20-09), ğavırgalı (19-06), çavış (18-16), MîhTardım (14-44), çocuğuyısa (22-16).

2.1.1.1.7. ı ünlüsü

Yuvarlaklaşma eğilimi gösteren ve boğumlanma özelliği bakımından ü sesine yaklaşan bir i türüdür (Korkmaz, 1994: 30). Yarı yuvarlak, yarı düz, ince, dar, i ile ü arası bir ünlüdür (Demir, 2001: 57). Sık rastlanmaz: olduğu~çün (22-01), olmak~çün (22-34), mevlâ (22-18), olduğum çün (23-34), sâriyidi (24-06), şöyle iyice (24-27).

2.1.1.1.8. ö ünlüsü

o-ö arası ünlüdür (Eren, 1997: 20). Boğumlanma noktası, ön damak ünlüsü olan ö ile arka damak ünlüsü olan o'nun ara basamağında bulunan kalınlaşmış bir ö (ö>o) ya da incelmış bir o (o>ó) sesidir (Günşen, 2000: 21). Kırıkkale ağızlarında sıkça görülür. Bunlardan birkaçı şunlardır: ólmüş (01-01), góğúsüm (01-08), şöyle (01-11), kóyúndeñim (02-01), Bóyúk (02-08), góynü (03-02), kóyúnden (05-01), öldü (05-02,03), óyle (06-16), gózyaş (07-09), bóyle (07-63), bóyüme (09-03), şófór (09-08), bólúk (09-13).

2.1.1.1.9. ó ünlüsü

o ve u ünlüleri arasında bulunan dar bir o ünlüsüdür (Günşen, 2000: 22). o-u arası bir ünlüdür; seyrek rastlanan bir sestir (Eren, 1997: 20). Bu ünlü, /o/ ile /u/ arasında yarı geniş, kalın, yuvarlak, normal süreli bir ünlüdür (Doğan, 2012: 35). Boğumlanma noktası o ve u ünlüleri arasında bulunan dar bir o türüdür (Korkmaz,

1994: 30: gğslerime (01-10), mtfah (12-13), Őraya (12-22), TokTr (18-09), Őrda (18-28), oTuruyrum (18-41), yğuruyoz (21-14), ġarbnaT (22-06), yoğrTun (24-34), dva (25-01).

2.1.1.1.10.  ünlüsü

- arası bir ünlüdür (Eren, 1997: 20). Yarı geniş, yarı dar, yuvarlak, ince,  ile  arası bir ünlüdür (Demir, 2001: 57). Bu ses // ünlüsünün kısmen daralmasıyla ortaya çıkmaktadır (Doğan, 2012: 35). Kırıkkale ili ağızlarında seyrek rastlanan nllerdendir: byTmŐ (01-02), byle (16-14), Şyle (01-04), Byk (14-50), etli kfTe (16-13), yle (16-15), reridik,(26-07).

2.1.1.1.11.  ünlüsü

u ile  arası bir ünlüdür (Eren, 1997: 20).  nlsnde olduğu gibi bu ünlü de Kırıkkale ağızlarının karakteristik bir sesidir. “u” ile “” arasında ’ye yakın, ince bir u’dur. Kalınlaşması, yanlarındaki damak ünsüzlerinin etkisiyledir (Gülseren, 2000: 44). Yarı kalın, yarı ince, yuvarlak, dar, u ile  arası bir ünlüdür (Demir, 2001: 57): lmŐ (01-01), gğsm (01-08), kyndenim (02-01), Őfrlğn (09-07), kürek (09-10), düğün (09-24), üç gnd (09-25).

2.1.1.1.12. Ê ünlüsü

Geniş, ince, yarı yuvarlak, normal süreli bir ünlüdür. /ö/ ünlüsünün kısmen düzleşmesi ve /e/ sesinin kısmen yuvarlaklaşması sonucu oluşmuştur (Doğan, 2012: 36). Bölgemizde pek yaygın değildir: şêyle (18-37), Bêyle olur (18-42).

2.1.1.2. Uzun Ünlüler

Vokallerin, teşekküllerindeki rahatlık yüzünden, diğer seslerden farklı bir tarafı daha vardır. O da, vokallerde uzunluk kısalık vasıflarının bulunmasıdır. Vokaller açık bir geçitte rahat bir şekilde teşekkül ettikleri için istenilen uzunlukta söylenebilirler. Onun için bazı dillerde bir vokalin uzunluk kısalık itibariyle birden fazla şekli vardır (Ergin, 2005: 36). Türkçe’de ünlüler uzunluk ve kısalıklarına göre sınıflandırılmıştır. Bir ünlünün oluşmaya başladığı an ile bittiği an arasındaki süre onun kısalık ve uzunluğunu gösterir (Gülensoy, 1988: 22). Konuşmacının bir eğilimi niteliğinde olan bu tür uzatmalar, fonolojik bir değer taşımamaktadır (Gemalmaz, 1978, 80). Çeşitli kelimelerde, çeşitli ünlüler üzerindeki uzamalar da pek tabii olarak birbirine eşit değildir. Ayrıca bu uzunlukların birçoğu konuşanın şahsî ağız hususiyetiyle ilgilidir. Her zaman, her yerde ve herkes tarafından aynı ünlü aynı şekilde uzatılmaz. Aynı kimsenin aynı ünlüyü bazan uzun, bazan kısa telaffuz ettiği çok görülür. Bilhassa alınma sözlerde bu bakımdan katıyen bir ölçü ve kaide yoktur (Ercilasun, 2002: 55). Kırıkkale ili ağızlarında görülen uzun ünlü oluşumlarını, şu ses olayları dâhilinde inceleyebiliriz:

2.1.1.2.1. Ünsüz Düşmesinden Doğan Uzun Ünlüler:

2.1.1.2.1.1. r düşmesiyle

bīşiy “bir şey” (05-03), ğali “gayri” (07-31,32), yapān “yaparsın” (08-16), sōna (08-15).

2.1.1.2.1.2. n,ñ düşmesiyle

Kırıkkale ağızlarında “sonra/soñra” kelimesi sōra, sōna, sōña, soñgra vb şekillerde görülmektedir: Sōna (07-14), Ondan sōna (7-33), soñra (9-14), Ondan soñgra (18-12)

2.1.1.2.1.3. h, k, ğ, y, l, t, v düşmesiyle

Bāçeye “bahçeye” (07-03), bāğçede (14-59), ğırığgaledeē “Kırıkkaledeki” (07-50), Sēmiyom (07-60), sālīgında “sağlığında” (08-06), Nōreceğesem “ne yapacaksam” (08-03), bōle “böyle” (13-19), nevşeēr “Nevşehir” (14-48), duvaāndan “duvağında” (15-33), şordaā “şuradaki” (19-04), burdaā “buradaki” (20-07), naāpiyo “ne yapıyor” (29-49), nēdiyo “ne ediyor” (29-49).

2.1.1.2.2. Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler

Hece kaynaşması, bir kelimedede yan yana bulunan hecelerdeki seslerin birleşip kaynaşması ve bu nedenle kelimelerdeki hece sayısının azalmasıdır (Doğan, 2012:

43). Bu tip uzunluklar, bazı ünsüzlerin iki ünlü arasında yumuşamayıp kaynaşarak, uzun bir ünlü haline dönüşmesi yoluyla oluşmuştur (Gülensoy, 1988: 23). İçseslerde ünlüler arasında bulunan k, g, ğ, y, ñ, v, h ünsüzleri zamanla eriyip kaybolduklarında, bu ünsüzlerden her birinin kendi hecesi içinde bulunan ünlü, kendinden önceki hece ünlüsü ile kaynaşarak uzun bir ünlü oluşturur. Ünlü uzamasına sebep olan hece kaynaşması olayında, iki ya da daha fazla hecenin kaynaşıp birleşmesi bahis konusu olduğundan, bu olay sonunda ilgili kelimelerin hece sayısında da bir eksilme olur (Korkmaz, 1994: 37). Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere Kırıkkale ili ağızlarında bu hadise ile oluşmuş uzun ünlüler oldukça fazladır.

2.1.1.2.3. Vurgu Ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler

Konuşma dilinin bir özelliği olarak bazı kelimeler veya ekler özellikle vurgulanmaktadır. Bu vurgulanma sırasında aslen uzun olmayan ünlüler normal ünlülere göre daha uzun telaffuz edilmektedir (Demir, 2001: 60). Söze, anlama kuvvet katmak amacıyla kullanılan bu ünlüler Kırıkkale ili ağızlarında çoğunlukla “ā” harfiyle beraber bulunmaktadır: amā (01-05), Amañī (01-07), Amanī (01-12), sōña (01-20), sōna (02-08, 07-13), tā (02-03), hēç (03-02), Yā (03-05), Tāyinini (03-08), nā~ğziyo (03-13), bēyle (05-09), ādetlerimiz (06-07), şōraya (06-10), dāmatınan (06-12), dāvet (06-14), Bağ bāçe (07-02), nāpıyım (07-24), fākirlik (07-31), ğāli (07-31), şū, bū, (07-31), tē (07-45), ğırığgāledeē (07-50), Sēmiyom (07-60), Nōreceĝesem (08-03), bēş (08-08), yapān (08-16), Ēfendim (09-13), fasüllesī (09-30), aħrābanın (12-05), hedāyeynen (12-05), vār (12-17), nōluyosa (12-20), hāne (13-02), Şō (13-05), şōrda (13-31), nerdē (13-30), ğiTdī (13-30), nōrüyüm (13-40), çōħ (13-42), dīnen (14-18), yānī (14-23), ondan kēri (14-28), imāmi āzamın icTihātiyнен (14-32), mālī (14-36), nevşeēr (14-48), bāğçede (14-59), dē (15-03), tābi (15-08,10), Bāzısı (15-18),

māniler (15-25,27), duvaāndan (15-33), Hā (16-16), imām (17-01), cāminin (17-05), amāā (17-24), dāne (17-30), mārīl (21-24), yuḳācıḳ eḳmek (22-08), öyle (22-37), ūbeye (23-02), hāā (23-30), yārime (24-19), sāpsarı (24-41), hāy yavrım (24-60), irşād eTmiş (29-08), sōnadān sōnaya (29-16).

2.1.1.2.4. Aslı Ünlü Uzunlukları

Yöre ağızlarında bazı kelimelerin ilk heceleri uzundur (Eren, 1997: 22). Bu uzunlukların büyük bir kısmı şüphesiz vurgu ile ilgili olsa da, bir kısmı da çeşitli fonetik olayların neticesinde ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

şübeye (23-02), dāmatınan (06-12), hēç (03-02), sōña (01-20), bāḡçede (14-59), yānı (14-23), bīşiy (05-03), bēyle (05-09).

2.1.1.3. Kısa Ünlüler

Bir kısım fonetik faktörler veya özel konuşma tempolarına bağlı olarak bazı ünlülerin, bir sesin açık ve duyulur bir biçimde boğumlanabilmesi için gerekli olan ortalama süreyi tamamlamadan teşekkül ettikleri görülür. Kısa ünlüler normalden daha az bir süre içinde boğumlanan ünlülerdir (Eren, 1997: 22-23). Boğumlanan ünlülerin Kırıkkale ili ağızlarındaki örneklerinden bazıları şunlardır:

ādet (28-04), ḫālim (20-01), ādeTlerimiz (18-10), ādeT (23-20), icād (29-16), Bizim hēç hoşumuza gētmeyen bişey (09-28), Hanı onun içinde yetişdik ya (07-13),

ğız evine Taşınıllardı (15-11), ne bil̄yim (27-23), ön on beş gün (14-09), edebiyat öğretmeni (09-05), çok gözeldi (27-02), göyüyük (26-04), bölüşüller (17-38).

2.1.1.4. İkiz Ünlüler

Kelimelerin veya eklerin bünyesinde bulunan –ğ-, -h-, ħ-, -n-, (-ñ-), -v-, -y- ünsüzleri eriyip kaybolduktan sonra, bu ünsüzlerin iki tarafında bulunan ünlüler yan yana gelmektedir. Yan yana gelen iki ünlünün bir nefeste veya aynı hecede telaffuz edilmesine ikiz ünlü adı verilir. Yazı dilinde hiç rastlanmayan bu durum Türkiye Türkçesi ağızlarında, çok sık olmasa da, karşımıza çıkmaktadır (Demir, 2001: 62). Kırıkkale ili ağızlarından derlenen örnekler şunlardır:

yemáğānen (26-01), yemea (26-01), külae (24-28), daal (24-23), bebaa (22-20), nevşeēr (14-48), duvaāndan (15-33), şordaā (19-04), dúün(21-16).

2.1.1.5. Ünlü Uyumu

Ünlü uyumu bir kelimedeki ünlülerin kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımlarından birbirlerine uyması olayıdır. Bu olay Türkçenin en göze çarpan özelliği olup, köklerde veya kök ve eklerde bir kelimenin bütün ünlüleri yukarıda belirttiğimiz bakımlardan birbirlerine benzerler (Gülensoy, 1988: 31).

2.1.1.5.1. Kalınlık İncelik Uyumu

Türkiye Türkçesinde kalınlık-incecik uyumuna aykırı olan bazı ek ve ekleşmiş edatların Kırıkkale ili ağızlarında uyuma girdiği görülür:

2.1.1.5.1.1. -iken Zarf-Fiil Eki

-iken zarf-fiil eki, i- fiili ile kurulan ve Türkiye Türkçesinde kalınlık-incecik uyumuna aykırı olan bir ektir. Ancak Kırıkkale ili ağızlarında –kene/-kan/-kana şekilleri ile uyuma tabi olmuştur:

girerkene (29-41), böyleyken (29-50), derkene (06-07), gönderirken (11-06), varıkan “var-iken” (03-17), otururkana “oturur-iken” (15-45), aylığıkan “aylık-iken” (01-01), nişanlıyikan “nişanlı-iken” (03-03), yaşındayıkan (17-20), güccüğükene (24-01), ufağakana (24-03), giderkene (29-25).

2.1.1.5.1.2. +ki Aitlik Eki

Türkiye Türkçesinde daima ince haliyle kullanılan bu ek, Kırıkkale ili ağızlarında kalınlık-incecik uyumuna girdiği görülür:

yaşındağı “yaşında+ki” (01-08), şordakının “şurada+ki-nin” (20-04), beniki (23-12), beriki (23-22).

2.1.1.5.1.3. ki Bağlama Edatı

Genellikle uyum dışında kalan ki bağlama edatının Kırıkkale ili ağızlarında da aynı şekilde korunduğu görülür ve ki'den başka “kine” şekliyle de karşımıza çıkar:

yoğ ki (12-21), yetmiyo ki (13-17), demek kine (12-20), demiş kine (29-37).

2.1.1.5.1.4. ile Son Çekim Edatı

ile son çekim edatı Kırıkkale ili ağızlarında genellikle –la, -nan, -Inan, vb şekillerde karşımıza çıkar ve kalınlık-incelik uyumuna uyar:

onuynan “onun ile” (13-15), súdeyñen “sütü ile” (01-02), váziyetiñen “vaziyeti ile” (01-17), usulúylen “usulü ile” (03-01), yoğluğunan “yokluk ile” (06-04), gelinliğinen “gelinlik ile” (15-29).

2.1.1.5.1.5. -yor Şimdiki Zaman Eki

Şimdiki zaman eki olan –yor, Türkiye Türkçesi yazı dilinde kalınlık-incelik uyumunu bozan bir ek olmasına rağmen, Kırıkkale ili ağızlarında uyuma girdiği görülür:

giyiyiler “giyiyorlar” (16-01), díyír “diyor” (14-29), mesela asğere gidiyík “gidiyoruz” (14-11).

2.1.1.5.1.6. i- Ek Fiili

Kırıkkale ili ağızlarında i- ek fiili, uyuma girmiş bir şekilde karşımıza çıkar: yaparıldım “yapar idim” (18-30), gıyamazdım “kıyamaz idim” (19-06), yoğudu “yok idi” (20-09), varıdı “var idi” (20-13), yakınısa “yakın ise” (22-17).

2.1.1.5.1.7. Alıntı Kelimelerde Kalınlık İncelik Uyumu

Diğer birçok Anadolu ağızında olduğu gibi Kırıkkale ağızında da, başta Fars ve Arap dillerinden olmak üzere, yabancı kökenli alıntı kelimelere sıkça rastlanır.

İşte bu tür kelimeler Türkçenin dil benzeşmesi kuralına uydurularak uyum aykırılığı ortadan kaldırılmış ve Türkçe kelimelerle benzetilmiştir (Gülensoy, 1988: 33).

deñe<tane (01-20), mezerlik<mezarlık (11-06), hanı<hani (04-09), zatı<zaten (05-11, 11-09), ezeninde<ezanında (07-21), eses<esas (09-01), gayât<gayet (12-19), ıhbarladılar<ihbar+ladılar (12-21), faķır<fakir (13-16), habarları<haberleri (14-09), vaķıt<vakit (15-24), aħraTlığımız<ahretliğimiz (17-31), eşkere<askere (24-06), aTaşı<ateşi (24-43), sütünler (14-51).

2.1.1.5.1.8. Eklerde Kalınlık İncelik Uyumu:

Kırıkkale ili ağızlarında –ken zarf-fiil ekinin uyuma tabi olduğu görülür:

aylığıkan (01-01), varıkan (14-10), otururkana (15-45), yaşındayıkan (17-20), güccüğükene (24-01), ufağakana (24-03), girerkene (29-41), giderkene (29-44).

Ki aitlik ekinin de uyuma tabi olduğu görölmektedir: şördakinin (<şuradakinin) (20-04), şimdikinin (24-61).

2.1.1.5.1.9. Birleşik Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu:

Bölgemizde birtakım birleşik kelimelerde kalınlık-incecik uyumu benzeşme yoluyla sağlanmışır:

birteciğ (18-07), cümertesi (25-05), balışığ (29-02).

2.1.1.5.1.10. Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması

2.1.1.5.1.10.1. Şimdiki Zaman kipinde:

Yapısı gereği uyum dışında kalan şimdiki zaman eki (-yor), Kırıkkale ili ağızında da aynı özelliği barındırır. Ancak birtakım kelimelerde incelmış olarak karşımıza çıkar ve bu örneklerin bir kısmında uyumun sağlandığı görülür:

ekiyok (02-02), doğúşüyok (03-06), yapıyıllar (04-06), ğaldıramiyirim (05-10), satıyoğ (07-47), çalışıyı (14-26), dıyır (14-29), yapılıyırđı (16-02), övüliyi, övüliyi (16-25), söyleniyir (16-26), çalışıyi (17-12), evlendirmiyonuz (17-14), gediye (19-14).

2.1.1.5.1.10.2. Gelecek Zaman Ekinde

Kırıkkale ili ağızında gelecek zaman eki (-AcAk)nin çoğunlukla uyuma tabi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kimi örneklerde uyum dışında kalması ve incelmesi söz konusudur:

Alacağisa (01-19), goyacığış (03-20), Eyleteciğim (05-13), bekliyeçağak (13-13), düzüleceğıdı (13-37), gidecağan (13-41), gelecem (14-45), yapacağan (14-63), yapacan (16-27), görecağış (18-37), beklıyecek (21-27), bileciğin (24-60).

2.1.1.5.1.10.3. Hal eklerinde:

Kırıkkale il ağızlarında hal eklerinin, birkaç istisna dışında hemen hepsinin, uyum sağladığı görülür.

eğmağa (12-19), Esgışáhárdá (13-20), bilacağa (14-36).

2.1.1.5.1.10.4. Soru ekinde

Kırıkkale ili ağızlarında soru eklerinin uyuma tabi olduğu görülmektedir:

biliyor musun (23-08), bilir misiniz (01-15).

2.1.1.5.1.10.5. -IIk isimden isim yapma ekinde

-IIk isimden isim yapma ekinin Kırıkkale ili ağızlarında uyuma aykırı kullanımı bulunmamaktadır:

alışkanlık (09-17), ğarşılıhlı (12-07), bağıcılığıdı (13-14), çocukluktan (13-32), topluluk (15-24), gelinliğini (15-34), gúnlük (27-16).

2.1.1.5.1.10.6. -II isimden isim yapma eki

Kırıkkale ili ağızlarında -II isimden isim yapma ekinin ünlü uyumu kuralına aykırı kullanımı söz konusu değildir:

türlü (07-54), kıoylü (11-02), ğarşılıhlı (12-07), Devamlı (12-19).

2.1.1.5.1.10.7. -gil isimden isim yapma ekinde

Bu ekteki uyumsuzluk bütün yöre ağızlarında yazı dilimizde olduğu gibidir (Eren, 1997: 28):

Gaynanasıgil (28-19), annemgil (28-32).

2.1.1.5.1.10.8. -ki aitlik ekinde

Bu ek Kırıkkale ili ağızlarında çoğunlukla uyum sağlamaktadır. Çok az da olsa uyum dışı kalan örnekler de vardır:

Sıradaki (23-25), burdaki (29-33).

2.1.1.5.1.10.9. -ken zarf fiil ekinde

-ken zarf fiil ekinde, yazı dilimizin aksine Kırıkkale ili ağızlarında kalınlık-incecik uyumu vardır. Derlenen metinlerde yalnızca bir örnekte bu uyumun bozulduğunu görürüz:

uyuTurken (24-16).

2.1.1.5.1.10.10. ile edatında

Derlenen metinlerde ile edatının kalınlık-incecik uyumuna uyduğu görülmektedir:

pirincinen bulgurunan (26-04).

2.1.1.5.1.10.11. i- fiilinde

Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde i- fiili kullanımında ünlü uyumuna aykırı bir durum söz konusu değildir.

2.1.1.5.1.10.12. Alınma kelimelerde

Daha önce de belirttiğimiz gibi alınma kelimelerin birçoğu çeşitli benzeştirmeler yoluyla ünlü uyumlarına girmiştir. Ancak kelimelerin bu uyuma tabi oluşu sistemli ve tüm alınma kelimeleri içerisine alan yaygın bir durum göstermez. Dolayısı ile diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi Kırıkkale ili ağızlarında da bazı kelimeler uyuma girmiş, bazıları girmemiştir. Belli bir kaideye bağlanamayacak bu durum, kimi örneklerde kelimenin hem uyuma girmiş hem de uyum dışı kalmış halini göstermektedir:

ğahırinden (01-06), perişanım (02-06), ğanser (24-64), Pilavı (24-61), mezerlik (11-06), mezara (17-29), acemi (18-01), romatizmáydi (18-09), niķahınañ (21-01), misafirine (21-08), hedayesi (22-24).

2.1.1.6. Ünlü Değişmeleri

2.1.1.6.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

2.1.1.6.1.1. a>e değişmesi:

Kırıkkale ili ağzında nadiren rastlanan bir değişimdir:

mezerin<mezarın (29-13), cüme<cuma (25-05), eškere<askere (24-06), gader<kadar (07-45), ezeninde<ezanında (07-21), mezerleri<mezarları (14-01), halelleşiller<helalleşirler (14-08), haley<halay (14-10), efêdersin<affedersin (15-03).

2.1.1.6.1.2. a>á değişmesi:

Kimi zaman a>e değişimi çeşitli sebeplerle tamamlanmayarak yarım kalır ve a>á değişimi meydana gelir:

váziyetiñen<vaziyetle (01-17), mezár<mezar (08-07), yáni<yani (13-35), cumártesi<cumartesi (15-11), tarikát<tarikat (15-22).

2.1.1.6.1.3. ı>i değişmesi

Bu değişim de Kırıkkale ili ağızlarında nadir görülen değişimlerdenidir:

sıkılıyirdi<sıkılıyordu (16-15), atlıyır<atılıyor (16-25), ağlamıyır<ağlamıyor (16-26).

2.1.1.6.1.4. u>ü değişmesi

Derlenen metinlerde yalnızca bir kelimedede bu değişime rastlanmıştır:

cüme<cuma (25-05).

2.1.1.6.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

2.1.1.6.2.1. e>a değişmesi

Yaygın olan değişmelerden biridir. Herhangi bir kaideye bağlanmaksızın çeşitli ses hadiseleriyle meydana gelir:

bekliyacáĸ<bekleyecek (13-13), gıymatlıydı<kıymetliydi (13-45), kepağani<kepeğini (13-46), mezerleri<mezarları (14-01), akça<akçe (14-03), hallelleşiller<helalleşirler (14-08), habarları<haberleri (14-09), bilacağa<bileceği (14-36), otururkana<otururken (15-45), suĸatirirdiĸ<su getirirdik (17-23), bağcalara<bağcelere (18-19).

2.1.1.6.2.2. e>á değişmesi

e>a değişmesi sırasında, değişme bazen tam olmamakta ve yarım kalmakta veya yazı dilinin etkisiyle uyuma doğru bir çekilişle e>á değişmesi meydana gelmektedir (Eren, 1997: 30):

gayát<gayet (12-19), dáđal<değil (13-02), bekliyacáĸ<bekleyecek (13-13), Esgiřáhárdán<Eskiřehirден (13-20), sayásinde<sayesinde (13-25),

düzülecáđıdı<dizilecekti (13-37), deđári<değeri (13-45), hayrát<hayret (14-65),
yiyecáđımız<yiyeceğimiz (15-02), ekmáđámızı<ekmeğimizi (17-31),
dókárık<dökeriz (18-24).

2.1.1.6.2.3. i>ı değişmesi

Daha çok ünlü benzeştirmeleri yoluyla meydana gelen bu değişme daha çok orta ve son seslerde görölmektedir:

yanı<yani (09-01), ıanđısını<hangisini (13-27), hanı<hani (13-30),
düzülecáđıdı<dizilecekti (13-37), fağır<fakir (13-44), mezerleri<mezarları (14-01),
sahíbı<sahibi (14-62), ıanđı<hangi (17-25), dókárık<dökeriz (18-24).

2.1.1.6.2.4. i>í değişmesi

i>ı değişiminin tamamlanmayarak yarıda kalmasıyla oluşan bir değişimdir. Kırıkkale ili ağızlarında sıklıkla görölr:

yanı<yani (09-03), ıanđı<hangi (09-20), sayilde<sahilde (09-33),
asgerlíđi<askerliği (13-20), takıp<takip (13-21), bağisine<bakisine (14-17),
dıyır<diyor (14-29), sahibı<sahibi (14-62), bírliđim<birliğim (18-01),
çiftciyim<çiftçiyim (18-03).

2.1.1.6.2.5. ö>ó değişmesi

Kırıkkale ili ağızlarında oldukça sık karşımıza çıkan bu değişme ö>o değişiminin yarıda kalmasıyla meydana gelmektedir:

bóyle<böyle (09-03), şofór<şoför (09-07), kóyünden<köyünden (09-02), görmedim<görmedim (09-11), bölükce<bölükçe (09-12), Óyle<öyle (09-12), kófTe<köfte (09-30), görmüyom<görmüyorum (10-08), bóyle<böyle (13-26), gózúm<gözüm (13-28), gönderirkene<gönderirken (14-06), ókúz<öküz (15-03), góğnúnden<gönlünden (16-05), dókárık<dökeriz (18-24), dóğdü sóğdü<dövdü sövdü (19-12).

2.1.1.6.2.6. ü>ú, u değişmesi

Herhangi bir sessiz harfe bağlı kalmaksızın yaşanan ü>u değişmesi ve bu değişmenin yarıda kalmasıyla görülen ü>ú değişmesi de Kırıkkale ili ağızlarında sık rastlanan bir hadisedir:

kútúğúmüz<kütüğümüz (09-01), kúreķ<kürek (09-10), dúğún<düğün (09-24), úç<üç (09-25), gún<gün (13-12), dúķķanı<dükkanı (13-24), túrküsünü<türküsünü (13-27), gózúm<gözüm (13-28), gúnu<günü (14-08), ókúz<öküz (15-03), gúdüm<güdüm (15-28), góğnúnden<gönlünden (16-05).

2.1.1.6.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

2.1.1.6.3.1. ı>u değişmesi

Kırıkkale ağızlarından derlenen metinlerde bu değişime örnek bulunmamaktadır.

2.1.1.6.3.2. i>ü değişmesi

i>ü değişmesinde genellikle yöre ağızlarının bir özelliği olan yuvarlaklaşma temayülünün yanında, dudak ünsüzlerinin de etkisi görölmektedir (Eren, 1997: 31):

düzüleceáğıdı<dizilecekti (13-37), üçün<için (14-66), çün<için (23-34), müsafire<misafire (25-13), televüzyönun<televizyonun (26-11).

2.1.1.6.3.3. i>ı değişmesi

Yuvarlaklaşmanın yarım kaldığı bu değişim Kırıkkale ili ağızlarında yalnızca bir kelimedede görölmektedir:

çün<için (22-34), çün<için (23-34).

2.1.1.6.3.4. e>ö,ê,o,ó değişmesi

Bu değişme, Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde yalnızca bir örnekte karşımıza çıkmaktadır:

cöma^âtca^h<cemaat (23-27,28).

2.1.1.6.3.5. a>u değişmesi

Yalnızca ikilemede karşımıza çıkan a>u değişmesi dudak ünsüzünün etkisiyle meydana gelmiştir:

para mura<para mara (14-38).

2.1.1.6.3.6. a>â değişmesi

Kırıkkale ağızlarından derlenen metinlerde bu değişime örnek bulunmamaktadır.

2.1.1.6.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

2.1.1.6.4.1. ü>i, ıe değişmesi

İlk, orta ve son seste karşımıza çıkan bu değişme Kırıkkale ağızında birkaç örnekte görülmektedir:

gönerse<görürse (14-32), övüliyr<övülüyor (16-25), mevlî<mevlüt (22-18), sūvariyyidi<sūvariyyidi (24-06), fasilye<fasülye (27-17).

2.1.1.6.4.2. u>i, ı, î değişmesi

Birçok kelime ve ekte herhangi bir kaideye bağlı kalmaksızın görülen u>i, u>ı ve bu değişimi tamamlayamayarak yarıda kalmış u>î değişmesi Kırıkkale ili ağızlarında çokça karşımıza çıkmaktadır:

fatıra<fatura (13-36), bilmiyirim<bilmiyorum (14-13), MîhTardım<muhtardım (14-44), taviğinan<tavukla (16-13), yaşayırık<yaşıyoruz (17-03), ęavlının<avlunun (17-25), ęavîrdılar<kavurdular (17-32), yavrîm<yavrum (18-05,21), davîl<davul (18-10), çavîş<çavuş (18-17), hamîrı<hamuru (18-23), ęavîręalı<kavurgalı (19-06), ęavırır<kavurur (24-08), yîvarlarıdı<yuvarlardı (24-36), yîmirtayñan<yumurtayla (27-06), ęavîn ęarpîz<kavun karpuz (29-18).

2.1.1.6.4.3. o>a değişmesi

Kırıkkale ağızlarından derlenen metinlerde bu değişime örnek bulunmamaktadır.

2.1.1.6.4.4. o>i, ı, î, í değişmesi

Bir örnek dışında hemen tüm örnekleri şimdiki zaman eki olan “-yor” ekinin kullanımına bağlı olarak görülmektedir:

bilmiyirim<bilmiyorum (14-13), çalışıyıcı<çalışıyor (14-26), diyir<diyor (14-29), alıyılar<alıyorlar (16-01), yapılıyıcı<yapılıyordu (16-02), yapıyır<yapıyor (16-07), gidiyin<gidiyorsun (16-07), övüliyir<övülüyor (16-25), yaşayırık<yaşıyoruz (17-03), çalışıyıcı<çalışıyor (18-13), sıvanı<soğanı (26-03).

2.1.1.6.4.5. ö>ê, ê, e, □değişmesi

Kırıkkale ili ağızlarında yalnızca “öyle, böyle ve şöyle” kelimelerinde ö>ê, ê, e, □değişmesi karşımıza çıkmaktadır:

eyle<öyle (14-12, 18-33), şeyle<şöyle (18-37), Bêyle<böyle (18-42), bêyle<böyle (21-10,19,24), êyle<öyle (27-11), şyle<şöyle (24-27), beleydiğ<böyleydik (27-22).

2.1.1.6.5. Geniş ünlülerin Daralması

2.1.1.6.5.1. a>ı, ĩ değişmesi

Kırıkkale ili ağızlarında yalnızca birer örnekte görülmektedir:

burıya<buraya (24-01), aňgarıya<ankaraya (24-57).

2.1.1.6.5.2. e>i, ı, ê değişmesi

Çoğunlukla y sesinin inceltici etkisiyle meydana gelen bu değişme Kırıkkale ili ağızlarında sıkça karşımıza çıkan değişmelerdendir:

yemem<yemem (09-32), şeyden<şeyden (13-23), yêr<yer (13-42), êylesin<ylesin (14-17), işlêyim<işleyim (14-65), edêyim<edeyim (14-65), efêdersin<affedersin (15-03), bêyazdan<beyazdan (15-33), dêyince<deyince (15-42), êder<eder (17-13).

2.1.1.6.5.3. o>u: ô>ü, ô değişmesi

Çoğunlukla benzeştirme yoluyla meydana gelen bu değişmeler, pek az kelimedede görölmektedir:

doğdur<doktor (13-38), saŵulsun<sağolsun (14-17), kôfTe<köfte (16-13), bôyle<böyle (16-15), řôyle<şöyle (24-07), řôyle bôyle<şöyle böyle (24-09), suframız<soframız (25-21), ôreridik<örerdik (26-07), bôyüđ<büyük (27-03), kôfTe<köfte (27-11), doğTur<doktor (28-01).

2.1.1.6.5.4. o>ô, ô değişmesi

Kırıkkale ili ağızlarında Şu rneklerde karşımıza ıkmaktadır:

dekr<dekor (14-53), TokTr<doktor (18-09), oTuruyrum<oturuyorum (18-41), oluy<oluyor (21-14, 23-24), tansiyn<tansiyon (24-25), televzynn<televizyonun (26-11).

2.1.1.6.6. Dar nllerin Genişlemesi

2.1.1.6.6.1. i>e, , , a deŐiŐmesi

İlk, orta ve son seslerde karşımıza ıkan bu deŐiŐmeler Kırıkkale ili ağızlarında sıklıkla rastlanmaktadır:

gtdi<gitti (09-03), gtmeyen<gitmeyen (09-29), Őehre<Őehire (11-03), Hedye<hediye (11-04), deŐl<deŐil (11-10), h<hi (12-12), dĞal<deŐil (13-02), hTiyarın<ihtiyarın (13-08), EsgiŐhrdn<EskiŐehirden (13-20), kepağani<kepeğini (13-46), kinci<ikinci (14-27), bilacağa<bileceği (14-36), Şeheri<Őehiri<Şehri (14-57), gideceğ<gideceği (15-07), yemeğ<yemeği (15-38), ekmĞmizi<ekmeğimizi (17-31), sahabı<sahibi (22-37).

2.1.1.6.6.2. ı>a,  deŐiŐmesi

Kırıkkale ili ağızlarında birkaç örnekte görülen ı>a ve ı>â değişimi, ilerleyici benzeşme yoluyla meydana gelmiştir:

çağarıllardı<çağırıldardı (13-26), çağardım<çağırdım (14-43), yaşayırık<yaşıyoruz (17-03), dağıtıyo<dağıtıyor (15-18), çağardım<çağırdım (19-05).

2.1.1.6.6.3. u>ö değişmesi

Kırıkkale ili ağızında pek sık rastlanmayan bir değişmedir. Birtakım ünsüzlerin ünlüleri genişletme etkisiyle olduğu söylenilebilir:

mötfah<mutfak (12-13), şöraya<şuraya (18-24), yoğörT<yoğurt (24-34, 35), döva<dua (25-01).

2.1.1.6.6.4. ü>ö, ó, ö değişmesi

Bu değişme sadece “büyük” kelimesinde karşımıza çıkmaktadır:

böyümeyim<büyümeyim (09-01), Bóyükler<büyükler (14-21), böyük<büyük (14-50), bóyük<büyük (14-54), böyük<büyük (16-19, 21), böyüTdüler<büyüttüler (17-20).

2.1.1.7. Ünlü Düşmesi

Kırıkkale ili ağızlarında çeşitli fonetik hadiseler sebebiyle kelimelerin iç ve son seslerindeki açık hece ünlülerinin düştüğü görülmektedir. Bu ses olayı çoğunlukla zayıf olan orta hece ünlüsünün düşmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kırıkkale ili ağızlarında karşılaştığımız başlıca ünlü düşmesi türleri şu şekilde özetlenebilir:

2.1.1.7.1. Orta hecede ünlü düşmesi:

nāpıyım<ne yapayım (07-24), gollar<kollar<korlar<koyarlar (11-07),
aħreTde<ahirette (15-99,105), şōrda<şurada (17-16),
aħraTlığımız<ahretliğimiz<ahiretliğimiz (17-31), şorda<şurada (18-22),
şordaā<şuradaki (19-04), burdaā<buradaki (20-07), daħka<dakika (21-12),
dağğa<dakika (23-29), buzalasıñ<buzağılasın (24-30).

2.1.1.7.2. Son hecede ünlü düşmesi:

gidiyoħ<gidiyoruz (15-02), yanam<yanayım (15-48), ħutl'olsun<kutlu olsun (15-74), datl'olsun<tatlı olsun (15-75), yuvarlıyin<yuvarlıyorsun (16-15), yapıyık<yapıyoruz (18-06), ħor<koyar (18-12), açacağān<açacaksın (22-10), dağalmāħ<dağılmayız (23-24), diyom<diyorum (23-33), doħanmañ<dokunmayın (25-19), ellemeñ<ellemeyin (25-19).

2.1.1.8. Ünlü Türemesi

Ünlü türemesi, sözcüğün asli şeklinde bulunmayan bir ünlünün sonradan çeşitli sebeplerle ortaya çıkmasıdır. Bu ses hadisesi Standart Türkiye Türkçesine göre ağızlarda daha yaygındır (Doğan, 2012: 83).

Ünlü türemesi, Kırıkkale ili ağızlarında kelime başında, kelime ortasında ve kelime sonunda olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkmaktadır:

2.1.1.8.1. Kelime Başında Ünlü Türemesi

irençberlik<rençberlik(02-01), ırahat<rahat (07-25,51), irençberlik<rençberlik (13-41), yirahat<rahat (13-42), ırahmeT<rahmet (14-16), ilağande<leğende (19-03), ırahmeTlik<rahmetlik (24-27).

2.1.1.8.2. Kelime Ortasında Ünlü Türemesi

yalınız<yalnız (08-12),(13-10), ğompile<komple (09-20), gúnüdü<gündü (09-25), işinen<işle (10-01), yarmayınan<yarmayla (10-03), nasılısa<nasılsa (12-02), olurusa<olursa (12-03), bağcılığıdı<bağcılıktı (13-14), alacağadım<alacaktım (13-31), şehirimiş<şehirmiş (14-50), yıllığımış<yıllıkımış (14-39), ādetiyidi<adetiyydi (15-06), çoğudu<çoktu (16-04), ğadıro<kadro (17-07), olurusa<olursa (18-20), ğızımıñan<kızımıla (19-02), varısa<varsa (22-05), hePisi <hepsi (23-06), ufağakana<ufakken (24-03), deyeliymiş<değilmiş (28-22), eTıraf <etraf (28-43).

2.1.1.8.3. Kelime Sonunda Ünlü Türemesi:

gönderirkene<gönderirken (14-06), meselakine<mesela (14-11), öğleyin<öğlen (15-12), beşincisi<beşinci (15-12), otururkana<otururken (15-45), nişanlılı<nişanlı (22-32, 28-41), güccüğükene<küçükken (24-01), ufağakana<ufakken (24-03), namazlağa<namazlık (26-08).

2.1.2. ÜNSÜZLER

Ünsüzler, boğumlanmaları sırasında ses yolunda belirli bir temasın, bir takıntının olduğu seslerdir. Ünsüzlerin boğumlanmaları sırasında, ses yolunu kapatıp engel meydana getiren ses organları, ses telleri, küçük dil, dil, damak, dişler ve dudaklardır. Ünsüzlerin boğumlanma noktaları da bu organların temas noktaları üzerinde sıralanır (Günşen, 2000: 51).

2.1.2.1. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler

Kırıkkale ili ağızlarında 21 ana ünsüz harften başka şu ünsüz harfler de bulunmaktadır: ñ, ğ, g, ħ, ħ, k, k, v, ğ, k, l, F, P, T, Ç, Z.

2.1.2.1.1. ñ ünsüzü

Nazal n yahut geniz n'si olarak adlandırılan ünsüzdür. Ön boğumluları ve arka boğumluları olarak iki çeşit kullanımı vardır. Kırıkkale ili ağızlarında sıkça karşımıza çıkan ünsüzlerdendir:

Oñun (01-02), üçüñ (01-04), beñi (01-04), ğurbandañ (02-08), ğarñımız (03-06), beñ (06-14), baña (07-24), oñarır (07-59), soñra (09-14), deñiřdi (13-01), bidenesiñin (13-24).

2.1.2.1.2. ğ ünsüzü

Art damakta boğumlanan g ünsüzüdür. Kırıkkale ili ağızlarında hemen hemen tüm örneklerde k ünsüzünün yerine kullanıldığı görülmektedir. Oldukça sık rastlanır:

ğocarıymış<kocakarıymış (01-14), ğurbandañ<kurbandan (02-08), ğarñımız<karñımız (03-06), ğoduğ<koyduk (03-20), ğırığgalede<kırıkkalede (05-13), ğodu<koydu (06-04), ğétidi<gitti (06-04), ayakğabı<ayakkabı (06-16), ğaynımın<kaynımın (07-10), ğambur <kambur (07-61).

2.1.2.1.3. g ünsüzü

Kırıkkale ili ağızında sıkça karşımıza çıkan orta damakta boğumlanan g ünsüzüdür. Kimi zaman k ünsüzünün yerine geçtiği de görülür:

gelmiş (01-02), esgiden (02-03), asgerliği (09-06), görmedim (09-11), geçtik (09-12), geçimim (09-15), gendi (13-23), guduğumu<koyduğumu (13-31), kırıkaleye<Kırıkale'ye (13-33), arkadaşlarından<arkadaşlarından (14-28).

2.1.2.1.4. ğ ünsüzü

Ön damak g'si olarak adlandırılır. Kırıkale ili ağızlarında bir örnekte karşımıza çıkar:

eşğimiş<ekşimiş (01-04).

2.1.2.1.5. ħ ünsüzü

Hırıltılı h de denilen ünsüzdür. Bazen h>ħ bazen de k>ħ değişimiyle karşımıza çıkar. Kırıkale ili ağzının karakteristik ünlülerinden biridir:

vahıt<vakit (01-11), gaħmış<kalkmış (01-11), yaharık<yakarız (01-15), daha<daha (01-16), ħerif<herif (01-18), yapıyoħ<yapıyok<yapıyoruz (02-01), yoħ<yok (03-21), çıħartdık<çıkarttık (06-04), baħıTarak<bakıtarak (07-15), yoħlamaya<yoklamaya (07-17).

2.1.2.1.6. ħ ünsüzü

Nefesli h olarak da bilinir. Gırtlak ünsüzüdür:

yataħ<yatak (10-05), işliyoħ<işliyoruz (10-06), yasTıħlardan<yastıklardan (10-07), aşıağışıħ<aşıağıseyh (11-09), istiyoh<istiyoruz (12-06), mötfah<mutfak (12-13), Doħtura<doktora (12-20), saħabine<sahibine (13-05), Uşıaħlarım<uşaklarım (13-08), eħtiyarık<ihtiyarız (13-09) ħangısının<hangisinin (13-09).

2.1.2.1.7. k ünsüzü

Arka damakta boğumlanan k ünsüzüdür. Kırıkkale ili ağızının karakteristik ünlülerinden biridir:

ederdik<ederdik (08-10), kuzeyi<kuzeyi (14-63), kaldırılırdı<kaldırılırdı (15-09), diĸĸat<dakkat (15-35), ĸader<kader (15-49), ĸutl'olsun< kutlu olsun (15-74), ĸalışTık<ĸalıştık (17-06), evlendik<evlendik (17-14), gönderirĸen<gönderirken (18-10), yukācıĸ<yukacık (22-10).

2.1.2.1.8. k ünsüzü

Orta damakta boğumlanan k ünsüzüdür. Kırıkkale ili ağızlarında sık kullanılır:

dimişkine<demişki(ne) (01-10), irençberlik<rençberlik(02-01),
Evlendirdik<evlendirdik (06-03), Zonguldağ<Zonguldak (09-04),
ğırkağaçTa<kırkağaçta (09-06), çekirdek<çekirdek (09-19), farklı<farklı (09-25),
gündelik<gündelik (10-01), vuruyoduk<vuruyorduk (10-02), Pek<pek (13-42),
perişanıdık<perişandık (13-42).

2.1.2.1.9. k ünsüzü

Boğazda düğümlenen k ünsüzüdür. Süreksiz ve sonsuzdur. Kırıkkale ili ağızlarında sık kullanılmamaktadır:

ğalkıncak<kalkınca (05-12), görük<koyarız (06-08), sekiz<sekiz (08-06),
taksi<taksi (15-04), çıktı<çıktı (15-08), bayrak<bayrak (15-09), yakışığı<yakışığı (16-
19,21), dokuzyüz< dokuz yüz (17-04,06), evlendik<evlendik (17-13),
arkadaş<arkadaş (17-15).

2.1.2.1.10. Ķ ünsüzü

Ön damakta boğumlanan k ünsüzüdür. Kırıkkale ili ağızlarında seyrek olarak birkaç kelimedede görülür:

geliriken<gelirken (01-04), şekerdeñ<şekerden (02-04).

2.1.2.1.11. V ünsüzü

Çift dudak v'si olarak bilinen bu ünsüz, birçok yöre ağızlarında daha çok yuvarlak ünlülerle birlikte kullanılırken, Kırıkkale ili ağızlarında belirli bir kurala tabi olmaksızın kullanılır. Nadiren rastlanır:

vallah<vallah (03-12), savulsun<sağolsun (14-16), yav<yav (25-22).

2.1.2.1.12. f ünsüzü

Ön damak ünsüzü olarak bilinen bu ünsüz, Kırıkkale ili ağızlarında yalnızca bir örnekte karşımıza çıkmaktadır:

bal'ık<balık (07-36).

2.1.2.1.13. P ünsüzü

P-b arası bir ünsüzdür. Kimi zaman p, kimi zamansa b ünsüzünün yerine kullanıldığı görülür:

Pazarda<pazarda (01-19), alıP<alıp (01-20), Pek<pek (02-06,07), Patladı<patladı (05-09), Paçla<bakla (08-12), hePisi<hepsi (09-18), heP<hep (09-19), hesaPlıyoh<hesaplıyoruz (12-09), iPdal<iptal (12-21), zePze mePze<sebze mebzze (13-15).

2.1.2.1.14. T ünsüzü

T-d arası bir ünsüzdür. Kırıkkale ili ağızlarında hem t hem de d ünsüzü için kullanıldığı görülmektedir. Sık rastlanılmaktadır:

böyüTmüş<büyütmüş (01-02), Táyzem<teyzem (01-03), süT<süt (01-02,04), yaTTımdım<yatmışım (01-06), ğayıT<kayıt (03-02), ameliyaTım<ameliyatım (05-09), ğavuşTurdu<kavuşturdu (07-30), çoĥTu<çoktu (07-41), TokTuru<doktoru (08-03), Turşu<turşu (08-11).

2.1.2.1.15. Ç ünsüzü

Ç-c arası bir ünsüzdür. Kırıkkale ili ağızlarında çoğunlukla ç ünsüzü yerine kullanıldığı görülmektedir:

üÇ<üç (13-20), uÇaĥları<uçakları (13-21), ZabaĥaÇa (20-01), göÇTü<göçtü (20-06), öĝleneÇi (21-16), toPÇu<topçu (23-07), tañĝÇı<tankçı (23-07), oruÇ<oruç (23-30), saÇı<sacı (24-44), ParÇa ParÇa<parça parça (26-10,11).

2.1.2.1.16. Z ünsüzü

Z-s arası bir ünsüzdür. Kırıkkale ili ağızlarında s ünsüzü yerine kullanıldığı göze çarpmaktadır:

Zalatalıh<salatalık (08-11), ZabaħaÇa<sabah (20-01), zePZecilik<sebzecilik (21-20), paTaTiZ<patates (21-22), domaTiZ<domates (21-22), Zobaya<sobaya (27-03), abdeZli<abdestli (28-18), Zoba<soba (29-05).

2.1.2.1.17. F ünsüzü

F-v arası ünsüzdür. Hem f hem de v harfi yerine kullanıldığı görülmektedir:

pilaFı<pilavı (07-32), Fitrin<vitrin (16-04), kÖFTe<köfte (27-11), vahFa<vakıf-a (29-04), diFTik<tiftik (29-18).

2.1.2.2. Ünsüz Değişmeleri

2.1.2.2.1. Sedalılaşıma

2.1.2.2.1.1. k>g,ğ,g,ğ değişimleri

Kırıkkale ili ağızlarında bu ses değişimlerine oldukça sık rastlanmaktadır:

ğoduğ<koyduk (03-20), ğıza<kıza (04-05), gufa<kova (05-11), başğa<başka (06-18), eşğimiş<ekşimiş (01-04), esgiden<eskiden (02-03), asgerliğı<askerliğı (09-06), ğırıkğaleye<Kırıkkale'ye (13-33), argadaşlarından<arkadaşlarından (14-28), ğaynımın<kaynımın (07-10), ğanbur<kambur (07-52).

2.1.2.2.1.2. t>d, T değişmesi

Kelime başı, ortası ve sonunda görölür:

satdı<sattı (02-07), dutarısa<tutarsa (06-17), güccüklükde<küçüklükte (07-06), bidene<bir tane (07-11), hasda<hasta (07-16), hasdanede<hastanede (07-17), dutulmuş<tutulmuş (07-18), ğétdim<gittim (12-18), deñşirdi<değiştirdi (14-04), dağı<takı (14-35), dağallar<takarlar (14-35), ameliyaTım<ameliyatım (05-09), ğavuşTurdu<kavuşturdu (07-30), çoğTu<çoktu (07-41).

2.1.2.2.1.3. p>b, P değişmesi

p>b değişimi Kırıkkale ili ağızlarında yalnızca kelime başında rastlanırken, dönüşümünü tamamlayamamış p>P değişimi ise kelime başı, ortası ve sonunda karşımıza çıkmaktadır:

bek<pek (04-06), (07-16), (12-10), bazardan<pazardan (18-32), bazar<pazar (21-04), bişiriller<pişirirler (22-19), bide<pide (22-26), baldırcañ <patlıcan (27-14), Pazarda<pazarda (01-19), Patladı<patladı (05-09), hePisi<hepsi (09-18), ayıP<ayıp (17-24), sağhaP<sahip (24-13).

2.1.2.2.1.4. f>v değişmesi

Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde bu değişimin örneği görülmemiştir.

2.1.2.2.1.5. s>z, Z değişmesi

s>z değişimi Kırıkkale ili ağızlarında nadir görülen değişmelerden biridir. Ancak s>z değişiminin yarım kalmasıyla meydana gelen s>Z değişmesinin örnekleri ise bu hadiseden daha fazladır:

zePze<sebze (09-31), herkez<herkes (14-14), zabahleyin<sabah (15-60), zePzecilik<sebzeçilik (18-03), Zalatalıh<salatalık (08-11), ZabağaÇa<sabah (20-01), zePZecilik<sebzeçilik (21-20), paTaTiZ<patates (21-22), domaTiZ<domates (21-22), Zobaya<sobaya (27-03), zabağanan<sabah (27-04), abdeZli<abdestli (28-18), Zoba<soba (29-05).

2.1.2.2.1.6. ç>c, Ç değişmesi

güccüklükde<küçüklükte (07-06), cehizini<çeyizini (10-04), güccük<küçük (11-07), avuc avuc<avuç avuç (14-45), gencden<gençten (18-14),

baħalara<baħçelere (18-19), baħce<baħçe (27-16), üÇ<üç (13-20), uÇaħları<uçakları (13-21), toPÇu<topçu (23-07), taňÇı<tankçı (23-07), oruÇ<oruç (23-30).

2.1.2.2.2. Sedasızlaşma

2.1.2.2.2.1. d>t, T değişmesi

Kırıkkale ili ağızlarında bu değişim oldukça nadir görölmektedir:

haçtan<hactan (07-28), TokTuru<doktoru (08-03).

2.1.2.2.2.2. z>s değişmesi

Bu değişme Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde yalnızca bir örnekte karşımıza çıkmaktadır:

yüğsük<yüzük (14-33).

2.1.2.2.2.3. v>f değişmesi

Kırıkkale ili ağızlarında nadir görölen değişimlerdenidir. Derlenen metinlerde yalnızca bir örneği bulunmaktadır:

gufa<kova (05-11).

2.1.2.2.2.4. b>p değişmesi

Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde yalnızca bir örnekte görölmektedir:

paltaynan<baltayla (13-43).

2.1.2.2.3. Sızıcılaşma

2.1.2.2.3.1. k>h, ħ, ħ değişmesi

Yaħın<yakın (03-16), yoħ<yok (03-21), çoħ<çok (07-04), aħşamaça<akşam (07-10), Zalatalıħ<salatalık (08-11), yataħ<yatak (10-05), yasTıħ<yastık (10-06), aħrābanın<akrabanın (12-05), ğarřılıħlı<karşılıklı (12-07), Taħıyı<takıyı (12-08), mōtfah<mutfak (12-13), Uşahlarım<uşaklarım (13-08).

2.1.2.2.3.2. k>ğ değişmesi

ne~ğadar<ne kadar (03-15), bağalım<bakalım (03-20),
yoğumuşumuş<yokmuş (07-05), ağşam<akşam (07-42), bağcılığıdı<bağcılıktı (13-
14), düzülecáđıdı<dizilecekti (13-37), içindeği<içindeki (14-25),
yapacağan<yapacaksın (14-63), sağlanacağan<saklanacaksın (17-25),
górecáđámıř<górecekmıř (18-37).

2.1.2.2.4. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

2.1.2.2.4.1. ğ>y değişmesi

Yöre ağızlarının tümünde yaygın bir şekilde görülen bu değişme, Kırıkkale ili ağızlarında birkaç örnekte görülür:

çıynardıķ<çiğnerdik (24-50), deyelimiş<değilmiş (28-21).

2.1.2.2.4.2. ğ>v, değişmesi

Bu ünsüz değişmesi, Kırıkkale ili ağzında bir kelimenin kullanımında görölmektedir:

Sıvan<soğan (24-37), sıvañ>soğan (27-17).

2.1.2.2.4.3. v>ğ değişmesi

dóğdü<dövdü (19-12), sóğdü<sövdü (19-12).

2.1.2.2.4.4. l>n değişmesi

diyniyo<dinliyor (28-21), ağnaTmışlar<anlatmışlar (29-49).

2.1.2.2.4.5. r>l değişmesi

gayli<gayri (13-17), alıllar<alırlar (15-25), biladeri<biraderi (21-02),
bişiriller<pişirirler (22-19), gidellerimişidi<giderler (24-06), küleķ<kürek (24-27).

2.1.2.2.4.6. m>n değişmesi

şindi<şimdi (13-01).

2.1.2.2.4.7. ğ>ñ değişmesi

Kırıkkale ili ağızlarında bir kelimenin kullanımında bu değişme karşımıza
çıkılmaktadır:

deñiřdi<değişti (13-01, 14-04), deñiřdirdi<değiştirdi (14-04).

2.1.2.2.4.8. n>ę değişmesi

Bağa<bana (09-23), oğa<ona (24-44), bağa<bana (28-41), oğa<ona (29-26),
buğa<buna (29-49), ağnaTmışlar<anlatmışlar (29-49).

2.1.2.2.5. Diğer Ünsüz Değişmeleri

2.1.2.2.5.1. n>ņę değişmesi

soņęracıęım (18-19), soņęra<sonra (18-10,12), (21-07), (23-03-05-09),
beņęzi<benzi (20-13).

2.1.2.2.5.2. m>ņę değişmesi

ęoņęřuñun<komşunun (19-04).

2.1.2.2.5.3. b>m değişimi

gimi<gibi (18-11).

2.1.2.2.5.4. y>n değişmesi

pendir<peynir (18-28).

2.1.2.2.5.5. d>n değişmesi

pendir<peynir (18-28).

2.1.2.2.5.6. l>s değişmesi

ossuñ<olsun (22-30).

2.1.2.2.5.7. h>y değişmesi

sayılde<sahilde (09-33).

2.1.2.2.5.8. y>h değişmesi

Cehize<çeyize (10-05).

2.1.2.2.5.9. y>l değişmesi

Fasille<fasülye (10-03, 18-18).

2.1.2.2.5.10. n>y değişmesi

onuynan<onunla (13-18), diyniyo<dinliyor (28-21).

2.1.2.2.5.11. v>v değişmesi

yav<yav<yahu (25-22).

2.1.2.2.5.12. ğ>v değişmesi

saṽulsun<sağolsun (14-16).

2.1.2.2.5.13. r>t değişmesi

otutturullar<oturturlar (15-25).

2.1.2.2.5.14. y>ğ değişmesi

almağa<almaya (25-08).

2.1.2.2.5.15. d>l değişmesi

mühleT<müddet (29-40).

2.1.2.2.5.16. d>h değişmesi

mühleT<müddet (29-40).

2.1.2.3. Ünsüz Benzeşmesi

Türkiye Türkçesi ağızlarında kelimelerin kullanım kolaylığına bağlı olarak ortaya çıkan yaygın bir olaydır. Kırıkkale ili ağızlarında ise “r|>ll” benzeşmesinin oldukça yaygın olduğunu görürüz. Bu benzeşmenin yanı sıra “nl>nn, ly>ll, ls>ss,

nr>nn, nl>yn, yl>yn, mş>ngş, md>nd, nl>ğn, ğn>nn, yn>nd, vd>ğd” benzeşmeleri de nadiren de olsa karşımıza çıkan benzeşmelerdendir.

2.1.2.3.1. rl>ll benzeşmesi

Çoğunlukla geniş zaman yahut şimdiki zaman ekiyle çokluk ekinin birleşmesinde görülmektedir:

diyollar<diyorlar (03-11), öreller<örerler (04-05), içeller<içerler (06-12), göyuyullar<koyuyorlar (06-12), sereller<sererler (07-55), dillerdi<derlerdi (08-08), tahtıyollar<takıyorlar (08-16), halelleşiller<helalleşirler (14-08), dolaşıllar<dolaşırlar (14-19), yapallar>yaparlar (14-34), belillerler<belirlerler (14-35), dağallar<takarlar (14-35).

2.1.2.3.2. nl>nn benzeşmesi

onnarnan<onlarla (02-02).

2.1.2.3.3. ly>ll benzeşmesi

Fasille<fasülye (10-03), millar<milyar (13-34).

2.1.2.3.4. ls>ss benzeşmesi

ossun<olsun (06-09), ossuñ<olsun (22-29).

2.1.2.3.5. nr>nn benzeşmesi

sonna>sonra (07-19).

2.1.2.3.6. nl>yn benzeşmesi

bunuynan<bununla (03-04), onuynan<onunla (13-15), diyniyo<dinliyor (28-21).

2.1.2.3.7. yl>yn benzeşmesi

paltaynan<baltayla (13-43), yımirtayñan<yumurtayla (27-06).

2.1.2.3.8. mş>ñğş benzeşmesi

ğonğşuñun<komşunun (19-04).

2.1.2.3.9. md>nd benzeşmesi

şindiki<şimdiki (24-23).

2.1.2.3.10. nl>ğn benzeşmesi

ağnaTmışlar<anlatmışlar (29-49).

2.1.2.3.11. ğn>nn benzeşmesi

İnne<iğne (07-18).

2.1.2.3.12. yn>nd benzeşmesi

pendir<peynir (18-30).

2.1.2.3.13. vd>ğd benzeşmesi

dóđdü<dövdü (19-12), sóđdü<sövdü (19-12).

2.1.2.4. İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi

Kırıkkale ili ağızlarında bu hadise yalnızca evvel kelimesinin kullanımında görülmektedir:

eveli<evvel (01-09), evelki<evvelki (06-08).

2.1.2.5. Ünsüz Düşmesi

Kırıkkale ili ağızlarında ünsüz düşmesi hadisesi yoğun olarak “r, y, ğ, h ve l” ünsüzlerinde karşımıza çıkmakla beraber, nadiren de olsa, “k, m, z, n, v” ünsüzlerinde de görülmektedir:

2.1.2.5.1. r düşmesi

“r” düşmesi, Kırıkkale ili ağızlarının karakteristik özelliğidir. Birkaçı dışında hemen tüm örneklerinin şimdiki zaman eki olan “-yor” ekinde gerçekleştiği görülmektedir. “-yor” eki dışındaki örneklerinse birleşik veya kullanımda, söylemde, birleştirilen örnekler olduğu tespit edilmiştir:

bişiyler<bir+şey-ler (03-19), Bitek<bir+tek (07-11), bi zamanlar<bir zamanlar (13-14), neâpiyo<ne+yapıyor (29-49), neediyo<ne+ediyor (29-49),

geliyo<geliyor (07-40), oluyo<oluyor (07-38), gidiyolar<gidiyorlar (08-01), seviyo<seviyor (08-10), ekmiyollar<ekmiyorlar (09-17), uğraşyok<uğraşyoruz (10-01), ğalıyo<kalıyor (12-06), yaşyok<yaşyoruz (13-25), götürüyo<götürüyor (15-14).

2.1.2.5.2. y düşmesi

Buğda<buğday (06-08), ğodu<koydu (13-30), ellemeñ<ellemeyin (25-19), dokanmañ<dokunmayın (25-19), var~a<var+ya (27-16), balışıh<balışeyh (29-02), neãpiyo<ne+yapıyor (29-49).

2.1.2.5.3. ğ düşmesi

dúün<düğün (21-16), bebaa<bebeği (22-20), daal<değil (24-23), külac<küreğe (24-28), buzalasıñ<buzayılasın (24-31), Yemea<yemeği (26-01).

2.1.2.5.4. h düşmesi

bāçe<bahçe (07-03), nevşeēr<nevşehir (14-48), Balışığın<balışeyhin (29-01), meşur<meşhur (09-26).

2.1.2.5.5. l düşmesi

nası<nasıl (24-44), ğahdı<kalktı (26-09), ğahmıyo<kalkmıyor (27-04).

2.1.2.5.6. k düşmesi

şordağ<şuradaki (19-04).

2.1.2.5.7. m düşmesi

Biziğilerin<bizimkilerin (21-18), beniki<benimki (23-12).

2.1.2.5.8. z düşmesi

ecik<azıcık (13-15).

2.1.2.5.9. n düşmesi

zadı<zaten (05-11, 11-09).

2.1.2.5.10. v düşmesi

Sēmiyom<sevmiyorum (07-60).

2.1.2.6. Ünsüz Türemesi

2.1.2.6.1. y türemesi

Mayışımız<maaşımız (03-17), ağyı<ağı (07-55), yirahat<rahat (13-42), yiTmiyo<itmiyor (19-01).

2.1.2.6.2. h türemesi

Bu ünsüz türemesi, Kırıkkale ili ağızlarında yalnızca kelime başında görülmektedir:

holta<olta (07-55), Hatladı<atladı (16-18), havlının<avlunun (17-25).

2.1.2.6.3. n türemesi

yannı<yana (02-03), Tanziye<taziye (14-14), bilenzik<bilezik (25-11),
dèyiñ<diye (28-30), yayañ<yaya (29-24).

2.1.2.6.4. m türemesi

gibim<gibi (03-05, 06-11).

2.1.2.6.5. ğ türemesi

máğmur<memur (25-17).

2.1.2.6.6. r türemesi

bilerzik<bilezik (16-10), baldırcañ<patlıcan (27-14).

2.1.2.6.7. l türemesi

nişanlılıydım<nişanlıydım (28-41).

2.1.2.6.8. v türemesi

dóva<dua (25-01).

2.1.2.7. Yer Değiştirme

Kırıkkale ili ağızlarında yer değiştirme hadisesi yaygın değildir. Tespit edilen örneklerde kelimelerin söyleniş kolaylığına bağlı olarak yer değiştirdiği görülmektedir:

2.1.2.7.1. kş>şğ değişmesi

eşgiler<ekşiler (12-20), eşgilerik (18-23), eşgi<ekşi (27-04).

2.1.2.7.2. tl>ld değişmesi

baldırcañ<pathıcan (27-14).

2.1.2.7.3. lr>rl değişmesi

ireli<ileri (14-61).

2.1.2.7.4. rh>hr değişmesi

behrizimi<perhizimi (12-19).

2.2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.2.1. KELİME

Kelime, manası veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur (Ergin, 1983: 95). Bir başka deyişle kelimeler, bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan ve tek başlarına zihindeki belirli kavramlara karşılık olan somut veya soyut söz kalıplarıdır; somut veya soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimleridir (Korkmaz, 2009: 6). Kelimelerin manaları, esas itibariyle, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli antlaşmalara dayanır. Kelimeler canlı cansız varlıkları, mefhumları, hareketleri ve onların hallerini karşılar ve temsil eder (Ergin, 1983: 96).

Türkiye Türkçesinde kelimeler şekil bilgisi bakımından ele alındıklarında bir kök ve bu köke sondan eklenen ek veya eklerden müteşekkildir. Kelime türeten ekler isimden isim yapma ekleri, isimden fiil yapma ekleri, fiilden isim yapma ekleri ve fiilden fiil yapma ekleri olmak üzere dört ana başlık altında toplanmıştır:

2.2.2. İSİMLER

2.2.2.1. İsim Yapım Ekleri

2.2.2.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri:

İsim soylu sözcüklerin sonlarına gelerek onlardan yeni isimler türeten eklerdir. Kırıkkale ili ağızlarında kullanılan isimden isim yapma ekleri, Türkiye Türkçesiyle belirgin farklar göstermemekle birlikte, eklerin ses bilgisi bakımından çeşitlendiği ortaya çıkmaktadır. Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerdeki bu ekler şunlardır:

2.2.2.1.1.1. +Aç / +AÇ

top+aÇ (22-12).

2.2.2.1.1.2. +An

oğul+an (14-26).

2.2.2.1.1.3. +Ar/ +şAr

iki+şer (25-18), üç+er beş+er (29-21).

2.2.2.1.1.4. +CA

falan+ca (15-18), başma+ca (21-24), ayrı+ca (23-19), yaTası+ca (01-07), ön+ce (18-37), sade+ce (21-21), iyi+ce (24-27), büyük+ce (24-28), sessiz+ce (28-29), şöyle+ce (28-41), yeni+ce (07-29).

2.2.2.1.1.5. +cAK

aile+cek (23-17).

2.2.2.1.1.6. +CI/ +CU

bulaşık+cı (21-16), mal+cılık (02-07), bağ+cılığı (13-14), Hava+cıydı (13-20), mobilya+cıda (17-12), ğina+cıya (21-08), Arı+cılık (21-20).

2.2.2.1.1.7. +cIK

aña+cığım (15-66), yuđā+cık (22-08), Biri+cığı (03-13), sine+cığım (15-66), hepi+cığı (18-07), güc+cük (02-08).

2.2.2.1.1.8. +dAki/ +dA+ki/ +dAhı/ +deği

sıra+daki (23-25), bur+daki (29-33), elim+daki (05-04), geñliđlerimiz+daki (15-03), yaşın+dağı (01-08), için+deği (14-25), řor+dağ (19-04), řör+dakının (20-04), ğırığ+dağının (20-04).

2.2.2.1.1.9. +dAş

gar+daşa (01-03), Gök+daş (05-01), arga+daşlarından (14-28), vatan+daşlar (23-22).

2.2.2.1.1.10. +el

gúz+el (07-39), gúz+el (07-61), öz+el (18-16).

2.2.2.1.1.11. +ga/ +ga/ +ğa

Yalnızca bir kelimedede görölmektedir:

baş+ga (12-11), baş+ga (15-05), baş+ğa (18-03).

2.2.2.1.1.12. +gil

gaynanası+gil (28-19), annem+gil (28-32).

2.2.2.1.1.13. +II

yeşil (27-11).

2.2.2.1.1.14. +la

Yer adları oluşturan bir ektir. Bir örnekte görülür:

yay+la (01-04, 16-12).

2.2.2.1.1.15. +lama

baz+lama (24-24).

2.2.2.1.1.16. +leyIn

Vakit gösteren isimlerin sonuna gelerek vakte bir derece daha belirleyici bir anlam katar:

öğleyin (15-12), zabahleyin (15-60).

2.2.2.1.1.17. +II

nişan+lılıykan (03-03), bal+lı (03-19), varlık+lıydı (07-09), gülçık+lı (07-53), fark+lı (09-25).

2.2.2.1.1.18. +IIk

Kırıkkale ili ağızlarında kullanılan en işlek isimden isim yapan ektir.

ay+lığıkan (01-01), irençber+lık (02-01), terzi+lık (06-02), güccük+lükde (07-06), çoban+lığı (07-06), var+lıklılıdı (07-09), yeşil+lık (07-39), kalın+lığında (07-56), alışđan+lık (09-17), mezer+lık (11-06), ğarşı+lılılı (12-07), gaygın+lık (13-39), harç+lık (14-24), hoş+luğ (15-53).

2.2.2.1.1.19. +man

uz+man (18-17).

2.2.2.1.1.20. +(I)ncI

eki+nci (14-27).

2.2.2.1.1.21. +sal

đuT+sal (22-29).

2.2.2.1.1.22. +sIz

harçlık+sız (14-13), su+suzdañ (29-28), ırahat+sızım (12-17), ğardaş+sız (15-68), dayı+sız (15-70), amca+sız (15-71), sayğı+sızlık (28-31).

2.2.2.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

Fiilden isim yapma ekleri fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler (Ergin, 1983: 184).

Kırıkkale ili ağızlarında görülen fiilden isim yapma ekleri şunlardır:

2.2.2.1.2.1. -A

dolana dolana (22-11), ğıvıra ğıvıra (22-11).

2.2.2.1.2.2. -ağ, aġ <ak

yat-ağ (10-05), yat-aġ (16-05).

2.2.2.1.2.3. -An

Sıfat-fiil eki olan –an/-en eki, sınırlı örneklerde kalıcı isim oluşturmaktadır:

Düz-en (25-15), Geç-en (14-14).

2.2.2.1.2.4. -AnAk

gel-enek (11-08).

2.2.2.1.2.5. -(A/I)r

Sıfat-fiil eki olarak kullanılan bu ek, Kırıkkale ili ağzında iki örnekte kalıcı isim teşkil eder:

Biç-er (02-02), (29-24), yaT-ırımız (29-06).

2.2.2.1.2.6. -cA

Eğlen-ce (25-03).

2.2.2.1.2.7. -DI mI / -DIk mI / -Diñ mI

-DI / -DU geçmiş zaman ekiyle mI / mU soru ekinin kaynaşmasından oluşan bu birleşik ek, bir işlev kaymasına uğrayarak “-IncA” zarf-fiil ekine denk bir zaman

zarfı işlevi kazanmıştır. Görevi, asıl fiildeki işin gerçekleşme zamanını kendisindeki gerçekleşme zamanına bağlamaktır (Korkmaz, 2009: 78).

aldık mıydık (04-01), başladı mıydı (14-29), Takıldı mıydı (17-27), ğabardı mıydı (18-24), çoğaldıñ mıydı (24-33).

2.2.2.1.2.8. -ga

İşlek olmayan bir ektir:

ğavur-galı (09-01).

2.2.2.1.2.9. -GI

çal-gısı (09-26), işlen-ği (26-07), say-ğı (28-27).

2.2.2.1.2.10. -GIn

bay-gın (28-25), yangın (29-06), gay-gın (13-39), uy-ğın (22-26).

2.2.2.1.2.11. -I

Daha çok tek heceli geçişli ve geçişsiz fiillere gelen –I / -U eki çok işlek ve verimli bir ektir. Eski Türkçede fiilden isim türeten –(I)g / -(U)g Güney-Batı Türk lehçelerine uzanan gelişme sürecinde eriyip kaybolunca fiilin son ses ünsüzü ile eki kaynaştıran –(I) / -(U) bağlantı ünlüleri –g ekinin yerini almış, böylece fiilden ad türeten bir ek niteliği kazanmıştır (Korkmaz, 2009: 82).

sayısını (24-60), ayrı (15-10), ğaPının (28-21), eşği (27-04).

2.2.2.1.2.12. -(y)IcI

Górúcu (03-01), alıcı (14-44).

2.2.2.1.2.13. -(I)m

anlamı (14-01), geçimiyñen (18-17), dönüm (09-22), Durumun (12-01)

2.2.2.1.2.14. -In

ekin (13-15), gelini (15-07).

2.2.2.1.2.15. -(I)ş

İsim-fiil eki olarak kullanılan bu ek, kimi kelimelerde kalıplaşmış isim türetir:
çıkışına (14-07), Bağışlatmış (15-96), girişine (22-45).

2.2.2.1.2.16. -ma

ğavurma (07-33), dolma (08-15), ğazma (09-10), yuvarlama (09-30),
ğabarTma (22-06), bazlama (24-24), ğıyma (27-06).

2.2.2.1.2.17. -mAK

ekmek (04-02), yemek(04-03).

2.2.2.1.2.18. -mAn

góçmen (29-30).

2.2.2.1.2.19. -sI

yaTı namazında (17-33).

2.2.2.1.2.20. -(I)t

yoğurt (15-37).

2.2.2.2. İsim İşletme Ekleri

2.2.2.2.1. Çokluk Ekleri

Çokluk eki isimlerin çokluk şekillerini yapan işletme ekidir. Bir isim hiçbir ek almadan normal şekliyle tek bir nesneyi karşılar. İsmi tek bir nesneyi karşılayan bu asıl ve normal şekline teklik şekli adı verilir. İşte ismin karşıladığı nesnenin sayısının birden fazla olduğunu ifade etmek için teklik şekline çokluk eki getirilerek ismin çokluk şekli yapılır (Ergin, 1983: 220).

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kırıkkale ili ağızlarında da, eklendiği kelimenin kalınlık incelik durumuna göre –lar ve –ler olmak üzere iki çokluk eki mevcuttur:

ğızlar (03-09), Oğlanlar (03-10), onlar (03-13), buralar (07-08), kayıklar (07-36), göçenler (07-40), işler (08-05), şeyler (09-14), hadiseler (09-23), Dúğúnler (09-24).

2.2.2.2.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden işletme ekleridir (Ergin, 1983: 221-222). Kırıkkale ili ağızlarında şahıslara göre çekimlenişleri şu şekildedir:

Teklik 1. şahıs: Beñim añam (01-01), Ebem (01-05), yavrum (07-14), çocuğum (07-15), ğızım (07-16).

Teklik 1. şahıs iyelik eki olan “-m” yerine “-n” istisnai kullanım da görülmektedir: Sağlığın<sağlığım éyi dáğal (08-02).

Teklik 2. şahıs: asgerliğın (09-11), Durumun (12-01), ahrābanın (12-05), muhteçliğın (12-12).

Teklik 3. şahıs: añası (01-02), súdüyñen (01-02), yēngesi (01-09), oyası (12-13), danteli (12-13).

Çokluk 1. şahıs: ğarnımız (03-05), Mayışımız (03-17), ādetlerimiz (06-07), malımız (07-12), gúnlerimiz (07-14).

Çokluk 2. şahıs: başınız (14-16).

**Çokluk 3. şahıs: daşları (14-51), ağaçları (14-59), arkadaşları (15-28),
ğızları (22-33), yanları (22-41).**

2.2.2.2.3. Hal Ekleri

2.2.2.2.3.1. İlgi Hali Eki +(n)In

başgasının gelinliğini (22-42), gapının girişine (22-45), b6y6klerin ellerini (23-17), bayramın birincisi g6n6 (23-20), ayların başlangıcında (23-31), buranın ağaları (24-04).

2.2.2.2.3.2. Belirtme Hali Eki +(y)I / +(n)I

Mayalısını (24-29), oduñlarını (24-39), bosTanı (24-47), galanını (24-50), yaprağanı (24-54), zeytinyağanı (24-56), sayısını (24-60), çayını (25-07), sıvanı (26-03), gırhını (28-04).

2.2.2.2.3.3. Yönelme Hali Eki +(y)A / +(n)A

yañına (03-11), Ona (05-07), ħaslılığına (06-01), ħapılarına (07-06), aħrabāna (12-06), dışarıya (12-12), Şóraya (12-22), buraya (13-02), anġaraya (14-26), oynamaya gülmeye (15-31,32).

2.2.2.2.3.4. Bulunma Hali Eki +DA

Orda (15-45), yanında (15-45), sırtınızda (15-58), başında (15-73), sofrada (15-76), yanında (20-02), bayramda (22-01), Tandırlarda (22-13), zamanımızda (23-10), doġuzda (23-14).

2.2.2.2.3.5. Ayrılma Hali Eki +DAn

Yayladan (01-02), Ondan (01-20), olduġumdan (02-03), haftadan (04-02), tansiyondan (05-13), yoġurtdan (07-18), yalandan (09-10), yasTıġlardan (10-07), paTisġadan (10-07), şıġlardan (11-09).

2.2.2.2.3.6. Vasıta Hali Eki +(I)nA(n)

Varlığınan yokluğunan (06-04), Daşınan (13-26), hısımnınan (14-33), ğağnıynınan (15-07), taviğınan (16-13), tokmağınan (16-13), yalañınan (18-13), tereyağınan (22-10), zabahınan (22-39), piyañınan (24-54).

2.2.2.2.3.7. Eşitlik Hali Eki +CA

đırhađaca (23-04), yenice (07-29), bölükce (09-12), öylece (13-37), iyice (24-27), sadece (27-07), sessizce (28-29), şöylece (28-41), ağşamaça (07-10), ZabağaÇa (20-01), ağşamaça (26-01), Ağşamağaçe (13-46).

2.2.2.2.4. Aitlik Eki +KI

elimdeki (05-04), evvelki (05-09), deñizinki (07-54), şimdiki (15-15), Bizimki (15-21), beniki (23-12), beriki (23-22), sıradaki (23-25), şimdiği (09-30), Tabandađi (23-25), Hindiği (26-09).

2.2.2.2.5. Soru Eki mI

đaldım mı (05-10), Yayın balığı mı deller ne deller (07-52), kolay mı (07-58), aña gibi yar mı olur (15-52), baban Pazara vardı mı (15-85), saña al yeşil aldı mı (15-86), şu da ğızımıñ dedi mi (15-87), Olmadı mı ne yénir? (18-21), mama mı bişiriyim? (07-20), yemek mi yapıyım? (07-20), temelli kótúye mi gidecek? (08-05), sekiz dene

bebenin ğahri çekilir **mi**? (08-07), ħTiyarın ğıymatı bilinir **mi** yavrum? (13-09),
Anğara túrküsünü **mü** diyon? (13-27).

2.2.3. ZAMİRLER

Zamirler adların yerini tutan, kişileri ve nesnelere temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir (Korkmaz, 2009: 399). Nesnelere dildeki gerçek karşılıkları olmayan, fakat gerekince onları ifade edebilen kelimelerdir. Bu işi zamirler nesnelere temsil etmek veya göstermek suretiyle yaparlar (Ergin, 1983: 263).

2.2.3.1. Şahıs Zamirleri

Teklik 1. Şahıs: ben (01-01), beñi (01-02), bağa<bana (01-10), beni (19-10), benimki (21-01).

Teklik 2. Şahıs: sen (01-07), sen (12-08), senin (29-35), sende (29-39), senlen (07-24).

Teklik 3. Şahıs: oñun (01-02), Oğa<ona (01-16), oña (09-28), oñun (17-19), Onun (20-15).

Çokluk 1. Şahıs: biz (01-09), bizim (03-01), Bizde (03-12), bizi (09-09), Bizler (12-03).

Çokluk 2. Şahıs: siz (01-14), sizlere (15-51), size (18-27), siziñ (29-24).

Çokluk 3. Şahıs: onların (13-25), Oñlar (14-32), oñların (17-17), onlar (05-02), Onlara (07-23).

2.2.3.2. Dönüşlülük Zamiri

Gendi<kendi (01-13), gendine<kendine<kendisine (01-14), gendimizi<kendimizi (01-19), öz añası (16-24), kendimiz (07-34), gendilerine<kendilerine (07-41), kendimiz<kendimiz (07-49), gendimiz (07-49), gendin<kendin (12-12), gendim<kendim (12-16), gendi<kendi (13-23), gendilerinden<kendilerinden (14-09).

2.2.3.3. İşaret Zamirleri

Teklik 1. Şahıs: buñun (16-24), buñuñ (20-04).

Teklik 2. Şahıs: şurdan (28-40).

Teklik 3. Şahıs: onu (14-11), oña (09-28), oñun (17-19), oğa (01-16).

Çokluk 1. Şahıs: bunlar (16-25), bunları (16-27), buñları (17-09), Bunlar (29-09).

Çokluk 2. Şahıs: şunları (19-04).

Çokluk 3. Şahıs: oñların (13-25), onlar (05-02), Onlara (07-23), Oñlar (14-32), oñların (17-17).

2.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri

Başka:

Tıĝ yapıyıllar **başka** bişeyi bek bilmezler (04-06), Gayli gücüm yetmiyo ki, **başgasına ek**Tiriyom (13-17).

Bazı:

Bāzısı da salon duTuyo mesela (15-18).

Biri:

Biri geTdi, hayaTda deĝél (24-15), **biri** de anĝarada máĝmur (25-17).

Birisi:

birisi Zonguldaĝ Ereĝli'de edebiyat öĝreTmeni (09-04,05), **Birisi** de taman yandı ya oranın adı neyidi mobilyacıda, orda çalışiyi (17-11).

Bir Şey:

bişiy demedi (17-21), işTe **éyle bir şey** oldu (17-29).

Hepsi:

ne~ğadar çocuğumuz varısa **hepsi** de dönerci (03-15), **hepsini** alıllar (04-05).

Herkes:

hanı **herkeşin** ne gıyabınan geldi yise (04-07), **herkeş** dağaldı gödu géttdi (06-04), **Herkes** şehere góçTü (07-37), Cenázelerde **herkez** gónşular yemek eyleTir cenáze evine (14-14).

Her Şey:

Her şeyini, danTeliñi de öreller (18-36), Allah var **her şeyimiz** de suframız da ayagımıza geliyor (25-20).

Kimi:

kimisi de somun ekmağı alır (04-02), **Kimisi** tam cumártesi gúnú yapıyo (15-13), **kimisi** Pazar gúnú salon duTuyo gótürüyo, **kimi** nikahTan gótürüyo (15-14).

Kimse:

şindi yağın ađrabayñan siz evlendirmiyonuz **kimseyi** ya, biz evlendiğ (17-14), oñu böyüTdüler **kimseye** vermediler (17-20).

Şey:

şeyle **şeylere** de çakallar (18-37), öyle **şeyler** de olurdu (22-37).

Ne(y):

doğumu **neyi** (28-02), tedaviye **neye** gidiyollar şimdi (28-02), Anneye ğırh basar **neyi** diyê (28-11).

2.2.3.5. Soru Zamirleri

Kim:

kim var ğız verecek kóyde (05-14), örenleri **kim** bekliyacák? (13-13).

Ne:

ne alacağısı alıP gelecek (01-19), Vallah **ne** bileyim (04-04), **ne** biliyim iyile ādetimiş (06-12), **ne** biyim beñ (06-13), eliñden **ne** ğoparsa (06-15).

Hangi:

Hanğısı yıķacak (06-06), **hangısının** yanına gidelim (13-09), **hangı** bir ğún (17-25).

Nere:

Biz de nereye gócek (07-38).

Nerede:

nerdeyse orayı bulullar yanı (09-18), Esqi ğafa **nerdē** hanı hanı (13-30),
nerde oTuruyoñ (18-41).

2.2.4. SIFATLAR

Türkiye Türkçesinde çok geniş bir yeri olan sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir (Korkmaz, 2009: 333).

Sıfatları görev bakımından niteleme ve belirtme sıfatları olarak iki grupta inceleyebiliriz.

2.2.4.1. Niteleme Sıfatları

Canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır (Korkmaz, 2009: 361).

buralar **ğara** suvaydı (07-08), Beñim **hasTa yatan** oğlan (07-35), **Bóyle** kayıklar var (07-36), **ğanbur** balıh (07-52), **uzun uzun** gılçığı olur (07-61), **góğ** fasülle (08-12), **eses** kútúğúmüz (09-01), Mesela **yuvarlama** kófTe olurudu (09-30), **Hazır** tavığı da yémem ben (09-32), **siyah** et oldummu yerim (09-33), **ğızım** **gúndelik** işinen uğraşyok **kóyde** (10-01), **sedir** yasTıhlardan (10-06,07).

2.2.4.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, niteleme sıfatlarından farklı olarak varlıkları niteleme değil belirtme işlevi yüklenmiş olan sıfatlardır (Korkmaz, 2009: 385). Belirtme sıfatları isimleri işaret, sayı, soru ve belirsizlik yönlerinden belirtirler.

2.2.4.2.1. İşaret Sıfatları

Bu:

İşde **bu** váziyetiñen bóyüdüm (01-17), beş dene kes**Tik bu** ğurban (07-51), Benim **bu** oğlan (07-56), **Bu** sekiz dene bebenin ğahri (08-07), **bu** kóyün çocuğlarının he**Pisi** (09-18).

Şu:

ğaynımın ğarıları varıdı aha **şu** evde (07-10), **Şu** yanda varıdı bidene de **şu** yanda varıdı (07-10,11), **şu** ğarşıları ekiyolar gendilerine göre (07-41), kolay mı **şu** deñizin içinde (07-58), Hindi sen **şu** Taħıyı Taħıyon (12-08).

Şo:

Şo ğarşıda mezerlik var (11-06), **Şo** ev ordan gelmiş (13-05), **şo** ev onlarımıdı şorda da bizimki varıdı (17-15).

O:

o zamanı daha zorudu (07-04), Sonna **o** fakirlikleri (07-19), Allah **o** ğúnlere de ğavuşTurdu (07-30), **o** fakirlik de ğetTi (07-31), **o** adam gelir (07-50), **o** damla beni temelli saĝar eTdi (08-03), **O** beğmezin sālıĝında sekiz dene bebem oldu benim (08-06).

2.2.4.2.2. Sayı Sıfatları

İsimleri sayı gösterme yoluyla belirtirler. Asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları ve üleştirme sayı sıfatları olmak üzere dört alt gruba ayrılırlar:

2.2.4.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

bir su Tası ğaldıramiyirim (05-10), bitimine **bir** ay ğalası (09-12), **iki** gardaşa varmışlar (01-03), **üç** davar **dört** davar, **üç** ğün dúğün éden, **üç** ğün davar kesen (08-14), **İki** ğız **iki** oğlan (06-03), **bir** daban halısı varıdı **bir** kilim varıdı (27-21,22).

2.2.4.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

bayramın **birincisi** ğünü (23-20), Ta **beşincisi** ğünü mesela (15-12), burdan **on ékinci** ay dediler miydi (14-27).

2.2.4.2.2.3. Kesir Sayı Sıfatları

yarım saat ğırĥ beş dağğa (23-29).

2.2.4.2.2.4. Üleştirme Sayı Sıfatları

birer bardak (22-05), Herkese **birer** Tabak (22-22), **birer** **ikişer** gün bi
sohbet iderik (25-18), **birer** somun çaldık (29-27), **üçer** gün oruç duTarih (23-32),
üçerden dohuz gün (23-34).

2.2.4.2.3. Soru Sıfatları

ğaç / gaç / kaç:

ğaç gün varısa (05-04), **ğaç** dene dokdur (13-38), **ğaç** sene éder? (17-13), **gaç**
sefer gulağam için (13-29), doğúşsek **kaç** para (03-06).

hangı:

hangı bir gün saklanacağın (17-25).

Nasıl:

Nasıl dekór vermişler (14-53).

Ne:

ne ğadar çocuğumuz varısa (03-15), **ne** güzel olur o ğambur dediğim balıqları (07-60,61), paranın **ne** deđári var (13-45), Şindi **ne** paralar gelmiş (14-44), **ne** cihaz atacağasan onu atıyın (16-08).

2.2.4.2.4. Belirsizlik Sıfatları

Başka:

başka bişeyi bek bilmezler (04-06), Onlar **başga** kóyün ādetiyidi (15-05,06), **başga** bişe yok (18-03), **başga** bişeyler eliñe ná'geçerse (18-29).

Bazı:

bāzı māniler söylerik (15-26,27).

Beriki:

beriki vatandaşlar bóyle gelir (23-22).

Bi / Bir:

Bi sene avratlan nişanlılıykan (03-03), **bi** fayda görürük de (03-16), **bir** su Tası ğaldıramiyirim (05-10), eline **bi** ğaşşık veririk (06-09,10), **Bi** yağ veririk (06-10), **Bi** suya gideridim tā aşşağıda o da (07-22).

Biraz:

biraz farklı oluyo (15-21), **biraz** da maya (22-07).

Birkaç:

düñür gidilir, **birkaç** ğişiyle (14-31).

Bir iki:

Ondan sōna **bir iki** eT ğavırdılar (17-32).

Bütün / tüm:

Bütün genç ğızların başına da olsun (15-30), **tüm** oğulu onun içine (21-28).

Filanca:

falanca ğuñ salonda dúğünümüz var diyo (15-18).

Her:

Her ğıda yapılır (04-03), **her** çeşitden olur (04-04), **her** şeyi yapallar (07-33), ğúzel oluyo **her** yer (07-39), **her** türlü balıklar var búiyük, ğüccük, çok oluyo (07-54).

Hiç:

Hiç sesini duymazdıñ hanı şurdan yanaş (28-39), **heç** kimsesi yoğumuşumuş (07-05), ben buña geliñ geldim **heç** bişeyi yoğudu (07-07), ğanbur balıh d ller **heç** ğılçığı olmaz (07-53).

Ne:

bişiriller **ne** güzel olur o ğambur dediğim balıklar (07-60), paranın **ne** değári var (13-45), Şindi **ne** paralar gelmiş (14-44), Ondan s na **ne** cehiz atacağasan (16-08), yalañınan **ne** işimiz var (18-13).

Öb r:

 b r b y k eşyaları erkek tarafı yapıyo (16-06), ** b r** ğızın evi de aħa şu (20-02).

2.2.4.3. Sıfatlarda Pekiştirme

Anlamı daha da güçlendirmek için kullanılan sıfatlardır. Kırıkkale ili ağızlarında sık rastlanmaz:

sāpsarı suyu çıkarıdı (24-41), zabahaÇa o **sāPsarı** beğmez gibi suyu çıkarıdı (24-55).

2.2.5. ZARFLAR

Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir (Korkmaz, 2009: 451).

2.2.5.1. Durum Zarfları

Durum zarfları, fiildeki oluş ve kılışın durumunu bildiren zarflardır (Korkmaz, 2009: 502).

Kırıkkale ili ağızlarında karşımıza çıkan durum zarfları şunlardır:

Anca:

anca gózyaşu dókerdim aħşamaça (07-09), hanı şurdan yanaş **anca** öyle duyardıñ (28-40).

Aşağı-Yukarı:

Aşağı yukarı baharıdı evlendik (17-13).

Aynı:

Aynı dúğün gimi olur (18-11), Valla **aynı** ğuzu eti gibi şöyle yarañ karnını (07-56), daha **aynı** öyle duruyo işlemeler (12-15).

Beraber:

buralar ğara suvayıdı yarısını ikimiz **beraber** yapTık (07-08), beñ de senlen **beraber** geliyom (07-24), Asğer gönderirkene kóyün çıkışına herkes **beraber** varır (14-07), asğerlerin ónüne durur **beraber** dua edeller (14-07), hep **beraber** giderik (23-28).

Bi(r):

göğüsüm **bi** sızıldı emme diyo (01-08), **Bir** de ameliyaTım Patladı bēyle yıgıldım ğaldım (05-09), Orda **bi** hasTalandım geldim (07-27), Biz **bir** yapıyoduğ sandıhları görseñ (12-14), deller ki işTe **bi** dañışalım hısıminan akrabaynan (14-33).

İyi:

Hanı **ēyi** oluyo yaz geldimmiydi (07-38), Sağlığın **ēyi** dáğal ğulağam duymuyo (08-02), Durumun **iyi** olursa (12-05), çocuk sevindirmeğ de **ēyi** olur yavrum (14-24), onları siz daha **iyi** bilirsiniz (14-37).

Böyle:

ğendimiz **böyle** uğraşyoh (02-02), Biz de nereye göçek göçemedik burda ğaldık **böyle** (07-38), **ēyi** kótú işTe geçiniyoğ **böyle** (13-29), Hah herşeyi **böyle** yapıyoh (27-13), bñları **böyle** yaparıh işTe (27-17), çağırıya doğru **böyle** dağalmışlar (29-10).

Doğru:

çağırıya **doğru** böyle dağalmışlar (29-10).

Gene:

gene de şöyle bi ğonuşuP munuşuP yan yana varmazıdık (17-27), Üç kere sormuş, **gene** elim sende demiş (29-38).

Güzel:

şöyle yarañ karnını beğ **güzel** olur (07-57), Gelin **güzel** oñarır, ğızardır limonlar getirir (07-59), bişiriller ne **güzel** olur (07-31).

Herhalde:

Herhalda ArabísTan'dan dáğal da bi yerden gelmeyimiş (13-01), Tāyinini aldırıyo **herhalda** Keskin'e (03-08).

Hiç:

daha **hiç** şöyle yüksek sesinen konuşmazmış (28-36), **Hiç** sesini duymazdın hanı şurdan yanaş anca öyle duyardın (28-39).

Şöyle:

Şimdi **şöyle** yuvarlıyın da, esgiden gayri sıkılıyirdi (16-14), beş metre **şöyle** sedir işlerdik (27-20), çocuk doğdumu annemi **şöyle** götürü at (28-24).

Temelli:

ğırığgalede terzilik yapıyodu **temelli** köye yerleşti (06-02), o damla beni **temelli** sağardı (08-03).

Zaar / Zahar:

Herhalde anlamında kullanılan bir zarftır:

O zaman da **zaar** canım onu isteridi (07-13), işte gayli biz de yavaş yavaş **zahar** yeter ömür (13-07).

İkilemeler:

Kırıkkale ili ağızlarında kimi ikilemeler zarf göreviyle kullanılırlar:

hasTa musTa yaşayırık (17-03), Babam beni **dúve dúve** gelin olursan, olmazsan vallağa billağa ya seni vururum ya **ğ**endimi vururum **dédi** (19-10), onu da şöyle inceciğ **dolana dolana** yağlarığ (22-11), Bu ekmağa de **ğivıra ğivıra** o ekmağá ğivırırık (22-11), ikiye bükTünmüyüdü ağızına **şırıl şırıl** akarıdı (24-30), yüksek sesinen ğonuşmazmış, **yavaş yavaş, usul usul** ğonuşurmuş (28-36,37).

2.2.5.2. Zaman Zarfları

Akşam:

ağşam ezeninde gelirdim (07-21), çoğ iş görürüdüğ, **ağşam** olurudu (07-42), Aha bizim **ağşam** hesaPhıyoh (12-09), Kimisi cumáertesı **ağşamdan** gótürüyo (15-24), **ağşam** tam topluluk toplandığı vakıt (15-24).

Bahar:

ólmezse **baharın** goyacığh, ólmezse o da yoğ (03-20), Aşağı yukarı **bahardı** evlendik (17-13).

Bugün:

buğün belki de góçü geliyodur (03-14).

Daha:

ağzım dilim ğalmadı ki yoğusam **daha** gencidim (02-04), Aylığa da **daha** var ğaç gún varısa (05-03), Gózüm görúyor **daha** çok şükür ğızım (05-08), yedi çeşit yemek olurudu **daha** önceden (09-32), babamın amcasının yanında **daha** hiç şöyle yüksek sesinen ğonuşmazmış (28-36).

Dün / Düneğen / Dünağan:

Düneğen yoğlamaya ğetdik yatıyo (07-17), **Dünağan** şu gózüm hęc görmüyodu şekerden (12-17), aħa **dünáğen** ğeliñler ekmáğamızı eTmişler (17-31), aħa **düneğen** de yapTim tencerede var (21-10).

Eskiden:

Gerçi **eskidenidi**, şimdi bilenler yapıyir (16-16), **Esgiden** işlemeler çoğ gidiyodu (12-13), **Esgiden** bulgur çekelleridi (13-25), ben **esgilerden** bişiy bilmiyom yavrum (13-29), **Esgiden** yoğurt çorbası yapılırdı (15-37).

Evvel / Evel / Eveli:

eveli biz de yatarıdıh gapıda (01-09), **eveli** göyneğ giyiyollarımış şimdi ben de giyiyom (01-11), ekmek ğurallar haftadan **eveli** (04-02), yüz kayme **evelki** gibi taman (06-08), **Evelden** çocuklara baqarıdık (07-01), bildır dağal **evvelki** sene, ğalın bağırsağımı kesTiler (05-09).

ğayrı / gayri:

Şimdi ırhata ğavuşTuk **ğayrı** (07-25), **ğayrı** bir de çay içdiler ğiTdiler (17-33), bizler ne ğakederiğ **ğayrı** bir ğarı bir ğoca yavrım (18-04), **Gayri** ondan kēri ya Allah (14-28), YemekTe **gayri** döner çıkTı (16-12).

Gece:

Gece ağlıyomussum (01-05).

Gün :

üç **gün** davar kesen (08-15), Mesela ęızların cehizini seriyoh bir **gün** eveli (12-01), Özal'ın **günüñde** deñiřdi buranın adı (14-04), vallağa billağa kırk **gún** ekin biçTik (03-04), Bir **gún** mesela sen gótürün, bir **gún** ben gótürürüm (14-12).

Hemen:

Bitek tavuğ yemliyollar içeri giryollarıdı **hemen** (07-13), **Hemen** dedi bir milları yatır (13-39), řóyle sırasıyınan. **Hemen** dağalmağ (23-26), **hemen** çocuk oluolmaz annem bayılır giderdi (28-17).

İlk:

O **ilk** gúnu olur (14-08).

ondan kēri / Ondan sōna / Ondan soᅅgra / Ondan soᅅra:

Gayri **ondan kēri** ya Allah (14-28), **Ondan sōna** nişan yapallar (14-34), **Ondan sōna** gún belillerler dúgün için (14-34,35), **ondan sōna** ermeniler, dördüncüye osmanlılar (14-40), bazı māniler söylerik **ondan sōna** da gına (15-27), **Ondan soᅅgra** şeyi geldimiydi de gótürür bindiriller (18-10), **ondan soᅅgracıgım**, PaTadis olur onu bişiririk (18-18,19), **Ondan soᅅra** oᅅu da yağlarık (22-08,09).

Öglen:

öğlen olmuş daha uyanmamıssım (01-16), Çarşamba gúnú **öğleyin** bayrağı galdırılırdı (15-12), **öğleneÇi** bulaşık yıkama yok (21-16), **öğlenden** önce saat dokuzda onda (25-05).

Önce / Önceden:

İlk **önce** mama bişiriridim (07-21), **Önceden** beş altı çeşit yemek veriliridi (09-29), Altı yedi çeşit yemek olurudu daha **önceden** (09-32), Biz **önceden** çoᅅ

gezdik tarla tapanda (15-01), Daha **önceden** olan düğünlerimiz çarşambadan başlarıdı (15-08), **Önceden** normal gelinliğinen ğına geçesi yapılıyrdı (16-01).

Sonra / sonġra / sōna:

Ama bizlerden **sonra** Taksi çıktı t̄abi (15-08), Sade bulġur, bi de un atıyoz **sonra** (21-13), zabahınan geliñi bindirdikTen **sonra** da herkes eviñe gider (22-39), ğınadan **sonġra** oġlan evinin ğınasından **sōna** ğız evi ğınaya ğeliyo (21-07).

Şimdi / Şindi / Hindi:

Şindi anáne diyoñuz ebem (01-01), **şindi** ben de ġiyiyom çok vañıt ya (01-11), **şindi** ġızın biri Pazarda, ne alacaġısa alıP gelecek (01-19), **şimdi** deñiz gibim alıyoġ ġarñımız doymuyo (03-05), Arılarım var üç Tane de **şimdi** içeri aldıġ soġuk (03-18), **Şimdi** ırhata ġavuşTuk ġayrı (07-25), esġiden işlengi işlellerdi **hindi** işlengi de ġaġdı (26-09), Ben öremiyom **hindi** (26-11), **Hindi** çok şükür éyiyim (05-10).

Yarım:

bi tek ğızım var o da gider **yarın** bir ğún (13-12).

Yazın:

damın ğarşısında yatallarımış **yazın** (01-09).

Yeni / Yenice:

yeni de bebeĝamız oldu (05-05), çoĝ řúkúrler ossun Allah'ıma **yenice** éyiyik (07-29), misafirimiz varıdı **yeni** ĝeTdi (27-01), **Yeni** doĝduĝunda ĝulaĝına ezan oĝullar (28-09).

2.2.5.3. Yer ve yön Zarfları

Ařaĝı:

Bir ğún suya ĝiTmiř **ařaĝıda** çeşmemiz var (17-22), yalandan iki elimizde ĝazma **kúreĝ** orayı dolaşır geliridik **ařařaĝa** ineridik **ĝeri** (09-10), Bi suya gideridim **tā ařařaĝıda** o da (07-22).

Bura:

Şindi **bura** baĥ arkeoloji baĥımından çoĥ zengin (14-41), ordan Şeyi alırık eĥmeĝi, gelir **bura** saTmaĝa gelir (18-28), **Bura** biraz daha ecik Şeyli, alafrangalı (28-43), **Bura** üzüm yónünden baĝ yónünden bi tarihidi esĝiden (29-15), Şindi **buraya** yerleştik işTe (15-01).

Dışarı:

caminin iĥi biTdikden soŝgra da **dışarıya** daşarık (23-23), eveli ĝırĥı ĥıĥana ĝadar ĥocuĝu **dışarı** ĥıĥartmazlardı (28-10), ĥıĥamıyon **dışarı**, laf ediyollar geri bişeye yaramıyo (12-11), Öyle eskiki gibi ĝız ĝalmadı pek hep **dışarı** ĝêtdiler (12-23), ĝendin alıyon hêĥ **dışarıya** muhteĥliĝin galmıyo (12-12).

Geri:

ĝucaĝamızda ĥocuĝunan, **geri** geliridik (07-03), Tabi ĝarŐılıĥlı **geri** gótürmek zorundasın (12-08), iĥini iŐlêyim sona **geri** saĥa teslim edêyim (14-65), **Geri** ĝeŝdi kóyümüze Tayin etdiler (17-08), súdo bir sürdüm **geri** ĝêTdim davara (20-11).

İçeri:

Arılarım var üç Tane de şimdi **İçeri** aldık soğuk (03-18), İki yavru göduğ bağalım **İçeriye**, ölmezse (03-20), Bitek tavuğ yemliyollar **İçeri** giriyollarıdı (07-12), anam da **İçeri** gidiP de geri gelince demiş ki (28-20), ikisi **İçeri** girmiş fırının içine (29-40).

Ora:

onun evi de **orada** (17-19), **Oradan** o sePedinen alırsın tüm oğulu onun içine (21-28), esas balışılığ **ora** da, mağalle oldu şimdi (29-02).

Öte:

götürüller kóyden **öte** (15-64).

Yukarı:

yuharda ballı maħallesi var (29-02), **yuharda** da mezerin iħinde de yatıyo (29-13).

güney-kuzey-doğu-batı:

evleriñin yanında bi bağħa var; **doğusu baTısı** daşnan örülü, **güneyi kuzeyi** tel dedi (14-63).

2.2.5.4. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları

Az:

Malı çoğudu da satdı **az** godu şükür (02-08), alacağam **az** kıldı ya nazaman alacağam (05-04).

Baya:

Baya sürüyo biziñki (15-111), O **baya** büyük oluyo (21-29), **Baya** bi şeyapardı ilk çocuğunda doğduğunda görñuTmuşlar (28-17), **baya** bi görñmuşudu (28-22), sōna **baya** bi hasdalanmış (28-23).

Biraz:

Bizimki **biraz** farklı oluyo (15-21), bulğuru **biraz** ıslarıñ bi on dakka (21-12), Ondan sōna **biraz** geldik (29-26).

Çok:

çoh perişanıdık (07-04), **çoh** zorudu **çoh** zorudu (07-10), Peñ **çok** çektim hasTanelerde şöyle haçtan geldiğimi de bilmedim (07-28), Eveli **çohTu**, **çoh** ekerdik (07-41), her türlü balıklar var büyük, güccük, **çok** oluyo (07-54).

Daha:

yoğusam **daha** gencidim (02-04), Aylığa da **daha** var kaç gün varısa (05-03), iyiyik ya işTe o zamanı **daha** zorudu (07-05), Yavrum evelden işler **daha** zorudu (08-05), Amma eveli oğlan çocuklarına getirillerdi **daha** ziyade, gıza değel (11-05).

En:

en çok ordan gelmişler (13-04), Yanı bu etrafTa **en** fakır kóy bu kóydúr (13-16), **en** esgi yerleşim yeri burasıymış (14-49), **en** son sıradaki adam gelir (23-25), **en** başTan başlar (23-25).

Pek:

işde şekerden **Pek** perişanım (02-06), Bizim malımız **pek** çoğudu (07-12), Öyle eskiki gibi ğız ğalmadı **pek** hep dışarı géttiler (12-23), **Pek** kúsüyom burdaki ğızımıñan Torunuma (19-02), Hindi **bek** de isTiyemiyon ğayli (12-10).

Fazla:

Kóyde bóyle üç dört ev kıaldı, kıalmadı **fazla** (07-37), Herkes şehere góçTü kimse ğalmadı **fazla** (07-38), Tansiyon hasdası olduğum ğün beğ **fazla** duTmuyom (23-34), **Fazla** da ğalmak (25-18).

2.2.5.5. Soru Zarfları

Nası / Nasıl:

biz Tutamak **nası** Tutağ (07-36), **Nasıl** oluyosa işTe (07-64), **Nasıl** dekór vermişler, o daşı **nasıl** işlemişler (14-53,54), elinde mumlar yanasıydı, o **nasıldı** (16-25), dúğünümüz de **nası** oldu (17-17), Mal gesserler veya davar gesserler veya bide yaPdırillar, **nası** uygunusa büTcesi (22-26).

Ne:

Vallah **ne** bileyim şindi aqlım başımda ğalmadı ki (04-04), işTe **ne** biliyim iyle ādetimiş (06-12), ğonu ğoñşu da eliñden **ne** ğoparsa (06-15), Bildiğimi söyledim başğa da **ne** sóleyim (06-19), **Ne** yazarsan aħrabāna (12-06).

Neden:

neden verdiñ babam beñi ekmeğĩñiz yok muyudu (15-59).

Ne Kadar:

ne_ğadar çocuğumuz varısa (03-15).

Nere:

Biz de **nereye** gócek (07-38).

Ne Zaman:

ğızım ben dē **ne zamanıdı** çocuklar babalarını bilmezler bile (20-06).

Niye:

Sen **niye** bağıarı bağıarı gonusuyoñ diye (28-42).

2.2.6. EDATLAR

Edatlar manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına manaları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat manalı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler (Ergin, 1983: 348).

Kırıkkale ili ağızlarındaki edatlar Türkiye Türkçesinde olduğundan çok farklılık arz etmez. Edatları ana hatlarıyla üç grupta incelemek mümkündür:

2.2.6.1. Bağlama Edatları

Bunlar kelimededen küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mana bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında bir irtibat kuran edatlardır (Ergin, 1983: 352). Kırıkkale ili ağızında tespit edilen bağlama edatlarını anlam ve görevleri bakımından sıralama, denkleştirme, karşılaştırma, cümle başı / sonu ve kuvvetlendirme edatları olarak beş grupta incelemek doğru olacaktır:

2.2.6.1.1. Sıralama Edatları

Metinde arka arkaya gelen kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri anlam veya yapı bakımından birbirine bağlayan edatlardır. Kırıkkale ili ağızlarında şu örnekleri bulunmaktadır:

İle:

Kırıkkale ili ağızlarında ile edatı doğrudan “ile” şekliyle kullanılmamaktadır. Bunun yerine –lAn / –(I)nAn/ -(I)nAñ şekilleri mevcuttur:

Bi sene avratlan nişanlılıykan ekin biçtik bunuy**nan** (03-03,04), Varlığ**ınan** yokluğ**ınan** evlendirdik çıhartdık (06-04), Şeker özeller, şerbet veriller dāmat**ınan** ikisi içeller (06-12), Hasıdeyi un**ınan**, beğmez**inen** ederik (08-10), Sade duz**unañ**, sarımsağ**ınan** (24-48,49).

2.2.6.1.2. Denkleştirme Edatları

Denkleştirme edatları birbirine denk olan yahut birbirinin yerini alabilecek kelimeleri, kelime gruplarını veya cümleleri birbirine bağlayan edatlardır. Kırıkkale ili ağızlarındaki örnekleri şunlardır:

Veya:

sıvı yağ **veya** varısa daha güzel olsun evelden benim tereyağım olurdu tereyağ**ınan** yapardım (22-09), Mal gesserler **veya** davar gesserler **veya** bide yaPdırıllar (22-26), ilān**ınan** **veya** ev ev okullar (22-27), nişanlısının yanına gótürülleridi ev sahibi **veya** aña baba duymadan (22-37), Pazar günü saat dokuzda **veya** ki onda geliñ almağa giderik (25-08).

Veyahut:

davariñ varısa davar, yoğusa altın bilenziğ **veyahuT** da altın Taħarığ (25-11), reisi cumhur, başbağan, **veyahuT** da saħıp sabancı, fehmi goç gibi zenginler (14-53).

2.2.6.1.3. Karşılaştırma Edatları

Karşılaştırma edatları, karşılaştırılan, mukayese edilen, iki veya daha fazla unsuru, dil birliklerini birbirine bağlayan edatlardır. Kırıkkale ili ağızlarında kullanılan örnekleri şunlardır:

Bazı... Bazı:

Bāzi ölür **bāzi** kendimiz keser yeriğ (07-49).

Hem(I)... Hem(I):

Táyzem, **hemi** Táyzemimiş **hemi** abıcamımış (01-03), **hem** çağarılarıdı **hem** oynallarıdı **hemi** de bulgur çekelleridi (13-25,26), Beñ on dört seña **hem** imam **hem** muhTarlık yaPTım (17-04), **hemi** imam **hemi** muhđarıdım (17-05).

Kimi(si)... Kimi(si):

Kimisi tam cumártesi gúnú yapıyo, **kimisi** Pazar gúnú salon duTuyo gótürüyo, **kimi** nikahTan gótürüyo (15-13,14), **Kimi** polis, **kimi** uzman çavış (18-16,17).

Ne... Ne:

Ne yediğın içiñe siniyo **ne** gezdiğın, **ne** dolaşdığın (13-32,33), ğimseye **ne** zararım var **ne** faydam var (27-01).

Ya... Ya:

ya seni vururum **ya** ğendimi vururum (19-11).

2.2.6.1.4. Cümle Başı / Sonu Edatları

Bu edatlar, buldukları cümleyi kendinden önce veya sonra gelen cümlelere bağlayan edatlardır. Genellikle cümle başında, bazılarında cümle sonunda bulunan bu edatlar; açıklama, benzerlik, karşı durum, sebep, şart gibi işlevlerde kullanılır (Doğan, 2012: 210). Kırıkkale ili ağızlarında kullanılan başlıca örnekleri şunlardır:

Ama:

Yā bōyleyidik. **Amma** ğarnımız doyuyodu (03-05), burda öyle deñizinki gibi ğüccük olmuyo. **Ama** her türlü balıklar var (07-54), Bizim tarla çoğudu **amma** ğalmadı (09-21), İçi boş **amma** yine de altın akça bulan var (14-03), ezeli öyleyidi mesela **ama** şimdi öyle deĝel (15-13).

Belki:

Antalya'da, oraya göçtü, bu-ĝün **belki** de göçü geliyor (03-14).

Eğer:

Üç kere sormuş, gene elim sende demiş. **Eğer** galbim sende diseymişidi papaz, o da yangından çıkağamışdı (29-39).

Fakat:

Dedemiz buraya gelmiş, şehit olmuş o zaman askerdeñ efendim. **Fakat** burda ikamet ediyoz, doğup bóyüme burdan yanı (09-02).

Gerçi:

Hā bi de ğız başı övülür. **Gerçi** eskidenidi, şimdi bilenler yapıyir (16-16).

Hani:

ekmek ğurallar haftadan eveli. **Hanı** ekmek yapallar gelenlere (04-02), Özal'ın gününde deñişdi buranın adı. **Hanı** hep kóyleri deñişdirdi ya Özal (14-04), ğendi başına gider. **Hanı** biz ğótúruyoruk deseñ yalan sóyleriñ (18-12), şimdi herkeşin vesâyiti var **hanı** (25-07), o da ğırhlı ben de ğırhlıyım, ğarşılaşmazdıñ. **Hanı** öyle, ğırh basar diller (28-13).

Hatta:

öyle sûtünler icad etmişler ki... Tarih yönünden **hatta** Ermeni getirmişler burda (14-56), abdeZli namazlı dedeler varımışdı esgiden, ondan **haTTa** bi gaynanasıgil gayınbabasını govluuyollarımış (28-19).

İşte:

Górúcu usulúylen oldu bizim düğün, burda gidiyoh **işTe** istemeye (03-01), Hanxısı yıkacak, canım **işTe** gucağ gucağa (06-06), yüz kayme evelki gibi taman, onnarnan **işTe** gırdırırık (06-09), **işTe** ne biliyim iyle ādetimiş (06-12), İnne vuruluyo **işde** gendi ēyi de dizleri dutmuyo (07-18).

Ki / Kine:

Oğlanlardan dēyen olmadı **ki** varıñ gēdiñ añama dēyen olmadı (01-22), şekerdeñ ağızım dilim ğalmadı **ki** yoğusam daha gencidim (02-04), şindi aqlım başımda ğalmadı **ki** (04-05), Dohtura gidemiyom kağadım yok **ki** (12-21), şıh papaza demiş **kine** (29-37).

Mesela:

Dürü de gótürüller **mesela** (04-07), Bölündü tüm **mesela** beñim babamın biñ dönüm yeri varımışdı (09-21), **Mesela** yuvarlama kófTe olurudu efendim (09-30), **Mesela** gızların cehizini seriyoğ bir gün eveli (12-01), **mesela** Sarılar da Yeniyapan olmuş (14-04).

Tabi:

Biz **tabi** Anğaradaydık biri de gitmiş, kaçmış (03-19), Balık zor Tutuluyo **tabi** kolay mı şu deñizin içinde (07-58), **Tabi** ğarşılığlı geri gótürmek zorundasın (12-07), Ama bizlerden sonra Taksi çıktı **tābi** (15-08), Ayrı ayrı olurudu **tābi** (15-10).

Taman:

Hani edatıyla aynı anlama gelen bu edatın Kırıkkale ili ağızlarındaki kullanım örnekleri şunlardır:

Gelin geldimiydi **taman** ğaynana ğaynababayı ğüreşe çıkarıllar (06-05), bozuk para ğoruğ, **taman** bir milyon, yüz ğayme evelki gibi **taman** (06-08), **taman** zamanında ermeni oturmuş burda (14-02), **taman** var ya (16-16), Birisi de **taman** yandı ya oranın adı neyidi mobilyacıda (17-11).

Yani:

ğızı torunum **yani** (05-06), eses kútúğúmüz **yani** dedemin kútúğú gavurgalı kóyünden (09-01), doğup bóyüme burdan **yanı** (09-03), esgisi gader değel **yani** (12-10), **Yani** bu etrafTa en faķır kóy bu kóydúr (13-16), Tañziyenin usulü dīnen budur **yanı** (14-18).

Zaten:

Biz de onları eķiyoh **zaten** (21-21).

Zaar:

Herhalde edatıyla eş anlamda kullanılan bu edatın Kırıkkale ili ağızlarındaki kullanımları şu şekildedir:

O zaman da **zaar** canım onu isteridi (07-13), işTe gayli biz de yavaş yavaş **zaħar** yeter ömür (13-07).

2.2.6.1.5. Kuvvetlendirme Edatları

Diğer edatlarda olduğu gibi, bu edatlar da çeşitli dil birliklerini birbirine bağlarken, öte yandan da kendinden önce gelen kelime veya kelimelerin anlamını kuvvetlendirir. Bu edatlarda vurgu bir önceki kelimedede yoğunlaşır. Kırıkkale ili ağızlarında kullanılan kuvvetlendirme edatlarına örnekler şunlardır:

Bile:

Göstertmiyollardı **bile** (03-02), tüpü **bile** yoğudu (07-20), Alsan **bile** biTiremezler gömpile kóyún hePisi eğiyo (09-20), çocuklar babalarını bilmezler **bile** (20-07).

da:

Allağa şükür, alayı **da** hayatta (01-18), Malı çoğudu **da** satdı az godu şükür (02-07), doğruluP **da** birbirimize bakmadık (03-04), şimdi hoca **da** gediyo (03-07), Oğlanlar **da** Antalya'da (03-10), Bal olursa saña **da** veririz bişiyler (03-18).

ya:

O ğara oluyo **ya** yeşil mercimek ondan (27-11), ablam var doğum **yaPTı ya**, ben de doğum **yaPTım ya** (28-12,13), şehere yağınık **ya** ondan (28-44), Arabaların malzemesi oluyo **ya** (13-24), gelinin başı övüliyi **ya** (16-25).

2.2.6.2. Son Çekim Edatları

Bunlar işletme eki vazifesi gören edatlardır. İsimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hallerini yaparlar (Ergin, 1983: 365). Kırıkkale ili ağızlarında geçen son çekim edatlarına örnekler şunlardır:

Beraber:

Birliktelik ve beraberlik anlamıyla ilgi kuran son çekim edatıdır:

ikimiz **beraber** yapTık (07-08), beñ de senlen **beraber** geliyom (07-24), kóyün çıkışına herkes **beraber** varır, aşerlerin ónüne durur **beraber** dua edeller (14-07), ikindin namazından soğgra, hep **beraber** giderik (23-28).

Beri:

tā esgiden **beri** böyleyik (02-03).

Doğru:

çangırıya **doğru** böyle dağalmışlar (29-10).

Diye:

hêç yemem hêç, tansiyonum yúğseliyo **diye** (07-62), ğırıkķaleye diş hasdanesine gétđik, yapıdırıyım **diye** (13-34), alıcı geldi **diye** (14-44), gelinliğinen girdi kefeninen çıkartsın **diye** (15-30), Bizim paramız da oraya nasiP ossuñ **diye** (22-29).

Kadar:

yetmiş dörde **ğadar** hemi imam hemi muğdarıdım (17-05), Allah iziñ verirse oraya **ğadar** bazan gótúrürük (25-02), ğırhı çışana **ğadar** çocuğu dışarı çışartmazlardı (28-10), Akşama **ğadar** öyle baygın yatardı (28-25), seķiliye **ğadar** geri yayañ geldim (29-24).

Bu kullanımların yanısıra, Kırıkķale ili ağızlarında kadar edatı yerine kullanılan +CA/+CI ekleri de mevcuttur: **öğleneÇi (öğlene kadar)** bulaşık yıkama yok (21-15), **Yazaçı (yaza kadar)** ğuzuyu emzirip süTden çışarlar (07-41),

ZabahaÇı (sabaha kadar) hasTanede ğaç kişi oluyo (28-14), o yıl **başınaca (başına kadar)** devam eder (21-21), Biz sancımız **duTanaca (tutana kadar)** bilmezdiĸ doğumu neyi (28-02), Ordan **gelenece (gelene kadar)** (07-38), O orda yağanı **çekenece (çekene kadar)** (22-11), düĝün **bitenece (bitene kadar)** (22-30), buñu yapıyım **diyenece (diyene kadar)** geç olurudu (07-21).

Gibi:

yüz kayme evelki **gibi** (06-08), öyle deñizinki **gibi** güccük olmuyo (07-54), Valla aynı ğuzu eti **gibi** (07-56), Öyle eskiki **gibi** ğız ğalmadı pek (12-22), işTe ufak defek şeyler, ğysi **gibi iP gibi** (22-16).

+A Göre:

oĝa **göre** yapallar (04-10), Şindi her yerin ayrı ayrı **kendiñe göre** bir ananesi vardır (14-30), Gücün yetTiğine **göre** herkeş büTcesine **göre** (15-41), gendilerine **göre** yiyecek ğadar (07-41), Beyaz eşyasımı da alabiliyo ğız evi, durumuña **göre** (12-02).

İçin:

şindi şófór olduĝum **için** (09-08), Gótürdüler ğaç sefer gulaĝam **için** (13-29), Ondan sōna ğún belillerler düĝün **için** (14-35), Annesini üzmeĸ **için**, gelini ağlatmak **için** (15-25,26), Misafire ikram **için** tabi (15-38).

+DAn Sonra:

Ama bizlerden sonra Taksi çıktı tabi (15-08), zabahınan geliñi bindirdiğTen sonra da herkes eviñe gider (22-39), ğınadan sonğra oğlan evinin ğınasından sōna ğız evi ğınaya ğeliyo (21-07).

2.2.6.3. Ünlem Edatları

Ünlem edatları, bir durum karşısında ortaya çıkan duyguları ifade eden kelimelerdir (Doğın, 2012: 217). Kırıkkale ili ağızlarındaki Ünlem edatları incelemesi asıl ünlemler, seslenme edatları, cevap edatları, gösterme edatları, ses yansımali edatlar olarak alt gruplarda ele alınmıştır:

2.2.6.3.1. Ünlemler

Ünlem, söz içinde konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmenlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde veya tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yarayan bir söz türüdür (Korkmaz, 2009: 1140).

ah:

Ah gızım ah (05-11).

Allah:

Allah! koyup gideli nurda yatsın herif (01-18).

ama / amā :

ağlarhana **amā** dēmiş (01-05).

aman / Amañi:

Amañi dedim diyo (01-07), **Amanī** yēnge dēmiş (01-12), hah **aman** yıkıldı,
aman derkene gúcúnú isPatlıyon (06-06,07).

vāyh vayh:

vāyh vayh, eveli yoğudu yiyemiyoduğ şindi de var yiyemiyok (07-62).

hā / hah:

hah aman yıkıldı, aman derkene gúcúnú isPatlıyon (06-06), **Hā** çocuğa galem
TuTdurullar (06-17).

heç / hēç:

góynü oluyomuş olmuyomuş **hēç** (03-02), **Heç** góstertmezlerdi **heç** (03-03).

ohō:

torun var da **ohō** onlar evlenene ğader (03-13).

ya:

Yā bóyleyidiķ (03-05).

2.2.6.3.2. Seslenme Edatları

dē:

geñliķlerimizdeki dúğúnler **dē** bizde efēdersin iķi ókúz ğoşallardı (15-03), **dē** dokuz on sene oldu öleli (19-12), **dē** ne zamanıdı çocuklar babalarını bilmezler bile (20-06).

Ey:

Ey ğurban olduğum Allah (15-35).

Hadi / Haydi:

aklına gelmiyo insanın **hadi** söyle dēyince (15-42), **haydi** Allah'a emanet (25-24).

Ula:

Ula ne yapacağan dedim, bağça benim bağça (14-63), **Ula** oğlum desinler biz évimize ğideğ rahaT édeđ (25-23).

Yavrum:

öyle öyle gúnlerimiz geçTi **yavrum** (07-14), **Yavrum** evelden işler daha zorudu (08-05), éhTiyarın ğıymatı bilinir mi **yavrum**? (13-09), Esgileri sorarsan ben esgilerden bişiy bilmiyom **yavrum** (13-30), Bayramlarda arefe gúnü **yavrum** ğabir ziyareti yapallar (14-19), Bayramın usulü budur **yavrum** (14-22).

Kişi Ünvanları / Akrabalık Ünvanları:

Allah acır démiş **ğocārı** (01-06), dimişkine **yenge** bağa bişey oldu démiş (01-10), Dedi ki **mıhTar**, senin kóyün yerleşim birimi tarihi **ğaç**? (14-46), Ula **oğlum** desinler biz évimize ğideğ rahaT édeđ (25-23), beyleydiğ **ğızım** ne biliyim (27-22), Şorda bi **Ali emmim** varıdı (17-18), **Ayşe aba** dedim **emmiyoğluna** bişey oluk **ğız** dedim (20-14).

2.2.6.3.3. Cevap Edatları

Cevap edatları onaylama yahut reddetme bildiren edatlardır. Kırıkkale ili ağızında tespit edilen örneklerinden bazıları şunlardır:

2.2.6.3.3.1. Onaylama edatları:

Tabi:

Tabi ben biñ doğuz yüz aTmış doğuzda yaPTım (23-14).

Tamam:

onlar da **tamam** derse yüğsük dahilir ilk olarak (14-33), **Tamam** demişler (29-36).

2.2.6.3.3.2. Reddetme Edatı:

Yok:

emmim de derdi ğonuş artığ diye de **yoh** derdi (28-39), Çoğ yalvardı **yoh** dedim (13-36).

2.2.6.3.4. Gösterme Edatları

Aha:

aha şu evin saħabine Esed Hoca dellerimiş tē eveliden (13-05), **aħa** şorda da dandır var (18-22).

böyle:

Bir de ameliyaTım Patladı **bēyle** yığıldım ğaldım mı? (05-09), doğup bōyüme burdan yanı. işTe **bóyle** (09-03), işTe **böle** arpa buğda ekiyollar (13-19).

işte:

Başğa da bişe ğomazlar **işTe** bu (06-18), doğup bōyüme burdan yanı. **işTe** böyle (09-03), Şeyinen, yarmayınan, **işTe** ğızım eyle ediyok (10-03), **işTe** böle arpa buğda ekiyollar (13-19), dut ağaçlarının olduğu yere getirmiş, **işTe** altın ğapı buñun içinde demiş (14-60), **işTe** iyle oluyó (21-14).

ta:

Bi suya gideridim **tā** aşşağıda o da (07-22).

te:

ğoyunlarımız var **tē** yüz yüz elli gader (07-45), aha şu evin saħabine Esed Hoca dellerimiş **tē** eveliden (13-05), **Tē** ebesinden dedesinden ağri (13-06).

şo:

Şō ğarşıda mezerlik var (11-06), **Şō** ev ordan gelmiş, aha şu evin saħabine Esed Hoca dellerimiş **tē** eveliden (13-05), **şō** ev onlarımıdı şōrda da bizimki varıdı (17-15).

şorda/şoraya/şurda:

Bi yağ veririk **şōraya** (kapının üzerini gösteriyor) çalallar (06-10), **Şurda** guduğumu **şōrda** unuTuyom (13-31), **şōrda** oyun oynanır, para mura yapışdırılır (14-37), şō ev onlarınıdı **şōrda** da bizimki varıdı (17-16), **Şōrda** bi Ali emmim varıdı (17-18), aħa **şōrda** da dandır var (18-22), Üst başı ilağande yudum **şōrda** (19-03).

2.2.6.3.5. Ses Yansımali Edatlar

Ses yansımali ünlemler insanoğlunun tabiattaki canlı cansız bütün varlık ve nesnelere ait sesleri benzetme ve taklit yolu ile çıkardığı seslerden oluşmaktadır (Korkmaz, 2009: 1188). Kırıkkale ili ağızlarında tespit edilen ses yansımali edatların bazıları şunlardır:

ağzına **şırıl şırıl** akarıdı (24-30), **yavaş yavaş, usul usul** gonusurmuş (28-36,37).

2.2.7. FİLLER

2.2.7.1. Basit Çekimler

2.2.7.1.1. Bildirme Kipleri

Bildirme kipleri, yapılan, yapılmakta olan ve yapılacak olan eylemleri haber verme niteliğindeki kiplerdir. Hem kelime kökü hem de gövde halinde olan tüm fiilleri içine alırlar. Bu kipler olumlu, olumsuz, geçişli ve geçişsiz kiplerdir. Bildirme kiplerini oluşturmak üzere getirilen ekler zamanı ve kipin ifadesi olan şekil ve kalıbı da kapsamaktadır. Bildirme kipleri başlıca beş farklı zamanı içine alır:

2.2.7.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman kipi, özel kullanımları dışında, genel olarak fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine alır. Bu zaman kesimindeki oluş ve kılışın bitmişliğine, konuşan ya tanık olmuştur ya da bitmişlik onun gözleri önünde gerçekleşmiştir. Yahut da bu bitmişlik konuşanın kesin bilgi ve kanısına dayanmaktadır (Korkmaz, 2009: 584). Kırıkkale ili ağızlarındaki örneklerinden bazıları şunlardır:

buralar ğara suvayıldı yarısını ikimiz beraber yap**Tık** (07-08), Ben de hastaland**ım** kıótüyüm iş**Te** (07-25), Orda bi has**Talandım** geld**im** (07-27), yatdığımı da bil**medim** (07-29), Asğerliĝi Manisa ĝır**kaĝaĝ**Ta yap**dım** acemi birliĝini (09-06), çok eğitim ĝ**örmedim** yan**ı** (09-11), Mutfaĝa ĝ**étdim** gelemedim başımın döndüğünden (12-18), müze müdürünü çağ**ardım** (14-43), bēyle yığıld**ım** ĝald**ım** mı (05-10), Denk gel**mediñ** (27-02), señ ayrı yer**diñ** (28-29), neden ver**diñ** babam beñi (15-59), gelen ol**madı** (01-21), Malı çoĝudu da sat**dı** az godu şük**ür** (02-08), Benim beĝim emekli ol**du**, bi de şeker ĝaslalıĝına yak**alandı** (06-01), Çoĝ yalvar**dı** yoĝ d**édim** (13-36), fatıra kesildi d**édi** (13-36), doĝrulu**P** da birbirimize bak**madık** (03-05), Biz k**aldık** burda (03-08), Hindi yaşland**ık** ĝ**āli** (07-31), ikimiz k**aldık** (09-04),

Aşağı yukarı baharıdı evlendik (17-13), arabaya atdik, mezara ağleTdik (17-29), Hoşgeldiñiz gızım (19-01), onu da ihbarladılar (12-21), Şöraya da nakış kursu açdılar (12-22), hep dışarı gëtdiler (12-23), Ordan da geldi bu sefer de izmire saldılar (13-22), Oğlanın üçü de arabayñan geldiler (17-32).

2.2.7.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan farkettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır (Korkmaz, 2009: 600).

Kırıkkale ili ağızlarında kullanılan öğrenilen geçmiş zaman ekinin örneklerinden bazıları şunlardır:

öğlen olmuş daha uyanmamıssım (01-16), desdiyi sırTıma aldımıcı sularmıssım (20-12), Unutmussum (13-30), almış gelmiş beñi böyüTmüş (01-02), ağlarhana amā dëmiş acı süTü Allah acır dëmiş gocarı (01-05,06), bin şehiT vërmış (01-06), yënge bağa bişe oldu dëmiş (01-10), ikisi iki gardaşa varmışlar (01-04), Hasandede'den de gelmişler buraya (13-04), Nasıl dekór vermişler, o daşı nasıl işlemişler (14-54), o göçenler dedemi burda göyüP getmişler (24-02), babama sahaP çıkmışlar (24-13), iğimizi görmüşler (24-22).

Öğrenilen geçmiş zaman eki yerine kullanılan bir ektir. Öğrenilen geçmiş zamanda olduğu gibi, eylemin geçmişte olup bittiğini ve anlatan kişinin eylemin yapıldığını sonradan farkettiğini bildirir. Kırıkkale ili ağızlarında bu ek, diğer birçok yöre ağızlarında olduğu gibi aktif değildir. Derlenen metinlerde yalnızca bir örnekte karşımıza çıkmaktadır:

emmiyiogluna bişey olu**k** gız (20-14).

2.2.7.1.1.3. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman kipi, eylemin belirttiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu gösterir. Türkiye Türkçesinde “-yor” eki olan şimdiki zaman eki, Kırıkkale ili ağızlarında ise farklı kullanımlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşitlilikten yola çıkarak şimdiki zaman ekinin yöre ağızlarında en çok farklılık gösteren ek olduğunu savunabiliriz.

Şimdiki zaman ekinin Kırıkkale ili ağızlarındaki başlıca örnekleri şu şekildedir:

şindi ben de giyiy**om** (01-11), ben de alıy**om** (01-19), İşde uğraşiy**om** hasTalışınan (02-05), mesela uzanı**P** yatamıy**ım** (25-20), sen ağlıyo**ñ** (01-07), Saat birde varıyo**ñ** (15-20), ayın ışığı diyo ebem (01-06), Oğlum malcılı**k** yapıyo (02-07), şimdi deñiz gibim alıyo**k** ğarñımız doymuyo (03-06), şimdi hoca da gediyo (03-07), gendimizi idare ediy**oñ** (01-19), irençberlik yapıyo**ñ** (02-01), İşde onnarnan ekin ekiyo**k** (02-02), şimdi deñiz gibim alıyo**k** ğarñımız doymuyo (03-06), Şimdi doğuşüyo**k** bazı bunuynan (03-06), Yemáğ**añ**nen uğraşiy**oñ** ağşamaça (26-01), ondan sōna da bulğuru ğoyuyu**k** (26-04), Şindi anáne diyo**ñuz** ebem (01-01), Allah var ğışın gel diyo**llar** (03-11), Loğantada çalışiy**olar** (03-15), şórdan şóyle şal

ğuşanıyollar (22-41), bindallı giyiyollar (22-42), Habár başladı mıydı díyír, baba bizim arkadaşlarımız díyír (14-29), mesela asğere gidiyiğ diyi (14-11), geçimim burda sadece çiğçilik yapıyoruz (09-15). biz ne anlıyoruz (14-52), Gelin ğıza ğına ğecesinin ğıyafetini alıyiler, onu giyiyiler (16-01), mesela uzanıP yatamıyım (25-20).

2.2.7.1.1.4. Gelecek Zaman

-AcAk ekiyle karşılanan gelecek zaman kipi, henüz gerçekleşmemiş bulunan; ancak, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın gelecekteki bir zaman kesiminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren bir kiptir (Korkmaz, 2009: 623). Kırıkkale ili ağızlarında karşımıza çıkan örneklerinden bazıları şunlardır:

alacağam az kaldı ya nazaman alacağam (05-04), Hanķısı yıķacak (06-06), çekirdeğen hangı birini alacaklar (09-20), bunları diyir işTe ne yapacan (16-27), hangı bir gün saklanacağan (17-25), Dala gonanı çırpacak (21-27), yukacığ ekmağaa açacağan (22-10), goynuña bi hediye goyallardı işTe dúğún olacak diye (22-33), ne alacağısa alıP gelecek (01-20), Biriciği asgere gidecek (03-14), temelli kótúye mi gidecek (08-05), olmazsa neyden gótüreceğen (13-44), Şindi ne paralar gelmiş, tarihe gelecem (14-45), oñun başında bi ķişi beklıyecek (21-27), Eyleteciğim ğarneyi dohtura (05-13), çoğ olacağ paran, gidecağan (13-41).

2.2.7.1.1.5. Geniş Zaman

Geniş zaman kipi, geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içine alır. Her üç zaman arasında gidip gelen bir esnekliğe sahiptir. Ekte esas itibarıyla “her zamanı” içine alan bir süreklilik işlevi vardır. Bu işlevi dolayısıyla, sık sık yapılan, alışkanlık ya da adet haline gelen veya her zamanı kapsayan ve genellik taşıyan oluş ve kılışlar hep bu kiple anlatılır (Korkmaz, 2009: 637). Kırıkkale ili ağızlarında kullanılan geniş zaman eklerinin örnekleri şunlardır:

şöyle kerme vur**ullar** (01-15), Gışın sobada yah**arı** (01-15), Tezzek de deller (01-16), bizim kóylerin adeti, ekmek ğur**allar** haftadan eveli (04-02), yemek ğoll**ar**, yir**ler** (04-03), Her gıda yapılı**r** (04-03), Et yemağa ol**ur**, çorba ol**ur**, sala**Ta** ol**ur**, kófte yapılı**r** (04-03,04), ğaynana ğayınbabayı gúreşe çık**arı**ll**ar** (06-06), şuraya ğoll**ar** (06-14), kendimiz ev fırınında yap**arı** (07-35), sü**T**den çık**arı**ll**ar**, hêç sağ**ma** (07-46), keser etini yê**ri** (07-48), Böyle ağy serell**er** ağla **Tutar**ll**ar** (07-55), Valla aynı ğuzu eti gibi şöyle yara**ñ** karnını (07-57), Gelin güzel o**ñar**ı**r** (07-59), İçine de tereyağanı eri**Tir** dó**keri**. Turşu ğur**arı**. Zalatalı**ğ** at**arı** (08-11,12), üç gún dúğün ê**den**, üç gún davar kes**en** (08-14,15), dolma dolduru**ñ**, kófte id**en**, datlı yap**an** (08-16), Alsan bile bi**Tiremez**ll**er** (09-20), ordan topra**ğ** al**ı**ll**ar**, ğüccük poşede ğoll**ar** (11-07), Yanında o toprağa götür**ür** aş**ger** (11-07), Harçlık da veril**ir** eyle harçlıksız ol**ur mu**, ol**maz** (14-12,13), Biz başında m**an**iler söyler**ik** (15-25), bi yas**Tı**ğda ğoca**T**sın der**ik** (15-30), Gelinin üstüne iş**T**e ğırmızı bi örtü örtell**er** (15-33), aña diyen derma**ñ bulur** (15-52), mis**ki** amber **ko**kar siyah saçında (15-91), ba**ğ**calara şey di**keñ**, bamıya di**keñ**, ondan bişiri**ñ**, iş**T**e bulunani**ñ**dan yap**an**, y**in** (18-20).

2.2.7.1.2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerinin aksine zaman kavramı yoktur. Bunun yerine fiilleri şart, istek, gereklilik veya emir kavramları içerisinde ifade ederler.

Tasarlama kipleri, şekil gösteren belirli ekler ile kurulur. Bu ekler haber kiplerinde olduğu gibi (şekil bildirme özelliği dışında, aynı zamanda) açık ve belirli bir zaman kavramı da taşımazlar. Ancak, zaman ögesinden de tümüyle yoksun değildirler. Çünkü, bu kipler, konuşana ait bir eğilimi, bir isteği, bir emri ya da bir gerekliliği dile getirdikleri için, gerçekleşme şartları bakımından dolayı da olsa yine belirsiz bir gelecek veya şimdiki zamanı içerirler (Korkmaz, 2009: 647).

2.2.7.1.2.1. Emir Kipi

Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır (Korkmaz, 2009: 665).

işTe ne biliyim (06-12), mama mı bişiriyim, yemek mi yapıyım (07-20), adam baña ğızardı beñ nāpiyim (07-24), iki bidon su geTir de durulayım şunları (19-04), deller ki işTe bi dañışalım (14-33), hangısının yanına gidelim (13-09), gidelim gezelim Allah cenneT içinde (15-92), varıñ gēdiñ añama dēyen olmadı (01-22), ēhTiyarlık zor aman siz ēhTiyarlamayıñ (13-32), Eşe dosTa allah diñ iman versıñ yavrım (20-09), uzuñ ómür vėrsıñ (20-09), ineķ buzalasıñ, camız buzalasıñ (24-30,31), Neynen alsıñ ğurban olduğum faķır adam (13-44), Ula oğlum desinler (25-23).

2.2.7.1.2.2. Dilek-Şart Kipi

Bir oluş ve kılışı “şart”a veya “dilek, istek ve niyet”e bağlayan bir tasarlama kipidir (Korkmaz, 2009: 676). Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde karşımıza çıkan dilek-şart kipi örnekleri şunlardır:

Yağın **olsa** (03-16), vaħdimiz **olsa** da görse**ğ** (14-55), daha bóyle ortamında **olsa** gúdülnen daha bi deyiş**ğ** oluyo (15-111), **Olsa** da ğuru yavan şura ğazırlıyın yeyin ol**masa** da (18-21,22), zabağanan gelin er ğaħmıyo ğaħ**sa** (27-04), şindi etsem bir şey yer (08-11), Durşumu getirsem bi dadına baħs**anız** (08-13), gelinli**ğ** getirin **desem** (16-03), Torunlarıma bişey **desem** (19-13),

2.2.7.1.2.3. İstek Kipi

Bu kip, fiile istek, niyet, arzu kavramları veren bir tasarlama kipidir. Yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösterir (Korkmaz, 2009: 648). Kırıkkale ili ağızlarında görülen istek kipi örnekleri şunlardır:

Ben derdimi kime yan**am** (15-48), söyle baña beñ ne yap**am** (15-62), durulay**ım** şunları (19-04), Vallah ne biley**im** (04-04), başğa da ne sóley**im** (06-19), öyle söyley**im** (22-08), Allah ırahmet eyles**in**, başıñız saǵuls**un** (14-17), ba**ğ**ısine sağı**ğ** vèrs**in** (14-18), Allah vermes**in** (14-29), Allah e**T**mes**in** (17-17), babası evine gitmes**in** diyi (22-47), Ula oğlum des**in**ler (25-23).

2.2.7.1.2.4. Gereklilik Kipi

Bir oluşun, bir kılışın veya tasarlanan bir eylemin yapılması gerektiğini bildiren bir kiptir (Korkmaz, 2009: 693). “-mAll” ekiyle kurulan gereklilik kipi,

Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde yalnızca bir örnekte karşımıza çıkmaktadır:

eliñizin alTına gel**meli** (24-27).

Bununla birlikte Kırıkkale ili ağızlarında gereklilik anlamı “lazım” ve “gerek” sözcükleriyle de sağlanmaktadır. Ancak bu kullanım da iki örnekle sınırlıdır:

ğaldırmamam **lazım**<**kaldırmamalıyım** (05-11), tabi onu demeye **gerek**
yok<**dememeli** (14-35,36).

2.2.7.2. Fiillerin Birleşik Kipli Çekimleri

Bildirme veya tasarlama kiplerinden biri ile bildirilen hareketin görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman veya şart şeklinde ifadesi birleşik çekimler ile sağlanır. Standart Türkiye Türkçesinde “-i-” fiili basit zamanlı fiilleri birleşik zamanlı fiil yapar (Doğan, 2012: 261).⁹

2.2.7.2.1. Birleşik Kipli Fiillerin Hikayesi

Birleşik kipli fiillerin hikayesi, bir kip eki almış esas fiile, i- ek fiilinin –DI / -DU geçmiş zaman kipi getirilerek oluşturulur. Hikaye kipi, bildirme ve tasarlama kiplerindeki şekil ve zaman kavramlarına bağlı olarak, geçmişte gerçekleşmiş, halen gerçekleşmekte olan ve gerçekleşmesi tasarlanan bütün oluş ve kılışların geçmişte kaldığını bildiren, onları hikaye eden bir birleşik kip türüdür (Korkmaz, 2009: 733).

⁹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Korkmaz, 2009: 730.

2.2.7.2.1.1. Geniş Zamanın Hikayesi

ağlardım, anca gózyaşı dókerdim aňşamaça (07-09,10), herif de ğaynaTırdı (08-09), Tarzan Dağı'na çıkarıldım (09-09), cuma gúnünden başladım (09-26), üç gún devam ederdi (09-26), aynı yemek verilirdi (09-27), iki ókúz goşallardı (15-03), bizi ğağnının içine bindirilerdi (15-04), Esgiden yoğurt çorbası yapılırdı (15-37), Allah var getirilerdi (16-04), Evlendirdik, savuşTurduk, bitirdik (06-03,04), ädeT görünümezdi (17-24), Yemek ğaynarıdı, adam baña ğızarıdı (07-23,24), Ekini paltaynan kazarıdı ekeridik (13-43), Ağşamağaçe çalışırdık (13-46), yuvadañ uçurduk (20-08).

2.2.7.2.1.2. Şimdiki Zamanın Hikayesi

Góstertmiyollardı bile (03-02), kayığınan gidip Tutuyolardı (07-37), ğına ğecesi yapılıyrdı (16-02), , ğırığgalede terzilik yapıyodu (06-02), Amma ğarnımız doyuyodu (03-05), ğara suvaydı içerlere girilmiyodu (07-09), Daña kesiyoduğ, ğoyun kesiyoduğ. Çorba vuruyoduğ, (10-02), şu gózüm héç görmüyodu (12-17), önce üç gún oluyodu (21-03).

2.2.7.2.1.3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi

onları paTisgadan derim et**diydik** (10-07), alçı neyim yapıldı**ydı** (13-37),
Benim oğlan anğaraya g**ét**di**ydi** (14-26), ğarnında bebeğiyñen ğaldı**ydı** (17-22),
d**éd**iydim ya (17-30), kóşeye yaT**dı**mı**dı** (20-10), desdiyi sırTıma aldım**dı** (20-12).

2.2.7.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

anam rahmetlik baya bi ğorğ**muş**udu (28-23).

2.2.7.2.1.5. Gelecek Zamanın Hikayesi

dişim düzülec**á**ğ**dı** (13-37).

2.2.7.2.1.6. Şart Kipinin Hikayesi

Bu kipin Hikaye çekimi derlenen metinlerde mevcut değıldir.

2.2.7.2.1.7. İstek Kipinin Hikayesi

oğullarım ölmey**eydi** başımda dural**ardı** (05-12).

2.2.7.2.1.8. Gereklilik Kipinin Hikayesi

Bu kipin Hikaye çekimi derlenen metinlerde mevcut değildir.

2.2.7.2.2. Birleşik Kipli Fiillerin Rivayeti

Birleşik kipli fiillerin rivayeti bir kip eki almış esas fiile, i- fiilinin duyulan geçmiş zaman biçimi olan i-miş veya bundan kısaltılmış –miş ekinin getirilmesi ile oluşturulur. Rivayet kipleri; olmuş, olacak veya olması tasarlanan işleri duyuma ve rivayete dayanarak anlatan kiplerdir (Korkmaz, 2009: 754). Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde birleşik kipli fiillerin rivayeti, geniş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman kiplerinde görülür. Örnekleri şunlardır:

2.2.7.2.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

damın garşısında yatallarımış (01-09), yüksek sesinen gonusmazmış (28-36), esgi adamlar böyle gelinleri çihartmazmış (29-47), burda birinin kermesini vururumuş (01-14), usul gonusurumuş (28-37).

2.2.7.2.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Gitmişimiş (01-06), Beş yüz yirmi olmuşumuş şeker (12-18).

2.2.7.2.2.3. Şimdiki Zamanın Rivayeti

eveli göyneğ giyiyollarımış (01-11), góynü oluyomuş olmuyomuş (03-02),
Onun bi tane beyi oluyomuş (21-29), hePisi sePeTe giriyomuş (21-29).

2.2.7.2.2.4. Gelecek Zamanın Rivayeti

Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde yalnızca bir örnekte karşımıza çıkmaktadır:

geleñler ceħizi ğórecáğámiş (18-37).

2.2.7.2.3. Birleşik Kipli Fiillerin Şartı

Birleşik zamanlı fiillerin şartı, kip eki almış bir esas fiile, i- ek-fiilin şart kipinin getirilmesiyle oluşturulur. Bu birleşik kip, kendi yapısındaki şarta bağlı bu oluş ve kılışı cümledeki asıl fiille ilişkili kılarak asıl fiilin tamamlayıcıları görevini yüklenir (Korkmaz, 2009: 765). Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde birleşik kipli fiillerin şartı, geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman ve gelecek zaman kiplerinde görülmektedir. Örnekleri şunlardır:

2.2.7.2.3.1. Geniş Zamanın Şartı

Bal **olurusa** saña da veririz bişiyler (03-18), ğalem **dutarısa** neyise iylesi olur (06-17), Mağas dut **Tururısa** terzi oluyo (06-18), Babası evi zengiñ **olurusa** (12-03), Durumun iyi **olmazsa** ahrābanın verdiği hedāyeynen ğalıyo (12-05), Ne **yazarsan** ahrabāna (12-06), Esgileri **sorarsan** ben esgilerden bişiy bilmiyom yavrum (13-29), **olursa** gótürün **olmazsa** neynen gótüreceğen (13-43,44), Biraz da tabiki eliñde **olurusa** (15-39), gelin **olurusan**, **olmazsan** vallağa billağa ya seni vururum ya ğendimi vururum dēdi (19-10).

2.2.7.2.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı

Bizde bekār oğlan nā-ğziyo da soruyosam (03-13), Herifi niyniyosam (05-02), Nasıl oluyosa işTe (07-64), ne aqlına geliyosa (09-31), nōluyosa bilmiyom (12-20).

2.2.7.2.3.3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

sen oña ne **aldıysan** o da getiriyo (12-08), ne ğıyabınan **geldiyise**, altın **geldiyise** altın, para **verdiyise** para gider (04-07,08).

2.2.7.2.3.4. Gelecek Zamanın Şartı

ne alacağ^ısa alı^P gelecek. (01-19), Nöreceğ^esem<ne+yap-acak-sa-m (08-03),

Ondan sōna ne cehiz atacağ^ısan onu atıyın (16-08).

2.2.7.3. Katmerli Birleşik Çekim

Katmerli birleşik çekim, kip eki almış bir esas fiile, i- ek-fiilinin iki şeklinin ard ardına gelmesiyle oluşan birleşik çekimdir. Kırıkkale ili ağızlarında iki örneği bulunmaktadır:

Yayladan sü^T salarımışımış<sal-ar+i-miş+i-miş (01-03),

eveli atınañ gidellerimişidi<git-er+ler+i-miş+i-di (24-06).

2.2.7.4. Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller, bir hareketi karşılamak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur. Bu kelime grubunda, bir yardımcı fiil ile bir isim ya da fiil bir araya gelir (Doğan, 2012: 290). Kırıkkale ili ağızlarında kullanılan birleşik fiilleri yapısal olarak, isim+fiil ve fiil+fiil şeklinde iki ana başlık altında inceleyebiliriz:

2.2.7.4.1. İsim+Fiil Yapısında Olanlar

İsim+fiil yapısında olan birleşik fiiller, et-, eyle-, ol- ve kıl- yardımcı fiillerinin bir isim soylu kelimeyle bir araya gelmesiyle oluşan birleşik fiillerdir.

2.2.7.4.1.1. İsim + et- (ed-, id-, ed-)

gendimizi **idare ediyoh** (01-19), **ayırT eden** de olmaz (03-07), burda **ikamet ediyoz** (09-03), üç gün **devam ederdi** (09-26), **efèdersin** iki ókúz goşallardı (15-03), birer **ikışer** gün bi **sohbeT iderik** (25-18), gonuyu goñşuyu **dāvet edeller** (06-14,15).

2.2.7.4.1.2. İsim+ eyle- (éyle-)

Kırıkkale ili ağızlarında sık karşılaşılmayan bir kullanımdır. Derlenen metinlerde iki örnekte karşımıza çıkar:

goñşular **yemek eyleT**ir cenāze evine (14-14), Allah **irahmeT éylesin** (14-16).

2.2.7.4.1.3. İsim + kıl- (gıl)

Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde bir örnekte karşımıza çıkmaktadır:

bayramın birincisi gúnü **namazı ğılıP** (23-20).

2.2.7.4.1.4. İsim + ol-

ben **gelin** olduğumdan bu yannı (02-03), Pek **perişan** oluyom (02-07), gızın **góynü** oluyomuş olmuyomuş (03-02), Nufusa **ğayıT** olduĸ (03-03), **ameliyaT** oldum (05-08), ebeñ **ğurban** olsun (05-08), Benim beğim **emeĸli** oldu (06-01), Hindi ħerif de elden gétđi **mezár** oldu (08-07), Dedemiz buraya gelmiş, **şehiT** olmuş (09-02).

2.2.7.4.2. Fiil+Fiil Yapısında Olanlar

Kendisinden önce gelen fiile, ver-, bil-, dur-, kal-, git-, gel-, var-, ol- gibi yardımcı fiillerin eklenmesiyle fiil + fiil yapısında olan birleşik fiiller kurulurlar. Asıl fiil çoğunlukla zarf-fiil yahut sıfat-fiil eklerinden birini alır. Kırıkkale ili ağızlarında görülen fiil + fiil yapısındaki birleşik fiiller şu şekildedir:

2.2.7.4.2.1. Fiil + (I)ver-

ğahıver demiş (01-10), **sıkıvêrmiş**, süT **ıĸdııvermiş** (01-12), şindi oraya **dikiliverdin** miydi hePisi aĸlına geliyo (15-44).

2.2.7.4.2.2. Fiil + (A)bil-

Beyaz eşyasını da **alabiliyo** ğız evi (12-02), herkeş neyi **duTTurabilirse** (15-40), Üzüm ğarpuz ne elinden gelirse, ne **alabilirsen** (15-40), başını bi aklıma **getirebilsem** (15-43), Yanı **duTabilse** (23-33).

2.2.7.4.2.3. Fiil + (A) dur-

Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde bir örnekte karşımıza çıkmaktadır:

davar **sağmaya durdum** (20-11).

2.2.7.4.2.4. Fiil + (-ıp, -duķ, -mış) gel-

ne alacağusa alı**P geleceķ** (01-19), Nufusa ğayı**T olduķ geldiķ** (03-03), **çıhımış gelmiş** (29-48).

2.2.7.4.2.5. Fiil + (-mAyA) başla-

Ondan sōna da gelin **ķalkar oynamaya ğülmeye başlallar** (15-31,32).

2.2.7.5. Ek Fiil (Cevherî Fiil)

İsim soylu sözcüklere gelerek onları fiilleştiren, cümlede yüklem konumuna getiren, basit kipli fiilleri de birleşik kipli çekime hazır duruma sokan, Eski Türkçedeki “er-” yardımcı fiilinden türeyen i- fiiline, ek-fiil (Cevherî fiil) adı verilir.

i- Ek fiilinin görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman ve şart kipi çekimleri mevcuttur.

2.2.7.5.1. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı +(y)dİ

ağzım dilim ğalmadı ki yoğusam daha gencidim (02-04), Bóyúk başıdı güccük yoğudu (02-08), Biz tabi Anğaradayıdıķ (03-19), çoĥ perişanıdıķ (07-04), buralar ğara suvayıdı (07-08), beñim yerim varlıķlıyıdı (07-09), Rahatıdı benim askerliğim (09-08), Esğiden AraP kóyüyüdü (13-01), Buranın geçimi bi zamanlar bağcılığıdı (13-14), MıhTardım kóyde (14-44), dam üstünde ot muyudum, sırtıñızda yük müyüdü (15-58), şō ev onlarıñıdı (17-16), Alayımız bir aradayıdıķ (17-18), ulaşıTırmayıdı. inciralTındayıdı (23-01).

2.2.7.5.2. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanı +(y)İmiş

hemi Táyzemimiş hemi abıcamımış (01-03), süTümüş (01-13), en esgi yerleşim yeri burasıyımış (14-49), O da goca herif deyelimiş, dede deyelimiş (28-

21,22), Adı Osman**ımış** dedi diyo (24-11), Evin dedesi**yimış** (28-22), Bunlar yedi ğarda**şımış** (29-09).

2.2.7.5.2.1. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi +(I)mIş + (i)dI

beñim babamın biñ dönüm yeri var**ımışdı** (09-22), ğüccüğüķene hanı eveli ğöçenler var**ımışTı** ya (24-02), abdeZli namazlı dedeler var**ımışdı** esğiden (28-18), Oğlunun ismi bal**ımışdı** (29-42).

2.2.7.5.2.2. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti +(y)mIş + (i)mIş

Amcan öksüz**ümüşümüş**, heç kimsesi yoğ**umuşumuş** (07-05).

2.2.7.5.3. Ek Fiilin Geniş Zamanı (Bildirme Ekleri)

Bildirme eki olarak da isimlendirilir. Bu ek fiilin çekimlenmesinde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır. Yalnızca üçüncü şahıs çekimlerinde “-DIr” eki kullanılır. Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerdeki örneklerinden bazıları şunlardır:

ğavlaķ k**óyündeñim** (02-01), işde şekerden Pek perişan**ım** (02-06), Hindi çok şükür **éyiyim** (05-10), Delicenin yerlisi**yiz** biz (24-01), nesin necis**in** (24-08), misal adam anğarada**dır** (14-24), Şindi her yerin ayrı ayrı k**endiñe** göre bir ananesi var**dır**

(14-30), herkeşlerin dúĝünü vardır ahretde (15-93), Şindi çoĝ Şükür iyiyik (07-04), Allah'ıma yenice éyiyik (07-30), Çoluĝ çocuk yıraĝTalar, Antalya'dalar (03-09), Uşahlarım var Añgaradalar (13-08).

2.2.7.5.4. Ek Fiilin Şartı +(y)sA

gaĝ öyleyise demiş (01-12), aĝzım dilim ĝalmadı ki yoĝusam daha gencidim (02-04), Bizim neĝadar çocuĝumuz varısa hepisi de dönerci (03-15), Aylıĝa da daha var ĝaç ĝún varısa (05-04), ĝızısa terlik, oĝlanısa ayakĝabı (06-15,16), neyise iylesi olur (06-17), Yaĝımıysa davar, ĝoyun, culuĝ yanı hindi getirillermiş (11-02), Durumun nasılısa (12-02), neyi lazımısa aldıĝı geliñe alır (18-40), yeni geliñ çocuĝuyısa hediye gótürürük (22-16).

2.2.7.6. Fiilimsiler

Fiillerden geçici isim, sıfat veya zarflar yaparlar. Bu eki alan kelime her ne kadar fiilden yapılmış bir isim, sıfat ya da zarf olsa da, sölükte yer bulmazlar. Ancak, bazan, kelime yapıcı ekler gibi, kalıcı isim, sıfat veya zarf yaptıkları da olur (Gülsevin, 2002: 131).

2.2.7.6.1. İsim-Fiil (Mastar) Ekleri

Cümlede fiilin bildirdiği eylemleri şahıs ve zamana bağlı kalmaksızın gösteren sözcüklerdir. Fiillerin geçici ve bazen kalıcı isimlerini oluştururlar ve isme eklenen tüm ekleri alabilirler. Türkiye Türkçesinde üç adet isim-fiil (matar) eki vardır: -mA, -Iş, -mAk.

Kırıkkale ili ağızlarındaki örneklerini de Türkiye Türkçesine bağılı kalarak inceleyeceğız. Ancak derlenen metinlerde “-Iş” ekine örnek bulunamamıştır. Diğer örnekleri şu şekildedir:

2.2.7.6.1.1. -mA

desTi ğırma ādetlerimiz var (06-07), et yemeğá, ğavurma, her şeyi yapallar (07-33), dolma dolduruñ (08-15), yalandan iki elimizde ğazma kúreğ orayı dolaşır gelirdik (09-10), Mesela yuvarlama kófTe olurudu efendim (09-30), O zaman sevişme, arkadaş ğurma yoh (17-15), öğleneÇi bulaşık yıkama yok (21-16), ğabarTma Tózu (22-06).

2.2.7.6.1.2. -mAk

Geliniñ yañına ğetmek istemiyoh (03-11), ekmek ğurallar haftadan eveli (04-02), Annesini üzmeğ için (15-25), gelini ağlatmağ için (15-26), Ondan sōna yemáğ yediler (17-33), desTek olmağ~çün (22-34).

2.2.7.6.2. Sıfat-Fiil Ekleri

Fiilleri geçici ve nadiren kalıcı sıfat haline getiren eklerdir.¹⁰ Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde karşılaşılan sıfat-fiil ekleri ve örnekleri şu şekildedir:

2.2.7.6.2.1. -AcAk

Buraya versek kim var ğız **verecek** kóyde kimse yok (05-14), oğlan eviñin bil**acaĝa** şey o (14-36), evimiziñ eTrafında baĝçe var yiyec**áĝ**amız **g**adar (15-02), ondan soñgra da çık**acaĝá** güne toplallar (18-38), şorda ğelin ol**aca**klarlañ oturuyo da uğramıyo (19-15), yúksük atallar suyunun içine, çocuĝu yıhıy**aca**kları suyunun içine (28-07).

2.2.7.6.2.2. -(y)An

Beñim has**Ta** yatan oĝlan (07-35), Baĝa ğalan şimdi yetmiş beş dönüm yer (09-23), mezeri belli olan iki Tane şıh var (11-09), Şimdi atan **g**éTdi atan **g**éTdi (13-08), altın akça bulan var (14-03), Geçen muh**T**arın çocuĝu öldü ya (14-14), yemek yapan yemek veriyo, döner t**an** da döner veriyo (15-36,37), altın isteyen istiyir (16-09), Gelen misafir de bi hediye verir (22-23).

¹⁰ Anadolu ağızlarındaki sıfat-fiil ekleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Üstüner (2000)

2.2.7.6.2.3. -AsI

ebem nurda yaTasıca (01-07), asgerliğin bitimine bir ay ğalası felan (09-11), başında mumlar yanası (15-73), elinde mumlar yanasıydı, o nasıldı? (16-24).

2.2.7.6.2.4. -Ar

onu da biçer biçiyö (02-02), Hindi ne ğaldı bi döner taşıyollar (08-16), bi çiviynen keser verillerdi (22-45), Biçer almaya ğetdiydik (29-24).

2.2.7.6.2.5. -dik

ğurban olduğum Allah (07-30), Ne yediĝin içiñe siniyo ne gezdiiĝin, ne dolaşdıĝın (13-33), ağşam tam topluluk toplandıĝı vakıt (15-24), çiçek varıdı yaTdıĝı yirde (20-13), Vardıĝımız zaman (23-18).

2.2.7.6.2.6. -mAz

“-Ar” sıfat-fiil ekinin olumsuz halidir. Kırıkkale ili ağızlarından derlenen metinlerde bir örneĝi bulunmaktadır:

hemen çocuk olu~olmaz annem bayılır giderdi (28-17).

2.2.7.6.3. Zarf-Fiil Ekleri

Fiilleri geçici olarak zarf durumuna getiren eklere zarf-fiil ekleri denir.

Zarf-fiil eklerini iki gruba ayırarak incelemek doğru olacaktır. Buna göre birinci grubu gerçek zarf-fiiller oluşturmaktadır. Bunların asıl görevi fiilleri geçici zarf yapmaktır. İkinci grupta ise asıl görevleri dolayısıyla zarf-fiil eki olmayıp, diğer başka ek ve/veya edatlarla birleşerek fiilleri geçici zarf durumuna getiren birleşik yapılardır.¹¹

2.2.7.6.3.1. Asıl Zarf-Fiil Ekleri

2.2.7.6.3.1.1. -(y)A

İnneyi vura vura geçer dediler (07-19), ğarlar yağıyo Toza Toza (15-64), dúve dúve (19-10), dolana dolana yağlarık (22-11), de ğıvıra ğıvıra o eĵmaĵá ğıvırırık (22-11).

2.2.7.6.3.1.2. -(y)AII

¹¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. (Gülsevin, 1997; Gülsevin, 2001:125-143; Gülsevin, 2002:134-140.)

kýoyup gideli (01-18), Ben gelin olalı elli b ş sene oldu (02-03), Dokuz mu oldu on g n m  oldu dođalı (05-07), dokuz on sene oldu  leli (19-12), g rk iđi g rk  ç sene oldu ben evleneli (22-31), s nadan s naya bu ilaçlar ic d olalı (29-16).

2.2.7.6.3.1.3. -(y)ArAk / -(y)ArAktAn

o nun bu nun ğapılarına ğapı  obanlığı yaparağtan (07-06), Ebelere bağıTarak d rt Tane  ocuğum oldu (07-15), yemek olarağ pirinç pilaFı yapallar (07-32), Őof r olarağtan, b l k  omutanının Őof rl đ n  yaptım (09-07), Hed ye olarağ bunları getirillermiş (11-04), elinde herkes mumlar yanarağTan (15-27),  oltuğumuza da birer somun  aldık, yiyereğ geldik (29-27).

2.2.7.6.3.1.4. -(y)IncA / -(y)IncI / -(y)IncAk /-(y)IncIk

Başım d n yor sabahınan  alkıncak (05-12), eğilince TokT r da ameliy T ediyim d miŐ (18-09), Suyu  aynayıncı i ine at (21-14), Babam eşkere gidinci orda eveli atna  gidellerimişidi (24-06), Adam gelinci (24-08), işTe Ő yle b yle diyinci diyo (24-09),  alınc  da derik uŐađa elleme  bize (25-18),  uru yaPrağ yenir mi et olmayıncık (26-06), sı ırayıncı  urudu bağlar (29-17).

2.2.7.6.3.1.5. -(y)Ip

ne alacağısa **alıP** gelecek (01-19), B6yle kayıklar var kayığınan **gidip** Tutuyoldardı (07-36), Yazaçı gúzuyu emzir**ip** süTden çıkarlar (07-46), camiden çık**ıp** yemek yendiğten s6na (14-20), bayram şekerimizi, g6lonyamızı **alıP** d6neriğ (23-19), namazı g**ılıP** da milleT çığmaya şeyapTığı zaman (23-20), mesela uzanı**P** yatamıyım (25-20), içeri **gidiP** de geri gelince d6miş ki (28-20), ertuğrulgazi hısımını ziyaret **edip** giderđene (29-44).

2.2.7.6.3.1.6. -kAn / -kAnA [İsimlerde +(y)I-kAn]

ađam ben beş aylığı**kan** 6lmúř (01-01), süT gelir**iken** eřđimiř (01-04), avratlan nişanlılı**ıkan** ekin biçTik (03-03), 6ođ üzüm saTdığ bizim motur var**ıkan** (03-17), oğlanları asđere gönderir**ken** ordan toprağ alıllar (11-06), Gelir**ken** de getirir (11-08), on on beş gún var**ıkan** k6yun içine varıllar (14-10), babası oTuz d6rT yaşınday**ıkan** 6ldü (17-20).

2.2.7.6.3.1.7. -mAdAn

đendilerinden habarları galmıyo ağlam**adan** (14-09), ağa baba duym**adan**, oğlar bi görüşsün dışTa diyiğ (22-37).

2.2.7.6.3.1.8. -(I)r...-mAz

hemen çocuk oldu **olmaz** annem bayılır giderdi (28-17).

2.2.7.6.3.2. Birleşik Zarf-Fiil Ekleri

2.2.7.6.3.2.1. -(y)AnACA

oñu yapıyım, buñu yapıyım **diyeneçe** geç olurudu (07-23), Ordan **gelenece** çoñ iş görürüdük, ağşam olurudu (07-42), O orda yağanı **çekenece** bidaha açarıñ (22-12), dúğún bitenece o ğelin ğızın yanında yaTallardı (22-34), Biz sancımız du**Tanaca** bilmezdiñ doğumu neyi (28-03).

2.2.7.6.3.2.2. -dİğIndA

atıldı**ğında** söyleniyir (16-25), çoñ yerlere **ğitdiğinde** severler yenge baña ecciñ salsın derler (22-04).

2.2.7.6.3.2.3. +cAnA

Bu ek, isim soylu söcüklerle eklenerek zarf yapma işleviyle, zarf-fiil eki olarak kullanılır.

evde rahat**cana** ğalak (25-19), gózel**cene** oñu da ğarışdırırık (26-04).

2.2.7.6.3.2.4. -DI mI(ydI)

yúğsúk Takıldı **mıydı** nikaħ da varıdı (17-27), ğabardı **mıydı** da içine yağı çalar çalar fırına soķarık (18-24).

SONUÇ

Kırıkkale ili ağızlarının incelendiği bu çalışmada 29 adet çeviriyazılı metin derlenmiştir. Derlenen metinlerden hareketle ses ve şekil bilgisi olarak incelenen il ağzının dikkat çeken özellikleri şu şekilde ele alınabilir:

1. Ses Bilgisi

Ünlüler

1. Standart Türkiye Türkçesindeki ünlülerin yanısıra çeşitli sebeplerden meydana gelmiş şu ünlüler de Kırıkkale ili ağızlarında bulunmaktadır: á, í, ó, ú, â, ê, ô, ò, â, ê, î, □ Kırıkkale ili ağzı bu bakımdan Orta Anadolu Ağzları ile benzerlik göstermektedir.

2. Çeşitli ses hadiseleri sonucunda oluşan “á, í, ó, ú” ünlüleri, derlenen metinlerin tümünde sıkça karşımıza çıkmaktadır:

Táyzem (01-02), gırşáhár (14-45), yiyecáğámiz (15-02), ğayrí (01-06), Haní (28-12),), Hasíde (08-08), şöyle (01-11), kıoyúndeñim (02-01), gózyaşı (07-09), şófórlúğúnú (09-07), góğúsüm (01-07), üç gúnüdü (09-24).

Bu sebeple bu ünlülere Kırıkkale ili ağızlarının karakteristik ünlüleri diyebiliriz.

3. Çoğunlukla kelimelerin ilk hecelerinde bulunan kapalı e “ê” ünlüsü de Kırıkkale ili ağızlarının karakteristik ünlülerindendir. Bu bakımdan yine Orta Anadolu Ağzları ile benzerlik göstermektedir: yêngesi (01-08), hêç (28-13), êyle (27-10), gêTdi (27-01).

4. Çeşitli ünsüz düşmeleriyle meydana gelen uzun ünlüler, il ağzında Standart Türkiye Türkçesi’ne oranla daha sık görülmektedir: Bāçeye “bahçeye” (07-02),

ğırığgaledeē “Kırıkkaledeki” (07-45), Sēmiyom “sevmiyorum” (07-54), bōle “böyle” (13-17).

Bununla birlikte vurgu ve tonlamaya bağlı olarak meydana gelen uzun ünlüler de sıkça karşımıza çıkmaktadır: aħrābanın (12-05), hedāyeynen (12-05), dāne (17-28), mārīl (21-21), ondan kēri (14-25).

5. Türkiye Türkçesinde kalınlık-incelik uyumuna aykırı olan bazı ek ve ekleşmiş edatların Kırıkkale ili ağızlarında uyuma girdiği görülür: otururkana “oturur-iken” (15-42), şordakının “şurada+ki-nin” (20-04), giyiyiler “giyiyorlar” (16-01), dıyır “diyor” (14-27), fağır<fakir (13-14), cümertesi (25-04).

6. Kırıkkale ili ağızlarındaki ünlü değişmeleri çoğunlukla ince ünlülerin kalınlaşmasında görölmektedir. Bu durum Kırıkkale ili ağızlarının karakteristik özelliklerinden sayılabilir: gıymatlıydı<kıymetliydi (13-41), dáđal<değil (13-01), yanı<yani (09-01), ħanđı<hangi (17-23), gózúm<gözüm (13-26), góđnúnden<gönlünden (16-05).

Ünsüzler

1. Kırıkkale ili ağızlarında 21 ana ünsüz harften başka şu ünsüz harfler de bulunmaktadır: ñ, ğ, g, ħ, ħ, k, k, k, v, ğ, k, l, F, P, T, Ç, Z.

2. Eski Türkçedeki ñ ünsüzünün Kırıkkale ili ağzında korunduğu görölmektedir: baña (07-21), oñarır (07-53), soñra (09-13), deñiřdi (13-01), bidenesiñin (13-22).

3. Ünsüz değişmelerinde sedalılışma hadisesi, il ağzında sıkça görölmektedir. Bu hadise, Kırıkkale ili ağızlarının karakteristik özelliğinden sayılabilir: ğoduğ<koyduğ (03-18), ğanbur<kambur (07-47), dutarısa<tutarsa (06-16), baldırcan<patlıcan (27-13), zabağanan<sabah (27-04), tañđÇı<tankçı (23-07).

4. Kırıkkale ili ağızlarında diğer ünsüz benzeşmelerinin yanısıra, çoğunlukla geniş zaman ve çokluk ekinin birleşmesiyle meydana gelen “r|>ll” benzeşmesinin

oldukça yaygın olduğunu görürüz: haleleşiller<helalleşirler (14-07), dolaşıllar<dolaşırlar (14-19), yapallar>yaparlar (14-32), öreller<örerler (04-05), içeller<içerler (06-11), daħallar<takarlar (14-33).

2. Şekil Bilgisi

1. +ile vasıta hali eki Standart Türkiye Türkçesi'nden farklı olarak +(I)nA(n) şekliyle karşımıza çıkmaktadır: tokmağınan (16-14), yalañınan (18-14), tereyağınan (22-10), zabahınan (22-41), piyañınan (24-58).

2. ki bağlama edatının sonuna eklenen “+ne” ekiyle oluşan “kine” şekli Kırıkkale ili ağzının karakteristik özelliklerindedir: vallah şindi gelinler bahmıyo kine (03-11), Demek kine nöluyosa bilmiyom (12-18), El öper mesela kine aşğere gidecekler (14-09), şıh papaza demiş kine (29-35).

3. Kırıkkale ili ağzında “kadar” edatının Standart Türkiye Türkçesinden farklı kullanımları mevcuttur. Bu kullanımlar Orta Anadolu Ağızlarıyla benzerlik göstermekle beraber, Kırıkkale ili ağzlarının karakteristik özelliğidir: **öğleneÇi (öğlene kadar)** bulaşık yıkama yok (21-15), **YazaÇı (yaza kadar)** güzuyu emzirip süTden çıkarlar (07-41), **ZabahaÇı (sabaha kadar)** hasTanede kaç kişi oluyo (28-14), o yıl **başınaca (başına kadar)** devam eder (21-21), Biz sancımız **duTanaca (tutana kadar)** bilmezdik doğumu neyi (28-02), Ordan **gelenece (gelene kadar)** (07-38), O orda yağanı **çekenece (çekene kadar)** (22-11), dúğün **bitenece (bitene kadar)** (22-30), buñu yapıyım **diyenece (diyene kadar)** geç olurudu (07-21).

4. Standart Türkiye Türkçesi'nden farklı olarak “taman, zaar, zaħar” edatları, Kırıkkale ili ağzlarında sıkça kullanılan edatlardandır: **taman** zamanında ermeni oturmuş burda (14-02), O zaman da **zaar** canım onu isteridi (07-13), işTe gayli biz de yavaş yavaş **zaħar** yeter ömür (13-07).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

1

ANLATAN: Hatice Akkuzulu

YAŞ: 89

DERLEME YERİ: Yahşihan, Merkez

DERLENEN KONU: Hatıralar

Beñim añam ben beş aylığıkan ólmüş. Şindi anáne diyoñuz ebem, añamın
añası, almış gelmiş beñi böyütmüş oñun buñun súdüyñen. Yayladan süT
salarımışımış Táyzem, hemi Táyzemimiş hemi abıcamımış, ikisi iki gardaşa
varmışlar. Oñun üçüñ beñi şöyle (el üstünde) Tutmuşlar. süT gelirken eşğimiş. Yayla
5 ırağ. Ebem göcāryımış. Gece ağlıyomussum, ağlarhana amā dēmiş acı süTü Allah
acı dēmiş göcārı, bin şehiT vērmiş gayrı ğahrinden. Gitmişimiş ayın ışığı diyo ebem
nurda yaTasıca, yaTTımıdım diyo, yúrāğam duTmuş diyo, sen ağlıyoñ diyo. Amañı
dedim diyo göğüsüm bi sızıladi emme diyo göcārı yētmiş sēksen yaşındañı avraT. Bi
de yēngesi varımış damın garşısında yatallarımış yazın, eveli biz de yatarıdıñ gapıda.
10 dimişkine yēnge bağa bişe oldu dēmiş göğüslerime bişe oldu dēmiş ğahıver dēmiş.
ğahmış, eveli göyneğ giyiyollarımış şindi ben de giyiyom çok vañıt ya, şöyle açmış,
sıkıvērmiş, süT ığdırıvermiş. Amanı yēnge dēmiş, ğah öyleyse dēmiş. yēngesi
ğahmış su getirmiş, ebemin göğüslerini yumuş. süTümüş... beñi emzirmiş. Gendi de
göcāryımış burda birinin kermesini vururumuş gendine, kermeyi siz bilmezsiñiz ya,
15 bilir misiniz? Şiñdi hayvañın boñunu şöyle kerme vurullar. Gışın sobada yañarığ.
Tezzek de deller. Oğa gētmiş, kermeyi vurmuş, öğlen olmuş daña uyanmamıssım,

garnım Tok. İşde bu vázietiñen bóyüdüm, yedi dene çocuğum oldu, Allağa şükür,
alayı da hayatta, sağ. Allah! koyup gideli nurda yatsın herif, beş yüz lira aylık veriyö
devlet, ben de alıyom, gendimizi idare ediyöh. şindi gızın biri Pazarda, ne alacağısa
20 alıP geleceğ. Gızlarım çoğ, beş deñe gızım var. Geldiler, evimi yudular. Ondan sōña
guruTdular serdiler, gelinlerden umdular umdular gelen olmadı. Oğlanlardan dēyen
olmadı ki variñ gēdiñ añama dēyen olmadı.

2

ANLATAN: Fadime Teyze

YAŞ: 65

DERLEME YERİ: Keskin, Kavlak Köyü

DERLENEN KONU: Günlük Yaşam

ğavlağ kóyúndenim. irençberlik yapıyoğ, burda nohuT ekerik, fasülle ekerik, mercimek ekerik. İşde onnarnan ekin ekiyoğ, onu da biçer biçiyo ğendimiz böyle uğraşıyoğ. tā esğiden beri böyleyik, ben gelin olduğumdan bu yannı. Ben gelin olalı elli bês sene oldu. şekerden ağzım dilim ğalmadı ki yoğusam daha gencidim. İşde 5 uğraşıyom hasTalığınan. Allah çoğ şükür, buña şükür elimi ayağımı Tutturuyo da, işde şekerden Pek perişanım. İnek sağıyom, geliyom onda ahıra girme dedileridi, giryom, ondan da Pek perişan oluyom. Oğlum malcılık yapıyo. Malı çoğudu da satdı az godu şükür. ğurbandan sōna satdı. Bóyúk başıdı güccük yoğudu. İşde bóyle geçinip gidiyoğ.

ANLATAN: Nebi Bozbıyık

YAŞ: 76

DERLEME YERİ: Keskin, Karafakılı Köyü

DERLENEN KONU: Hatıralar

Górúcu usulúylen oldu bizim düğün, burda gidiyoĥ işTe istemeye, gızın góynü oluyomuş olmuyomuş hēç. Góstertmiyollardı bile. Biz birbirimizi görmedik. Nufusa ğayıT olduĥ geldik. Heç góstertmezlerdi heç. Bi sene avratlan nişanlılıyĥan ekin biçTik bunuynan, vallaĥa billaĥa kırĥ gún ekin biçTik şöyle doĥruluP da

5 birbirimize baĥmadik. Yā bóyleyidik. Amma ğarñımız doyyuyodu, Şimdi deñiz gibim alıyoĥ ğarñımız doymuyo. Şimdi doĥúŐüyoĥ bazı bunuynan, doĥúŐsek kaç para. ayırT eden de olmaz, evvel hoca (cami imamı) ayırT ediyodu Şimdi hoca da gediyo.

Tāyinini aldırıyo herhalda Keskin'e. Biz ĥaldik burda nöreciĥisek. Çoluk çocuk yırakTalar, Antalya'dalar. Üç dene oĥlan var iki dene ğız var. ğızlar Anĥarada. İŞde

10 ameliyaT olduĥumda ğızın évinde yaTdım. Oĥlanlar da Antalya'da, diyollar, gel diyollar Allah var ğışın gel diyollar a biz ğétmeyi istemiyoh. Geliniñ yañına ğétmek istemiyoh. Vallah Şindi gelinler baĥmıyokine. Sen bekâr mısın? Bizde bekâr oĥlan

nā-ĥziyo da soruyosam. İki dene torun var da ohō onlar evlenene ğader... Biriciĥi asgere gidecek. O da Antalya'da, oraya góçtü, bu-ĥün belki de góçü geliyodur. ğendi

15 dönerci. Bizim ne-ĥadar çocuĥumuz varisa hepisi de dönerci. Loĥantada çalıŐıyolar. Yaĥın olsaĥ bi fayda görürük de, bi fayda görmüyoĥ. çoĥ üzüm saTdık bizim motur varıkan. Tarla tapan var da, artık ekmiyoĥ. Mayışımız var geçimi onuynan saĥlıyoĥ. Arılarım var üç Tane de Şimdi içeri aldık soĥuk. İkisi öldü. Bal olurusa saña da verimiz

bişiyler. Ala ballı peteğeni el eTdim vèrdim, ólmüş. Biz tabi Anğaradayıdık biri de
20 gitmiş, kaçmış. İki yavru göduğ bağalım içeriye, ólmezse baharın goyacığıh, ólmezse
o da yoh.

4

ANLATAN: Nuriye Türe

YAŞ: 67

DERLEME YERİ: Keskin, Göktaş Köyü

DERLENEN KONU: Düğün Adetleri

Úç gún sürüyo bizim dúğünler burda. Eşyağayı aldığımızıydık, bizim kóylerin adeti, ekmek ğurallar haftadan eveli. Hanı ekmek yapallar gelenlere, kimisi de somun ekmağı alır, yemek ğollar, yirler. Her gıda yapılır. Et yemağa olur, çorba olur, salaTa olur, kófte yapılır, her çeşitden olur. Vallah ne bileyim şindi aklım başımda ğalmadı ki. İşte iyle edeller. ğıza çeyiz meyiz hepisini alıllar. Patık öreller, çorap öreller, 5 dülbet yapallar. Dülbette inne oyası yapıyıllar. Tığ yapıyıllar başka bişeyi bek bilmezler. Dürü de gótürüller mesela, hanı herkeşin ne gıyabınan geldiyise, altın geldiyise altın, para verdiyise para gider. Bohça gider, bohçaya namazlağa ğollar, peşkir ğollar, çorap ğollar, hanı insan büyüğüse ona başa gèyilen terlik ğollar, tesbik 10 ğollar, oğa göre yapallar işde.

ANLATAN: Hayriye Bütün

YAŞ: 76

DERLEME YERİ: Keskin, Eminefendi Köyü

DERLENEN KONU: Hatıralar

Eminefendi kóyünden Gökdaş kóyüne gelin geldim. Kimsem yok ğızım, herif de öldü. Herifi niyniyosam. Dört ğızım var, onlar da gelin oldular gitdiler, oğullarım öldü, herif de öldü. Aylık var, onlan geçinirim, tarla marla bişiy yok. Aylığa da daha var ğaç gún varısa, alacağam az kaldı ya nazaman alacağam. Bebek yelegê elimdeki, yeni de bebeğamız oldu, ğızımın ğızı, oğlumun da torunu. Torunumun gelini. Senin ğafan ğarışdı bak şindi, ğızımın ğızı torunum yani, oğlumun da oğlu torunuma geldi, bebağamız oldu. Ona örüyórum buñu da. Dokuz mu oldu on gún mü oldu doğalı. Gózüm görüyor daha çok şükür ğızım. ameliyaT oldum ebeñ ğurban olsun bıldır dağal evvelki sene, ğalın bağırsağımı kesTiler. Bir de ameliyaTım Patladı bēyle yığıldım ğaldım mı? Hindi çok şükür ēyiyim ya bir su Tası ğaldıramiyirim. ğaldırmamam lazım zatı ya, gufa var soba gufası neyliyim yalnız evde. Ah ğızım ah, oğullarım ölmeyeydi başımda duralardı... Başım dönüyor sabahınan ğalkıncak tansiyondan. Eyleteciğim ğarneyi dohtura ilaç yazsın. ğızlarım ikisi ğırığgalede biri anğarada, biri kóyde Keskin'de. Buraya versek kim var ğız verecek kóyde kimse yok.

ANLATAN: Sultan Olgun

YAŞ: 62

DERLEME YERİ: Keskin, Eminefendi Köyü

DERLENEN KONU: Gelenekler

Benim beğim emekli oldu, bi de şeker haslalığına yakalandı, onun için ben burda hava almayı düşünüyom dedı, gırıgğalede terzilik yapıyodu temelli kóye yerleşTi. Benim dört Tane çocuğum var. İki gız iki oğlan. Evlendirdiğ, savuşTurduğ, bitirdiğ. Varlığınan yokluğınan evlendirdiğ çıhartdı, herkeş dağaldı gödu gétıdi.

5 Bizim dúğúnde adamıñan gúreş de yapTık. Gelin geldimiydi taman ğaynana ğayınbabayı gúreşe çıkarıllar. Hanķısı yıķacak, canım işTe ğucaķ ğucağā hah aman yıķıldı, aman derkene gúcúnú isPatlıyon. desTi ğırma ādetlerimiz var. desTinın içine buğda ğoruķ, bozuk para ğoruķ, taman bir milyon, yüz kıayme evelki gibi taman, onnarnan işTe ğırdırırık. Buğda da para da bereketli ossun gibisinde. Gelinin eline bi

10 ğaşşıķ veririķ, ğaşşığı ğırdırıllar. Bi yağ veririķ şōraya (kapının üzerini gösteriyor) çalallar gúya ğapıya yağ gibim yapışsın gibisinden. Şeker özeller, şerbeT veriller dāmatınan ikisi içeller. işTe ne biliyim iyle ādetimiş. Bunları ğoyuyullar, saçıyıllar bişiyler ediyiller işTe ne biliyim. Diş hediğı yapılırdı, buğda olur, kıaynadıllar, ne biyim beñ şuraya ğollar. pasTa böreķ her neyise oñu yapallar. ğonuyu ğoñşuyu dāvet

15 ēdeller. ğonu ğoñşu da eliñden ne ğoparsa çorap, aTlet, ğéyisi, para, terliķ... ğızısa terliķ, oğlanısa ayakğabı... óyle hediye ğetiriller. Yeller içeller, iki de oynallar, herkeş dağalır geçer ğor ğideller. Hā çocuğā ğalem TuTdurullar. ğalem dutarısa neyise iylesi

olur. Mağas dutTururisa terzi oluyo. Başğa da bişe gomazlar işTe bu. Bildiğimi
söyledim başğa da ne sóleyim.

ANLATAN: Ayşegül Yiğit

YAŞ: 65

DERLEME YERİ: Keskin, Esatmüminli Köyü

DERLENEN KONU: Hatıralar, gündelik işler

Evelde çocuklara bakardık, davara mala bakardık, düğünlerimiz olurdu işTe köy düğünleri, otururduk onnarnan iki üç gün düğün olurdu. Bağ bāçe ekeridik. Bāçeye gideridik ğucağamızda çocuğunan, geri geliridik mala davara bakardık. işTe yemek yapardık, çoğ perişanidik, şindi çoğ şükür iyiyik ya işTe o zamanı daha zorudu. Amcan öksüzümüşümüş, heç kimsesi yoğumuşumuş. Öyle güccüklükde onun buñun ğapılarına ğapı çobanlığı yaparağtan, eveli çoban dellerimiş, öyle öyle büyümüş yetmiş işTe. O zaman ben buña geliñ geldim heç bişeyi yoğudu, buralar ğara suvaydı yarısını ikimiz beraber yapTık. ğara suvaydı içperlere girilmiyodu, beñim yerim varlıklıyıda, buraya geldim, ağlardım, anca gózyaşı 5 dókerdim ağşamaça. çoğ zorudu çoğ zorudu. ğaynımın ğarıları varıda aha şu evde. Şu yanda varıda bidene de şu yanda varıda, onlar hep şehere göçTüler. Bitek tavuğ yemliyollar içeri giryollarıda hemen. Ben ağlardım. Bizim malımız pek çoğudu. O zaman da zaar canım onu isteridi. Hanı onun içinde yetişdik ya. işTe öyle öyle günlerimiz geçTi yavrum gurban oluyum. Sōna beñim de çoluğ çocuğum oldu. Yedi 10 sene çocuğum olmadı. Ebelere bahıTarak dört Tane çocuğum oldu. Şindi birisi şehirde oğlumun, ğızım da şehirde ğırığgalede. İkiisi oğlanın burda, o da bek hasda, hasdanede yatıyo. Düneğen yoğlamaya ğétdik yatıyo. Burucella hasdalığına dutulmuş. Hanı süTden yoğurtdan geçiyo diyollar ya. İnne vuruluyo işde gendi éyi de dizleri dutmuyo. İnneyi vura vura geçer dediler işde. Sonna o fakirlikleri artık, tüpü

20 bile yoğudu çocuk, mama yeridi, gelirdim mama mı bişiriyim, yemek mi yapıyım,
ağşam ezeninde gelirdim. İlk önce mama bişiriridim, hanı tüp yok ya ocağda.
Suyumuz uzakdaydı evde suyumuz yoğudu. Bi suya gideridim tā aşşağıda o da.
Onlara geliyim, oñu yapıyım, buñu yapıyım diyeneçe geç olurudu. Yemek ğaynarıdı,
adam baña ğızardı beñ nāpıyım soğuduyum mu beñ de senlen beraber geliyom. Öyle
25 öyle, öyle öyle neler çekTik neler. Şimdi irahata ğavuşTuk ğayrı. Ben de hastalandım
kötüyüm işTe. Sōna haca ğétdik eki. Bu bi evel ğétTi ben ğardaşımınan ğétTim.
Bağa haqqı ğalmadı beñi sōnadan gönderdi bi. Orda bi hasTalandım geldim, ben de
bóyle burucellaya duTulmusum, Peğ çok çektim hasTanelerde şöyle haçtan
geldiğimi de bilmedim, yatdığımı da bilmedim. çoğ şúkürler ossun Allah'ıma yenice
30 éyiyik işTe ğurban olduğum Allah o ğünlere de ğavuşTurdu hacı ğörevine de
ğavuşTurdu, o fakirlik de ğétTi. Hindi yaşlandığ ğali. Şindi işTe ev işleri şū, bñ, hindi
de işTe bunlar var ğali. Buralarda yemek olarak pirinç pılaFı yapallar, fasülle yemeğá
yapallar, et yemeğá, ğavurma, her şeyi yapallar. Ondan sōna çóreğler yapallar,
bóreğler yapallar. Hanı fırınlarda yapılır bóreğler, kóyún fırını yok da, kendimiz ev
35 fırınında yaparık, eveli sacda yapallarmış. Hindi kolay. Beñim hasTa yatan oğlan
balık Tutuyodu barajda, biz Tutamağ nası Tutacağ. Bóyle kayıklar var kayığınan gidip
Tutuyolardı. Kóyde bóyle üç dört ev qaldı, qalmadı fazla. Herkes şehere góçTü kimse
ğalmadı fazla. Biz de nereye gócek göçemedik burda ğaldık bóyle. Hanı éyi oluyo
yaz geldimmiydi yeşillik oluyo, ğúzel oluyo her yer, herkesin ğapısının ónünde suyu
40 var gayli. Şehere góçenler de geri geliyo işTe. ğurusunu murusunu ediyo bağıcı
bahçásını, şū ğarşıları ekiyolar gendilerine ğöre yiyecek ğadar. Eveli çoğTu, çoğ
ekerdik. Ordan gelenece çoğ iş görürüdüğ, ağşam olurudu. Perişanıdığ. Davar mavar
sağılırıdı zorluğ çekeridik. Şimdi de var da o ğadar değel. Gelinlerim var onlar
yapıyo. Ben hēç sağıp muğmam davarın içine girmem de, davar sağımyoğ esasinde.
45 ğoyunlarımız var tē yüz yüz elli gader ğoyunumuz var da sağımyoğ. Hindi ecik

durunca ğuzulallar. Yazacı ğuzuyu emzirip süTden çıkarlar, hêç sağmak. ğuzuları bôyür anaları gader olur geri bi daha ğuzulallar. ğurban bayramında satıyoĥ. onnan baĝgurlarını yatırıyoĥ çocukların işTe işleri yok ya. hasTa olanı keser etini yeriĥ. Bāzı ölür bāzı ķendimiz keser yeriĥ. ğurbanı keser yeriĥ. Üç ğendimiz oluyoh

50 kesiyoh, bi de ğırıĝgaledeē oĝlum oluyo o kesiyoh, bi de saTar o adam gelir beş dene kesTiĥ bu ğurban. Keseriĥ, yiriĥ içeriĥ, şimdi ırahatıĥ. Buranın Pek güzel balıĥları oluyo, balıĥ Tutallar. Yayın balıĝı mı dēller ne deller ondan olur, ğanbur balıĥ dēller heç ğılçıĝı olmaz; ondan olur, hamsi olmaz da, onlar ğılçıĝlı oluyo burda öyle deñizinki gibi ğüccük olmuyo. Ama her türlü balıĥlar var bûyük, ğüccük, çok oluyo.

55 Bôyle aĝyı sereller aĝla Tutarlar, holta atarlar onlan Tutarlar, zıpkınlan vurullar. Benim bu oĝlan zıpkınlan vurur ki şôyle direĥ kalınlıĝında. Valla aynı ğuzu eti gibi şôyle yarañ karnını beĥ güzel olur, hêç ğılçıĝı neyi olmaz. Holtaya yasaĥ dāĝel de şindi aĝa yasaĥ var. Balıĥ zor Tutuluyo tabi kolay mı şü deñizin içinde... beĥ güzel oluyo da işTe ben de yēmeme hêç. Gelin güzel oñarır, ğızardır limonlar getirir

60 tabaĝanan da benim adam yer ben hêç yēmeme. Sēmiyom işTe. Izgarada bişiriller ne güzel olur o ğambur dediĝim balıĥları, uzun uzun ğılçıĝı olur onu da ğaldırın atan. hêç yememe hêç, tansiyonum yûĝseliyo diye. Yaramıyo işTe. vāyh vayh, eveli yoĝudu yiyemiyoduĥ şindi de var yiyemiyoh işTe bôyle bi dert bizim hasTalıĝımız da. Nasıl oluyosa işTe.

8

ANLATAN: Fatma teyze

YAŞ: 69

DERLEME YERİ: Keskin, Dağsolaklısı Köyü

DERLENEN KONU: Gündelik işler

Künde bi yere gidiyolar oğullar gırıǵgaleye künde. Ben de mal sürüyom. Oğlan malı getirdi, çoğ malımız, otuz dene var. Sağlığın eyi dáğal ğulağam duymuyo. Nöreceğesem. Damla vèrdi gırıǵgalenin TokTuru, o damla beni temelli sağar eTdi. Gidecağam bağalım buña nōldu dèyi. Temizlerim gel dèdi ya, temelli

5 kótúye mi gidecek? Yavrum evelden işler daha zorudu. Kúpü şordan şöyle düzüyoduğ, beğmez ğaynadiyoduğ. O beğmezin sālıǵında sekiz dene bebem oldu benim. Bu sekiz dene bebenin ğahri çekilir mi? Hindi herif de elden gètdi mezár oldu. Üzüm getirirdiğ bēş don. Don dillerdi o zaman. Beş don ğağnyınan getirirdiğ herif de ğaynaTırdı. Beş don, beş dene de kúp dolarıdı. Hasıde ederdiğ, pelize ederdiğ.

10 Hasıdeyi ununan, beğmezinen ederik. Aha Cuma gúnúnden oğlan daha seviyo, aǵár şindi etsem bir şey yer. İçine de tereyağamı eriTir dókerik. Turşu ğurarık. Zalatalıh atarlı, batlıcan, Pağla, fasülle... bunlarlan ğurarık. Yalnız gōğ fasülle. Durşumu getirsem bi dadına bağsanız... dúğünlerde iki üç davar keseridiğ, o zaman mal kesmezleridi davar keseridik. Yatırıllarıdı üç davar dört davar, üç gün dúğün eden, üç

15 gün davar kesen. Ondan sōna, onları yèmek idellerdi. Ondan sōna şiy iden, dolma dolduruñ, kófte iden, datlı yapān. Bunlar olurudu. Hindi ne ğaldı bi döner tağıyollar benim oğlan öyle itmedi şükür.

ANLATAN: Rifat Yarız

YAŞ: 64

DERLEME YERİ: Keskin, Cabatobası Köyü

DERLENEN KONU: Gündelik yaşantı

Burda doğup bymeyim, eses ktğmz yanı dedemin kütüğü ğavurgalı köyünden. Dedemiz buraya gelmiş, şehit olmuş o zaman ařkerdeñ efendim. Faķat burda ikamet ediyoz, doğup büyüme burdan yanı. iřTe böyle. Ćocuklar ğetdi (eşimle) ikimiz ķaldıķ. ĉ oğlan iki ğız var. ğızlar ğırığgalede gelin. Oğlanın birisi Zonguldaķ Ereğli'de edebiyat ğreTmeni. Birisi de ğırığgalede Yüksek İhtisas Hastanesinin karşısında sağlık müdürlüğünde. Asğerliği Manisa ğırķağaĆTa yaptım acemi birliğini. Sna iřTe Keřan'a gitdim. Keřan'da şoför olarak, bölük ğomutanının şfrlğn yaptım. Keřan'da bitirdim yanı. Rahatıdı benim aşkerliğim şindi şfr olduğum iĉin. Manisa ğırķağaĆTa bizi Tarzan Dağı'na ĉıķarıllardı, sınıfı ulaştırma olanlar ĉıķsın delleridi, yalandan iki elimizde ğazma ķreķ orayı dolaşır gelirdik aşşağa ineridik ğeri. ĉok eğitim ğrmedim yanı. Ordan da asğerliğin bitimine bir ay ğalas felan İzmir Gaziemir'e ğeĉtik Keřan'dan bölükce. Öyle emir ğeldi oraya tařındıķ yanı. Gaziemir'de bitirdiķ iřTe o bölük oraya ğalkdı. Bir ay da orda yapTım. Ēfendim iřTe bi süre soñra cezaevine düşTüm ĉıķTım aşkerlikten sna. ĉoğ şeyler geĉirdiķ yanı.

15 geĉimim burda sadece ĉifĉilik yapıyoruz yanı. Buğday arpa ekiyoz. ayĉiĉek didiğimiz diyim saña ondan ekiyoz ĉitlek işTe. Bizim burasında işTe bosdan olmuyo işTe bi ķiři ekdi, olmuyo. Olur da aslında ekmiyollar, alışanlık yok yanı. şimdi bi

ğışı ekdimmiydi, üç ğışı ekdimmiydi bu kóyün çocuklarının hePisi nerdeyse orayı bulullar yaní. Nohud eksen bulur, bosdan eksen bulur yaní. Amma heP çekirdek
20 ekiyollar, çekirdeğen hangí birini alacaqlar yaní. Alsan bile biTiremezler ğompile kóyün hePisi ekiyo. Bizim tarla çoğudu amma ğalmadı. Bölündü tüm mesela beñim babamın biñ dönüm yeri varımışdı. Bu biñ dönüm yer dağıtılmış, babam iki evlenmiş, hadiseler dedim ya çoğ yaní. Çoğ darbe yedik. Bağa ğalan şimdi yetmiş beş dönüm yer. Bununla işTe Ereğli'de tā dúğún yaptım, burdan araba Tutdum. Dúğúnler çoğ
25 farklı olur bizim burda. Evel üç gúnüdü, sōna iķi gúne düşdü işTe. Davulu zurnası çalgısı meşur buranın. esğiden cuma gúnünden başlardı, üç gún devam ederdí. Üç gún de aynı yemek veriliridi. ğelin çıkTığı gún de yemek veriliridi. Şimdi, şimdiki dúğúnler yalandan bir işTe biz oña ğamğah diyoruz döner veriyollar. Bizim heç hoşumuza ğétmeyen bişey işTe ben hayaTda yémem. Önceden beş altı çeşiT yemek
30 veriliridi. Mesela yuvarlama kófTe olurudu efendim, taTlı ğadeyif yapılırdı, fasüllesí, ne aķlına geliyosa, zePze ne varısa mevsiminde hepsi... Altı yedi çeşiT yemek olurudu daha önceden. Ama şimdi tek bi döner. Hazır tavığı da yémem ben. Onu heç sevmem siyah et oldummu yerim. Bazı oğlanın yanına ğiTdığımızda sayılde mangal mungal yapallar, bi onu yerim.

10

ANLATAN: Fadime teyze

YAŞ: 60

DERLEME YERİ: Keskin, Kavurgalı Köyü

DERLENEN KONU: Gündelik işler

ğızım gündelik işinen uğraşyok köyde. Esğiden kesiyoduñ neyise gavurma ediyoduñ. Daña kesiyoduğ, göyun kesiyoduğ. Çorba vuruyoduğ, ayran çorbası, yoğurt çorbası da diyok. Şeyinen, yarmayınan, işTe ğızım eyle ediyok. Fasille bişiriyoduğ ğuru fasülle, haşlıyoduğ. Pilav idiyoduğ. ğız var cehizini yapıyoğ şimdi.

- 5 Cehize işlengi işliyok, işTe ondan sōna, yatağ çarşafı neyi yapmıyoğ esğiden de o yoğudu da, işlengi işliyok, ğırlenT işliyok. Şöyle şey varıdı esğiden yasTıh, sedir yasTıhlardan, onları paTisğadan derim etdiydik. paTisğaya işliyoduğ. Esğiden ördüm de şindi görmüyom. Oñlarlan uğraşyok işTe kóy yerinde.

11

ANLATAN: Ayşe teyze

YAŞ: 79

DERLEME YERİ: Keskin, Aşağışeyh Köyü

DERLENEN KONU: Adetler, gelenek görenekler

Burda bebe falan görmeye geldiklerinde at arabasıyan gelillermiş. Bide culuk muluk getirillermiş. Yakınıysa davar, goyun, culuk yanı hindi getirillermiş. Köylü usulú culuk denir, şehere döndümmüydü hindi denir. Hep öleyimiş hep öyle anlattılar. Hedáye olarak bunları getirillermiş at arabasıyan. Amma eveli oğlan 5 çocuklarına getirillerdi daha ziyade, gıza değel.

Şö garşıda mezerlik var, şıhların mezeriymiş, oğlanları asgere gönderirken ordan toprak alıllar, güccük poşede gollar. Yanında o toprağa götürür asger. Amma sebebini bilmem öyle bi gelenek var. Asger o toprağa yanında taşır. Gelirken de getirir. Köyün adı da zatı o şıhlardan gelir. Ondan buraya aşağışıh deller. mezeri belli olan iki Tane 10 şıh var. Çoşmuş da diğerlerinin mezeri belli değel.

ANLATAN: Gülseren Yılmaz

YAŞ: 69

DERLEME YERİ: Keskin, Ceritkale Köyü

DERLENEN KONU: Evlendirme adetleri

Mesela kızların cehizini seriyoh bir gün eveli, cehizde alacağı var. Durumun nasılısa. Beyaz eşyasını da alabiliyo kız evi, durumuña göre. Babası evi zengin olursa beyaz eşyasını neyi tüm alıyo. Cehizini yatağını neyi heP veriyo. Bizler aha yatağanı neyi heP verdik. Sandığını ıvırını zıvırını heP kız evi alıyo. mutfak eşyasi de alıyo. Durumun iyi olursa... Durumun iyi olmazsa ahrabanın verdiği hedāeynen gālıyo. Yol deñiyo istemeye. Ne yazarsan ahrabāna. televizyonacak istiyoh durumumuz iyi olmazsa. Dayısına, Teyzesine, amcasına dersin bunu. Tabi ğarşılıklı geri gótürmek zorundasın. Hindi sen şu Taħıyı Taħıyon bilezik, sen oña ne aldıysan o da getiriyo. Aha bizim ağşam hesaPlıyoh çocuğun üç yüz dört yüz Tane güçük altını var. Hindi bek de isTiyemiyon ğayli. esğisi gader değel yani. Teyzesi, amcası, dayısı... başka çıhamıyon dışarı, laf ediyollar geri bişeye yaramıyo. Hindi gidiyon tabağını çanağını kolisiyenen ğendin alıyon hēç dışarıya muhteçliĝin galmıyo. Cehizde oyası, danteli, mötfaħ Taħımı hepisini yapıyollar hindi. Esgiden işlemeler çoħ gidiyodu hindi de bu işler çoħ yapılıyo. Biz bir yapıyoduħ sandıħları ğorsen, daha aynı öyle duruyo işlemeler böyle böyle. Onlarla yataħ örtüleri yapıyo benim ğızlar. Biri Bursa'da, biri burda ğonur ğasabası'nda, biri Anĝara'da gelin. Ben gendim de ırhatsızım şeker hastasıyım, guatr vār. Dünaĝan şu ğözüm hēç ğörmüyodu şekerden. Beş yüz yirmi olmuşumuş şeker. Ğözüm kölgeledi durdu. Mutfaĝa ğētdim gelemedim

başımın döndüğünden. Behrizimi diyetimi gayát diğğatli yapıyorum. Devamlı ekmağa
20 az yiyom yeşillik yiyom, eşğiler yiyom. Demekkiye nöluyosa bilmiyom. Dohtura
gidemiyom kağadım yok ki. Yeşil kağadımız varıdı onu da ihbarladılar, iPdai oldu.
Şöraya da nakış kursu açdılar. ğadınlar geliyo, gelinler geliyo. Öyle eskiki gibi ğız
ğalmadı pek hep dışarı ğetdiler.

ANLATAN: Nadiye Gözüak

YAŞ: 87

DERLEME YERİ: Keskin, Kurşunkaya Köyü

DERLENEN KONU: Gündelik işler

Esgiden AraP kóyüyüdü, şindi deñiřdi buranın adı. Heralda ArabísTan'dan dáğal da bi yerden gelmeyimiş buranın esgileri. Üç hāne gelmişler, buraya yerleşmişler. İlkin şu Mahmatlı var Mahmatlı'ya gelmişler, orda develerini siñek yemiş, ordan da buraya gelmişler. Hasandede'den de gelmişler buraya, en çok ordan gelmişler. Şō ev ordan gelmiş, aha şu evin saħabine Esed Hoca dellerimiş tē eveliden. Tē ebesinden dedesinden ağri. Ólmüř çocuğu çoluğu, adı da duTmuş torunlarına ğalmış. Biz de buranın örenini bekliyoğ işTe gayli biz de yavaş yavaş zaħar yeter ömür. Uşaşlarım var Añgaradalar. Şimdi atan gēTdi atan gēTdi. ēhTiyarın ğıymatı bilinir mi yavrum? Evimiz var burda, ēhtiyarık, ħangısının yanına gidelim.

10 Uşaşlarımız yiyeceğemizi neyi getiriyollar geçip gidiyollar. Yalnız yanlarında gótürmüyollar. Gittimmi çoğ durmağ hanı orda gelinlerin yanında. Bir ğız üç oğlum var. Alayı Añgara'dalar. Burda kimse yoğ, bi tek ğızım var o da gider yarın bir ğın. Biz iki ēhTiyar ğaldık işTe burda. Burayı bekliyeçağak, örenleri kim bekliyacák?

15 Buranın geçimi bi zamanlar bağcılığıdı. Çoğ bağlar varıdı, bir hasTalık geldi tümden ğuruTdu. Şindi ecik de ēyi kótü zePze mePze ekin ekiyollar, işte onuynan geçiniyollar. Yanı bu etrafTa en fağır kóy bu kóydúr. Benim tarlam da var, tapanım da var her bi şey var. Gayli gücüm yetmiyo ki, başgasına ekTiriyom, icarına veriyom, onuynan geçiniyom. çekirdek ekiyollar, noğuT ekiyollar, ondan sōna buğda ekiyollar

işTe böyle arpa buğda ekiyollar onuynan geçiniyollar. Buranın geçimi o. Benim adam
20 asgerliği üç sene yapTı. Esgişáhárdá yapTı. Havacıydı. Esgişáhárdán isTanbula
gursa gÉTdi radar gursuna, uÇağları takip ederlerdi ya. Ordan da geldi bu sefer de
izmirde üç seneyi bitirdi. Oğlumun biri de Ecevit'in zâmanında kıPrıs
harbi oldu ya, oraya gÉTdi, ordan geldi şimdi gendi şeyden, maliyeden emekli.
25 Oğlumun bidenesiñin Ulus'un ortasında dúkkanı var. Arabaların malzemesi oluyo ya,
onuñ dúkkanı. işTe onların sayâsinde yaşıyok. Esgiden bulgur çekelleridi, hem
çağarıllardı hem oynallardı hemi de bulgur çekelleridi. Daşınan böyle ellerinde.
Anğara túrküsünü mü diyon? hanğısını derseñ onu söylleleridi. seksen yedi
yaşındayım gayli gulağlarım duymuyo. Şu gözüm de görmuyo. éyi kótú işTe
geçiniyok böyle. Gótürdüler gaç sefer gulağam için. Esgileri sorarsan ben esgilerden
30 bîşiy bilmiyom yavrum. Unutmussum gafam gödu giTdî. Esgî gafa nerdê hanı hanı?
Şurda guduğumu şorda unuTuyom. gëdiyom geliyom ben ne alacağadım diyom
unuTuyom. êHTiyarlık zor aman siz êHTiyarlamayıñ. êHTiyarlık çocukluğtan zor. Ne
yediğın içiñe siniyo ne gezdiğın, ne dolaşdığın... gırıkçkaleye diş hasdanesine gëtdik,
yapdıryım diye, bir millar dëdiler, verin yapıyım dëdiler. Biz de dediğki çevirmek
35 biz bir yâni devletin yardımıynan geçinen bir adamık dëdik, yapmadılar. Çoğ
yalvardı yoğ dëdim fatıra kesildi dëdi. Hemen dëdi bir milları yatır, alçı neyim
yapıldıydı dişim düzülecâğıdı. Geri öylece ğaldı. Devlete gëTdik, onlar da
ayarlıyamadı. Çeñeñde dëdi, mağineynen dutdu dutdu gaç dene doğdur, çenende
gaygınlık var Teyze dëdi. Az bir gaygınlığın var dëdi. Çoğ şeye paTlar dëye
40 gelgelelim yapmadılar. E ben nörüyüm devletin yardım etdiğiyen... çoğ olacağ
paran, gidecağın. Çoğ yıprandım, bağ belledim, irençberlik yapTim. Şindi ne var da
her yer gırallık. Şindi çoğ yirahat çoğ kóylüsü de... eveli Pek perişanıdık. Ekini
paltaynan kazarıdık ekeridik, öyle durum varıdı. Öküz möküz yoğ, öküzün olursa

götürün olmazsa neynen götüreceğen? Neynen alsın ğurban olduğum fakır adam
45 neynen alır? O zaman para da gıymatlıydı. Çoğ gıymatlıydı. E şindi paranın ne değári
var? Ağşamağaçe çalışırıldığ, değirmenin kepağani yiridik.

ANLATAN: Mulla Atakul

YAŞ: 77

DERLEME YERİ: Keskin, Gülkonak Köyü

DERLENEN KONU: Adetler, Törelere, Köy Tarihi

esgi ismi MaşaTıdı. MaşaTın anlamı gıavur mezerleri demek. Ermeni mezerliği... taman zamanında ermeni oturmuş burda. Çoğ şeyler çıkıkar şindi burda, aha şu kaya kúp, toprağtan çıkma. İçi boş amma yine de altın akça bulan var. Özal'ın günüñde deñiřdi buranın adı. Hanı hep kóyleri deñiřdirdi ya Özal, mesela Sarılar da

5 Yeni yapan olmuş.

Burda bayramlarda herkes goñşular birbirlerine varır. Asđer gönderirkene kóyün çıkışına herkes beraber varır, asđerlerin óñüne durur beraber dua edeller, uğurlar çeke çeke hallelleşiller, gideller. Bi de davul zurna var, o ayrı. O ilk gúnu olur, son gúnu getiremezler gendilerinden habarları gıalmıyo ağlamadan. Emme ön on beş

10 gún varıkan kóyun içine varıllar davulnan zurnaynan. Haley çekeller, oynallar. El öper meselakine asđere gidecekler, onu davet edeller goñşular mesela asđere gidiyık diyi. Bir gún mesela sen gótürün, bir gún ben gótürürüm. işTe eyle. Harçlık da verilir eyle harçlıksız olur mu, olmaz. Biz eyle kóylüyük başgasını bilmiyirim. Cenázelerde herkez goñşular yemek eyleTir cenáze evine. Tanziye edeller, gıuran okullar. Geçen

15 muhTarın çocuğu öldü ya, beraberdiğ tanzkiye ettiğ. Ne diye tanzkiye edeller biliyoñ mu? Geçenleriñize Allah ırahmeT éylesin. böyüğ şherde başıñız sağulsun deñir. gıuran okununca geçenleriñize Allah ırahmet éylesin, başıñız sağulsun, Allah bağısine sağlık vėrsin. Tañziyenin usulü dınen budur yanı.

Bayramlarda arefe gúnu yavrum gıabir ziyareti yapallar. gıabiristana gideller

20 herkeş. gıabirleri ziyaret edeller bir dua okullar. Bayram gúnu de camiden çıkıp yemek

yendiğten sōna herkeşi dolaşıllar. Bōyüklér ziyaret edilir, elleri öpülür. şeker ikram edilir, datlı ikram edilir. Bayramın usulü budur yavrum. Mesela ben bōyüğüm ya, güccüklér bana gelir. ğonu ğoñşu çoluğ çocuğ bōyüklérin yanına varır yānı. çocuğ sevindirmek de éyi olur yavrum, misal adam anğaradadır torunu gelir ona harçlık
25 verir. kōyün içindeğ i çocuklara olmaz da, torunlarına filan verirsin.

Benim oğlan anğaraya ğetdiydi, orda şindilik markette çalışıyı. burdan on ékinci ay dediler miydi, on ékinci ay çıkartdım, marTın ilk haftası doğru şırnağ. Gayri ondan kēri ya Allah... Bunun argadaşlarından bu yıl üçü geTdi (öldü) Allah vermesin. Habār başladı mıydı diyir, baba bizim arkadaşlarımız diyir.

30 Şindi her yerin ayrı ayrı kendiñe göre bir ananesi vardır. Bizim ananemiz, töremiz şöyle: Allah'ın emri ğız evine düñür gidilir, birğaç ğişiyle, Allah'ın emri peyğamberin ğavli imāmı āzamın icTihātiyнен deñir. Oñlar da uygun ğörerse, deller ki işTe bi dañışalım hısımınan akrabaynan ğız tarafı, onlar da tamam derse yüğsük dahilır ilk olarak. Ondan sōna nişan yapallar. Nişanı genelde oğlan evi yapar. Ondan
35 sōna ğún belillerler düğün için. Nişanda dañı mañı dağallar tabi onu demeye gerek yok. māli durumuna göre, oğlan eviñin bilacağ a şey o. işTe düğünde de ğadınların ğına usulü olur, onları siz daha iyi bilirsiniz. Erkekler de şorda oyun oynanır, para mura yapışdırılır.

Şindi buranın yerleşim Tarihi bin sekiz yüz yıllığımış. Kōyün dáğal, yerleşim
40 birimi olarak. Dört millet yaşamış bağ: Hititler, asurlular, ondan sōna ermeniler, dördüncüye osmanlılar. Şindi bura bağ arkeoloji bağımından çoğ zengin. Dört milletin birikimi ğalmış yeriñ altında: hititler, asurlular, ermeniler, osmanlılar. Ben anğarada hisarda, müze müdürünü çağardım beñim bi arkadaşım otuz senelik müdür. MñhTardım kōyde anons yapTık, esğ i parası olanı alıcı geldi diye. Şindi ne paralar

45 gelmiş, tarihe gelecem, avuc avuc para getirdiler. Dört milleTin parası... Bronz,
demir... Dedi ki mîhTar, senin kóyün yerleşim birimi tarihi kaç? Bilemem dedim.
Bin sekiz yüz yıllık... Onları söyledi işTe hititler, asurlular, ermeniler, osmanlılar,
paradan çıkarTıyollar. Şindi bu iç anadoluda bah gonya, nevşeēr, ğayseri, ğırşáhár,
yozgaT bah, bir Tane maşaT bulamazsın. Çoh, en esgi yerleşim yeri burasıymış.
50 maşaT, burası çoh böyük bi şehirmiş. Şindi burdan kanalizyon geçTi, kepçe eşTi,
lahiT daşları, sütünler, vesaire daha neler... o lahiT daşlarını müzeye gótürdüler.
lahiT daşı deyince biz ne anlıyoruz? Sorduydu mūdürden dedi ki, reisi cumhur,
başbakan, veyahuT da sahip sabancı, fehmi goç gibi zenginler... Nasıl dekór
vermişler, o daşı nasıl işlemişler... O zamanda efendim daha böyük mermerden iki
55 meTre uzunluğunda mermer sütünler. Şindi vahdimiz olsa da görsek öyle sütünler
icad etmişler ki... Tarih yönünden hatta Ermeni getirmişler burda, kaçak gizli
ğayserideñ, yer altı şeheri var burda demiş Ermeni. ğapı var, altın ğapı, bizim baĝın
içini gösdertmiş. sabiT nokta bulmuş tā şeyleñ, haritayñan. Atmış yedi metre çekin
demiş. Atmış yedi metre çekince bizim bāğçede dut ağaçları var, dut ağaçlarının
60 olduğu yere getirmiş, işTe altın ğapı buñun içinde demiş.

yozgaTın hacıali kóyü diye yozgaTdan on kilomTre ireli gitdik. Orda bi hayırlı
işe giTdik. Orda ev sahibı ğızın babası maşaT kóyü, evleriñin yanında bi bāğça var;
doğusu baTısı daşnan örülü, gúneyi kuzeyi tel dedi. Ula ne yapacaĝan dedim, bāğça
benim bāğça... şindi dedi ki oraya üç kere vardık, orayı baña saT, mandıra yapıyım
65 içini işleyim sona geri saña teslim edeyim. Öyle zengin ki, ben hayrát eTdim. Ermeni
de öyle söylemiş, yanı burası çoh zengin, dört milletin birikimi olduğu için yanı...

15

ANLATAN: Ayşe Teyze

YAŞ: 67

DERLEME YERİ: Bahşılı Merkez

DERLENEN KONU: Genel

Biz önceden çoğ gezdik tarla tapanda da, şimdi buraya yerleştik işte. evimiziñ eTrafında bağçe var yiyecâğımız gadar. işte öylelikle gidiyoğ.

geñliklerimizdeki düğünler dē bizde efēdersin iki okúz goşallardı, bizi
ğagnının içine bindirillerdi, öyle araba taksi şeyi yokdu. Davul çalallardı gapıda.
5 gâğrı arabasıyan gótürüllerdi at neyim yoktu bizde. Biz onlarla çıktık. Onlar başga
kóyün ādetiyidi. Bizde gâğrı indirillerdi, bóyle üstüne çul çekellerdi, renkli
çullardan, altına genç gızlar gelini bindirillerdi, gâğrıyan gelin gideceğē yere
gótürüllerdi. Ama bizlerden sonra Taksi çıktı tabi. Daha önceden olan düğünlerimiz
çarşambadan başlarıdı, bayrak kaldırıllardı, iki gün oğlan evi olurdu, iki gün gız evi
10 olurdu. Ayrı ayrı olurdu tabi. iki gün oğlan evine Taşınıllardı, iki gün de gız evine
Taşınıllardı. Çarşamba Perşembe gız evi, Cuma cumártesi, Pazar gúnú gelini
çıkarıllardı. Ta beşincisi gúnú mesela. Çarşamba gúnú öğleyin bayrağı galdırıllardı,
ezeli öyleyidi mesela ama şimdi öyle değēl. Kimisi tam cumártesi gúnú yapıyo,
kimisi Pazar gúnú salon duTuyo gótürüyo, kimi nikahTan gótürüyo. Belli olmuyo ki
15 hēç, herkeşin durumuna bağı anlaşmasıña bağı olmuş oluyo. Öyle oluyo şimdiki
düğünler. Ama bizimkiler öyle değılidi farklıydı bizim düğünler. Burda mesela evde
yapanlar cuma gúnú bayrak galdırıyo, cumártesi davul çalıyo, pazar gúnú gelini

aluyo mesela. Bāzısı da salon duTuyo mesela davetiyesini daġatıyo falanca gūñ
salonda dūġúnümüz var diyo. Kimi niġahdan var dūġúnümüz diyo. Saat birde
20 varıyoñ niġah oluyo, herkeş şekerini şeyisini ikramını daġatıyo. Bide öyle oluyo
niġahdan gidenlerde. ġınayı cuma gūnü aña ġınası yaġallar. Bizimki biraz farklı oluyo
tabi tarikāt yolundayıġ ya biz. İlahi gibi söyleniliyo. Dūġün olduġu zaman haber
veriyollar, gelin başı övmeye gidiyoġ aña ġınası yaġıyoġ cuma gūnleri. Kimisi
cumáertesı akşamdan gótürüyo, ağşam tam topluluk toplandıġı vaġıt. Gelini ortaya
25 alıllar, sandalyeye otutturullar. Biz başında māniler söyleriġ. Annesini üzmeġ için,
gelini ağlatmaġ için. Gelin de ağlar, anne de ağlar. Elimize gūdümü alırıġ, bāzı
māniler söyleriġ ondan sōna da ġına... elinde herkes mumlar yanaraġTan, seġiz doġuz
tane ġız arkadaşları olur, etrafında bóyle gūdüm çalaraġ döneriġ etrafında. Ondan
sōna duamızı yaparız. Allah evine yaġıstırsın, gelinliġinen girdi kefeninen çıkartsın
30 diye. Allah mutlu bahTiyar etsin, bi yasTıġda ġocaTsin deriġ. Bütün genç ġızların
başına da olsun darısı deriġ, bu duaları yaparıġ. Ondan sōna da gelin ġalkar oynamaya
gülmeye başlallar. Ondan sōna çıkar geliriġ. Gelinin üstüne işTe ġırmızı bi örtü
örteller, duvaāndan hariç, ġırmızı pullu bişey örteller. Esas bēyazdan taç duvaġ
ġuruluyo da, bunu da üsTüne atıyollar. Salon dūġünü olanlar Pek gelinliġini
35 müġünlüġünü giymemiş oluyollar ya, o ġınayı görünsün diġġat çeksın gibisinden. Ey
ġurban olduġum Allah cümleye nasiP etsin. Dūġünde yemek yapan yemek veriyo,
döner takan da döner veriyo. Esgiden yoġurt çorbası yapılırdı, fasille yemeġá
yapılırdı, PaTadis yemeġá, dolmalar, öyle et yemekleri yapılırdı. Misafire ikram için
tabi. Biraz da tabiki eliñde olursa. Elinde olmazsa bi döner Taġtırıyon. Meyve suyu
40 veriliriyo, herkeş neyi duTTurabilirse. Üzüm ġarpuz ne elinden gelirse, ne alabilirsen.
Gücün yetTiġine göre herkeş büTcesine göre dūġün yapıyo mesela masraf yapıyo.
Neyse, geliñ başının manileri de aklına gelmiyo insanın hadi söyle dēyince. Neyidi

yav, ónü gelse arkası gelir de... başını bi aklıma getirebilsem, insana bi heyecan geliyo biliyon mu... Oraya gitmeye alışTığımızdan, şindi oraya dikiliverdin miydi
45 hePisi aqlına geliyo. Orda gelinin yanında otururkana. Ama şindi şurda otururkana aqlıma gelmiyo bi türlü.

Añam beñim, güzel añam

Ben derdimi kime yanam

Qader bizi ayırıyor, yüregimi yaqtın añam

50 ğıyma añam ceylañña, atma beñi uzaqlara

Dayanamam ben sizlere, yüregimi yaqtın añam

aña gibi yar mı olur, aña diyeñ dermañ bulur

mevlası da hoşluq olur, añam beñim, güzel añam

ğınamı yaqtın elime, yaşlar dizildi gózüme

55 veriyosuñ beñi ele, yüregimi yaqtın añam

añam geliñ gidiyorum, garip maşsun duruyorum

boynu bükük gidiyorum, yüregimi yaqtın añam

dam üstünde ot muyudum, sırtıñızda yük müyüdüm

neden verdiñ babam beñi ekmeğiniñiz yok muyudu

60 zabahleyin galhamadım, mangalını yakamadım

çok özür dilerim babam hizmetiñi yapamadım

babam beñim canım babam, söyle baña beñ ne yapam

- el ğapısı zor diyollar beñ sizlere dayanamam
- ğarlar yağıyo Toza Toza, gótürüller kóyden öte
- 65 ğızım güccük etmen ceza,
- añacığım añacığım, yandı Allah sineciğim
- çatdılar ocağ daşını, vurdular dúğün aşını
- çağrın gelsin ğardaşını, ğardaşsız ğız geliñ olmaz
- biñer atın iyisine, sürer yoluñ ğıyısıña
- 70 çağrın gelsin dayısıña, dayısız ğız geliñ olmaz
- çağrın gelsin amcasına, amcasız ğız geliñ olmaz
- hanı bu ğızın añası, yengesi çalar ğınası
- başında mumlar yanası
- ğız añam ğınan kıtl'olsun
- 75 güzelim adın datl'olsun
- atladı çıkTı eşiği, sofrada ğaldı ğaşığı
- büyük eviñ yakışığı
- ğız añam ğınan kıtl'olsun
- güzelim adın datl'olsun
- 80 ufağ mercimeğ biTdi mi
- Pazar yolunu duTdu mu
- ğız añasını unuTdu mu

- ğız añam ğınan ıutl'olsun
güzelim adın datl'olsun
85 baban Pazara vardı mı
saña al yeşil aldı mı
şu da ğızımıñ dedi mi
ğız añam ğınan ıutl'olsun
güzelim adın datl'olsun
90 yörü sadık yörü ihvâñın içiñe
miski amber kıokar siyah saçında
gidelim gezelim Allah cenneT içiñde
herkeşlerin dúğünü vardır ahretde
Muhammedin dúğünü vardır cennetde
95 Ayşe annem oTurmuş Tarar saçını
Bağışlatmış ümmetinin suçunu
ğınalamış on barmağın ucunu
ğınalamış on barmağın ucunu
herkeşlerin dúğünü vardır ahreTde
100 Muhammedin dúğünü vardır cennetde
oTurmuş ölüler ğınasın ezer
Ebubekir Ömer daveTli gezer

Bu geliñin eksiğini hađ gendi düzer

Muhammedin dúğünü vardır cennetde

105 Hep gençlerin dúğünü vardır ağreTde

Ayağına geymiş nurdan nālini

İner cennet bağcesine salını salını

Oı Muhammedin Meryem geliñi

Muhammedin dúğünü vardır cennetde

110 Muhammedin dúğünü vardır ağreTde

ağa bóyle överiğ biz geliñin başını. Baya sürüyo biziñki. dađa bóyle ortamında olsa
gúdülnen daha bi deyişik oluyo.

ANLATAN: Naciye Başkonuş

YAŞ: 77

DERLEME YERİ: Keskin, Armutlu Ky

DERLENEN KONU: Adetler, Treler

Gelin ğıza ğına ğecesinin ğıyafetini alıyiler, onu giyiyiler. nceden normal gelinliĝinen ğına ğecesi yapılıyırđı. Benim zamanımda iki metre arñan geldim. Varıdı gelinliĝ de yanı ben de safım, gelinliĝ getirin desem Şimdi Allah var getirilleridi. işTe safliĝdan. nceden cihaz de oĝudu. dlbeT ondan sna, Fitrin ii, 5 patik, orap, işTe ufaĝ Tefeĝ herkesin gĝnnden ne gparısa. yataĝ ğızın annesi veriyo, br byk eŐyaları erkek tarafı yapıyo. Ufaĝı defeĝi ğız evi yapıyir. Nişanı oĝlan evi yapıyir. Gidiyin mesela oraya varıyirsin ĝapıya ıĝırtıyirsin glinlen oĝlanı. Ondan sna ne cihaz atacaĝasan onu atıyin, ondan sna taĝını taĝıyin, ondan sna detini treni yerine getiriyin. ğız evi oĝlan evinden altın isteyen istiyir, istemeyen de 10 gĝnnden ne gparsa. Mesela  bilerziĝ yaparsan, Trt bilerziĝ yaparsan, beş bilerziĝ yaparsan durumuna gre. EŐin dosTun ndcn varısa onları yapıyir. YemeĝTe gayri dner ıĝTı ama nceden normal yemeĝ yaparıdıĝ. Bamyaya, yayla orbası, etli kfTe; eti dvelleridi, tavıĝınan siyah etinen dveller toĝmaĝınan, ondan sna ĝadınlarda biriĝir byle biliyin mi sıĝıyir. Besme Şeklinde. Şimdi Şyle 15 yuvarlıyin da, eŐĝiden gayri sıĝılıyirdi, işTe o biŐirilir. işTe yle.

H bi de ğız başı vlr. Geri eskidenidi, Şimdi bilenler yapıyir. taman var ya:

Hatladı ıĝTı eŐiĝi

böyük ğız evin yakışığı

20

sofrada ğaldı ğaşşığı

böyük evin yakışığı

ğız anam ğınan ğutl'olsun

yarım ağzın daTl'olsun

25 bir de ğız añası ğız añası hanı buñun öz añası, elinde mumlar yanasıydı, o nasıldı? Yanı bunlar gelinin başı övüliyi ya, başı övüliyi, başına atılıyır, atıldığında söyleniyir. Şimdi gayri ağlamıyır ğızlar neynesin, o öncedenidi. Herkes gülüyir gayri. işTe buranın adamı da bunları diyir işTe ne yapacan.

ANLATAN: İhsan Köksal

YAŞ: 78

DERLEME YERİ: Keskin, Eminefendi Köyü

DERLENEN KONU: Anılar

Bin dokuzyüz yetmiş dörtte kadırovaya imām oldum. Burda işte yirmi sekiz sene altı ay üzerinden emekli oldum. Emekliyim. kendim de köydeyim şimdilik. hasTa musTa yaşayırık. Köyün ğuruluşu çok esgi beñ oralarını bilemem. Beñ on dört seña hem imam hem muhtarlık yaptım biliyõn mu, bin dokuzyüz altmışdan aldık, yetmiş dörde ğadar hemi imam hemi muhdarım. Köyün böyle minaresini, cāminin şeylerini çatısını, eciğ su yoğudu su getirdik. çalışTık Allah var. Bin dokuzyüz yetmiş dörtte köye ğadıro aldım. Aldıktan sonra añkaraya ğıTdik, añkarada imtihan olduk, imtihanı ğazandık. Geri ğeñdi köyümüze Tayin etdiler. Ondan sōna işte onları buñları derken yirmi sekiz sene üzerinden emekli oldum.

Beñim üç oğlan var iki de ğız var. Hepside burda yok kimse. kırıkkaledeler oğlanlar, çalışıyollar. İkişeyde, belediyede... Birisi de taman yandı ya oranın adı neyidi mobilyacıda, orda çalışıyı. O da belediyeydi onu çıkarTdılar, parti yönünden. Bin dokuzyüz elli dördte evlendim. ğaç sene eder? Aşağı yukarı baharıdı evlendiğ. şindi yahın ahrabayñan siz evlendirmiyõnuz kimseyi ya, biz evlendiğ. Aynı köyden aynı amca çocuğuyuk. Emmimin ğızı. O zaman sevişme, arkadaş ğurma yok. şõ ev onlarınıdı şõrda da bizimki varıdı şindi ören oldu. esğiden ğırık duTdu derleridi Allah eTmesin. şindi moda oldu, ğınayan da yok. düğünümüz de nası oldu, onların ev aħa şurdaydı bizim ev de şurdaydı. Alayımız bir aradaydık. Şõrda bi Ali emmim varıdı

onuñ gızını da ğardaşıma aldık. oñun evi de orada. Döndü'nün (eşi) babası oTuz dórT
20 yaşındayıķan öldü. oñu böyüTdüler kimseye vermediler, baña verdiler. Ben de
hocayıdım okuyodum, o da varmam demedi, seslenmedi bişiy demedi. añası da
duludu ğarnında bebeğiyñen ğaldıydı. Bir ğún suya ğıTmiş aşığıda çeşmemiz var
orda, sırTlarında destiyinen suğatırdık. babamıñan ben ğórdúk, ğórúnülmezdi
biliyoñ mu ädeT ğórúnülmezidi, ayıP olurudu. Babam amāā dēdi, ğel ğel dēdi, bi
25 ğavlının içinde dēdi şey olur mu dēdi, ğanğı bir ğún saklanacağan dēdi. Gel ğeç, gel
ğeç dēdi. Ondan sōna da birbirimizin ğözüne bakarız ğaram olur dēyi bizi burda
niķağ ğıyanda yúğsúk Takıldımıydı niķağ da varıdı, birarada gene de şöyle bi
ğonuşuP munuşuP yan yana varmazıdık. ordan da bir dúğün eTdik, oñu ordan aldık,
arabaya atdik, mezara ağleTdik, ordan ğetirdik. işTe èyle bir şey oldu.

30 çoluķ çocuk da üç dāne oğlumuz var, dēdiydim ya, iki de ğızımız var. beşi de
ağraTlığımız. oñların da arabası var ağa dünāğen ğeliñler eķmāğāmizi èTmişler,
şeyle bir eķmāk. Oğlanın üçü de arabayñan geldiler. Ondan sōna bir iki eT ğavırdılar
sōylemesi ayıP. Ondan sōna yemāk yediler. ğayrı bir de çay içdiler ğıTdiler. yaTsı
namazında ğıTdiler. Her hafTa ğeliller, her hafTa geliller. yēdikleri yemāğán
35 bulaşğını yullar óyle ğideller. Ondan sōna bize iş duTTurmazlar. maķina duTarlar
buraya, içerlere, óyle ğideller. Bayram ğünü bizim bayramımız iki ğız işTe üç de
oğlan bir de biz, her sene ğurbanı burda keseller. Ben alırım ğurbanlarını. Hep
bölüşüller gideller. Bayram hePimiziñ.

ANLATAN: Dursun, Adeviye Öget

YAŞ: 78, 65

DERLEME YERİ: Keskin, Eskialibudak Köyü

DERLENEN KONU: Anılar. Adetler

(Dursun Öget) asgerliğim beñim acemi yêrim İzmir, Narlıdere. usTa birliğim İstanbul. DavuTPaşada biTirdim. Atmış alTıda biTirdim yirmi dörT ay yaPTım. Ben çifTciyim. ayçiçáğá yanı çiTleğ, buğda, arpa başğa bişe yok. zePzecilik var. hakedersen o da, hakeTmezsen yok, bizler ne hakederik ğayrı bir ğarı bir ğoca
5 yavrım. çoluğ çocuk herkeş göçdü, ğoydu ğeTdi. uşáđını avradını alan ğodu ğeTdiler herkeş ğeçimine bakıyí. Bizler şindi çiftcilik yapıyık emekliyik. onlan gidiyik. Bağkurdan emekliyik. alTı çocuk var. dörT ğız iki de oğlan. hepiciği ğeTdi. birtecik ğız var o da ameliyáT oldu hasTanede yatıyí. ğırıkkaledde hasTanede. Dizinden oldu, dizi romatizmáydi, o da eğildi, eğilince TokTör da ameliyáT ediyim démiş.

10 ädeTlerimiz asger ğönderirken áğlendiriller, davıl getiriller. Ondan soñgra şeyi geldimiydi de ğötürür bindiriller. çıkar ğor gider asger. Aynı dúğün gimi olur. Ondan soñgra da alır gideller. bindiriller yerine ğor gideller, ğendi başına gider. Hanı biz ğótúruyoruk deseğ yalan sóylerik. yalañınan ne işimiz var. Herkes dışTa çalışıyí kóyde kimse de yok bir ğarı bir ğoca, hePi yaşlılar ğaldı. gencden kimse yok. Herkes
15 dağıldı ğodu ğeTdi. Bizim burda oTuz hâne dışda ğırk beş hānemiz var bizim. dağıldılar ğiTdiler. İstanbulda, İzmirde, çalışıyılar özel sektór faPırıkada. Kimi polis, kimi uzman çavış, èyle èyle herkeş ğeçimiyñen uğraşıyo.

(Adeviye Öget) Biz de ne bişiririk, fasille olursa onu bişiririk, ondan soñgracığım, PaTadis olur onu bişiririk. Ondan soñgra eliñe ne gecerse. bahçalara şey

20 dikeñ, bamıya dikeñ, ondan bişiriñ, işTe bulunanıñdan yapañ, yiñ. Olurusa. Olmazsa
yavrım ğuru da yénir yaş da yénir. Olmadı mı ne yénir? Olsa da ğuru yavan şura
hazırlıyın yéyin olmasa da. çöreK yaparıK aha şorda da dandır var kómbe yaparım.
kómbeyi de, hamırı yoğururuK ondan soñgra oñu eşğilerik, ondan soñgra
ğabardımıydı da içine yağı çalar çalar fırına soKarıK, ondan soñgra da şöraya dókárık,
25 yérik. başga da ekmeK yaparıK yuka, oñu ğoruk şeYe ondan soñgra oñdan ıslarıK.
EkmeKci geliyor her gún ekmeK alıyirik hindi bizim dermanımız geliyor oturup
ediyirik deseK yalan sóylerik ğurban olurum size yavrıllarım. ordan şeYi alırıK ekmeği,
gelir bura saTmağa gelir. Biz de ondan alırıK şorda çay bişiririk, pendirin olur ondan
soñgra zeytin olur, başga bişeyler eliñe ná'ğecerse, o olur. pendiri ğendim yaparım da
30 malım yok tek bir ináğem var. evelden yaparıdım. yağlı süTden pendir yapardıK.
doğru normal yağlı pendir yapardıK. SatardıK, ğendimiz basar yerdik. Hindi de yok
satın alıyirik. bazardan ne olursa olsun gider ğetirir. Ondan soñgra da yérik. Bulunanı
evden şeYeden, bulunmayanı alıñ alabildiğini. Eyle eyle ğeçimini sağlañ.

burda da ğızlara ceħiz möhüz şeherde ğızlara ne yaPılırsa burda ğızlara da o
35 yaPılır. Yatak mutak alınır, ğabını ğacağını nesi varısa meydan siñisini, çaydanlığını
çay bişen, ondan soñgra her neñ varısa layığını alıñ. Her şeYini, danTeliñi de öreller,
şeYle şeYlere de çakallar, dúğünden önce de sereller. geleñler ceħizi ğorecáğámiş
maksat o. geleñ ğedeñ başa geleñler gelir ondan soñgra da çıkacağa güne toplallar.
sandığına basallar ğızın, ağızını da kitleller Allah ısmarladıK... esgi zamanın işi
40 böyleydi. Hindi herkeş mağazaya varır, neyi lazımsa aldığı geliñe alır, arabaya
yúKler, nerde oTuruyoñ, Añgarada oTuruyorum, añgaraya áğleTir eviñi eşiğini döşer
ğelini de áğleTir evin içine ğor, çıkar gelir. Bēyle olur.

ANLATAN: Naciye Hazar

YAŞ: 83

DERLEME YERİ: Keskin, Ceritmüminli Köyü

DERLENEN KONU: Gündelik Konuşmalar

Hoşgeldiñiz ğızım. ğızlarım ğapımı yiTmiyo. Onların ħoranta çok, on yedi baş ħoranTa var. Pek kúsüyom burdakı ğızımıñan Torunuma, gelmiyollar. Bek perişanım. Üst başı ilağande yudum şorda. ğızım dëdim ğel de dëdim ħa dëdim iki bidon su geTir de durulayım şunları dëdim. ğayboldu ğelmedi. şordağ gongşuñun 5 ğızını çağardım o getirdi iki dene su şorda kötü yatı ilağánde sıkTım ğoydum şoraya.

ğavırğalı kóyúnden bi adam varıdı bakmaya ğıyamazdım, aşşaga ğaralık var biliñ mi bilmeñ mi, ordan gelillerdi aş diye çıkarTırdım ekmáğami, yoğurT Torbamı búkTúğúm búkümüme, içiniñ palasına bir ħoş edelleridi. añam ne temiz ğadın eli ayağa temiz dëyi. düşTüm şindi. oTuruyodum isTemeye ğeldiler, bacımı vereciğik 10 annem vefat eTdi aldaTdılar. Babam beni dúve dúve gelin olursan, olmazsan vallaħa billaħa ya seni vururum ya ğendimi vururum dëdi. Üç uşagan üstüne ğeldim, dóğdü sóğdü uşaklarım yeTim dëye. dë doğuz on sene oldu öleli aħa bu ğovukTa böyle ğaldım. Torunlarıma bişëy desem onlar beñi azarlıyo. Üç ğız biri ğaPımı açmıyo. aħa ğeldik gidiyoğ. ğapımı yiTmiyollar. ğızım ğediyir şorda ğelin 15 olacağlarlañ oturuyo da uğramıyo.

ANLATAN: Pembe Teyze

YAŞ: 86

DERLEME YERİ: Keskin, Ortasöken Köyü

DERLENEN KONU: Gündelik Konuşmalar

hâlim normal. allahıma şükür, ZabaħaÇa bóyle bu döşek üstünde oTururum. Uyku yok heç, uyuyamıyirim. Üç gızım var. aħa birinin yanında oTuriyirim, óbür gızın evi de aħa şu. Biri de ğırıkkaledede. ğurban olurum yavrım saña Torun da çok maşşallah. dórT buñuñ var, üç de şördakının var. ğırıkdañın da dórT var. Ben avraT

5 yerine vardım biliyin mi, ğarısı ölmüş buraya ğáldım. Hindi oñların da çok maşşallah. Geldiğimde güccüğüdüm. amıcañ göÇTü geTdi. gızım ben dē ne zamanıdı çocuklar babalarını bilmezler bile. bóyük ğız bilir. burdañ ğız heç bilmez. allah ğader verdi yuvadañ uçurduķ. beñ uçurmadım Allah uçurdu. çocuklarıdı. Emmi yoğudu, dayı yoğudu. Eşe dostTa allah diñ iman versıñ yavrım, uzuñ ómür vérsıñ. çucuklar geçi

10 sagarlarıdı öğrenmeye. Ben de ocağa yemek ğodum, kóşeye yaTdımıdı. bi yúrağám sızıladı. kaKdım ğızların yanına vardım, davar sağmaya durdum. südü bir sürdüm geri ğeTdim davara. Evimizden geTirirdik suyu, desdiyi sırtıma aldımıdı sularmıssım, çiçek varıdı yaTdığı yirde. Vardım boyun şöyle yadıkdan dúşmüş, beñgzi durulmuş. şorda emmimin ğızı varıdı Ayşe aba dedim emmiyioğluna bişey oluķ ğız dedim.

15 Onun da bacısı öldü arada üç gúnleri var. avraT geldi düşdü üstüne yumuldu adam ğitmiş. oña da ğuran okuTmaya gelillermiş kóylüler. Bir de ğuran okuTmayı ğoydular adamın başına geldiler bu kadar oldu. ğurban olduğumun emri.

ANLATAN: Semiha Ulucan

YAŞ: 55

DERLEME YERİ: Keskin, Ortasöken Köyü

DERLENEN KONU: Adetler, gündelik işler

benim düğünüm olmadı, benimki bi nikahınañ ğaldı, iç güvağayım ben. Eşim hacıobasından, eşgi muğdarın biladeri. Ben iç güvağayım bi nişan tóreniylen nikah ğıyıldı iyle ğaldım. evliliklerimiz kóy ādeti, önce üç gún oluyodu düğün. Cuma gúnü bayrak ğakıyodu, bazar gúnü geliñ iniyodu. cumártesi, de ğına gecesi ne oluyodu. E

5 şindi de cumártesi bayrak ğakıyo, bazar gúnü geliñ iniyó. şindi iki gúne düşTü. iyle oluyo. Önce bi ğız evi oğlan evine hayırlıya geliyo, ondan sōna da oğlan evi geri ğınaya ğediyo. ğınadan soñgra oğlan evinin ğinasından sōna ğız evi ğınaya ğeliyo, gece ğinasına. işTe iyle oluyo. ğınacıya yémek vermezler de ğendi misafirine yémek oluyo. ğız tarafı ğendine yapar, ğendi gelenine; oğlan tarafı ğendi geleniñe yapıyor.

10 bēyle oluyo. esğiden normal yémek oluyodu. tuvalak yapardık kóy işi. aħa düneğen de yapTım tencerede var. fasille yemáğá, pilav... tuvalak noħuTlu dáğál de normal yaparık. bulğuru biraz ıslarık bi on dakka, ondan sōna yuğuruyoñ. Sade bulğur, bi de un atıyoz sonra, bi tane yımirta, duz, baharaTını atıyoz işTe biber nane falan, onlan da yòğuruyo. Ondan sōna tuvalak yap. Suyu ğaynayıncı içine at. işTe iyle oluyó. işTe

15 önceleri bóyle yemek oluyodu, şindi dóner. şindi değışdi. şindi ki ādet daha ğolay. bi hazır Tabak. öğleneÇi bulaşık yıkama yok. Biz üç dúün eTdik, üçüne de bulaşıkçı duTduk. Oğlan düğünü bizim ğız yoħ. Üçüne de eşgi ādet gimı eTdik. Dóner yokdu

da Şindi heP d6ner yapıyolar. Bizikilerin uğu de Şindi aņkarada. işTe yaŐamımız b6yle.

- 20 zePZecilik, arıcılık var onlarla uğraŐırık. Bizin k6y6m6z ęitlek ne ekmez, sadece arpa buğda ekiyoķ. Biz de onları ekiyoķ zaten kimse yok biz iki kiŐiye d6Ő6nce 6b6rlerini boŐladık. zePZe de paTaTiZ, soğan, domaTiZ ekiyoķ. Herkes ğendi baęęesinin yeTdini ekiyo. satarıĥ da... 6nce bi paTaTiZ eķerik, yerine geri ıPanak, soğan, mārıl... o yıl baŐmaca devam eder işTe. Yaşam b6yle işTe.
- 25 Zabağanan ğalkıyoņ ekmağadi ę6rāęadi ev iŐiyidi, ęamaŐır bılaşık... Arıcılık yapıyoķ. Tam ęapa zamanına denk geliyo arının oğul vermesi. oņun başında bi kişi beķliyecek. Dala ğonanı ęırpacak. Şindi ğovandan ęıkar arı, ayvanın cevizin dalına b6yle ğonuyo toplanıyo oraya. Oradan o sePedinen alırsın t6m oğulu onun içine. Onun bi tane beyi oluyomuş. O bey girdimiydi hePisi sePeTe giryomuŐ. O baya
- 30 b6y6k oluyo. 6yle işTe ğızım.

ANLATAN: Ayşe Teyze

YAŞ: 62

DERLEME YERİ: Keskin, Ünziloğlu Köyü

DERLENEN KONU: Adetler, Töreler, Anılar

Bizim bayramda dışTan gelenimiz olduğu için hazırlıklarımız olur. taTlı yaparık, su bóráğe yaparık, tavık keserik, bulgur pilavı Pişiririk yağlı çörek ederik. Bizim özel bi yağlı çórágemiz var. Benim beyim on sene on iki sene muhTarlık yaPTı. çok yerlere gittiğinde severler yenge baña eccik salsın derler. çórágá da un, su, Tuz, ondan soñra varısa süT yoğurT birer bardak, ben öyle gorum başgasını bilmem. Ondan soñra bi paket ğarbónaT şey yani ğabarTma Tözu, yuğururuk baya ğulağ memesi serTliğinde yuğururuk, biraz da maya, şó ğadar şó ğadar bezisini alırık, yuğacığ ekmek gibi açarık. İki ekmek bezisi ğadar bizim burda öyle söyleyim. Ondan soñra oñu da yağlarık, sıvı yağ veya varısa daħa güzel olsun evelden benim tereyağım olurdu tereyağınan yapardım. Şimdi yuğacığ ekmağa açacağan ya, onu da şöyle inceciğ dolana dolana yağlarık. Bu ekmağa de ğıvıra ğıvıra o ekmağá ğıvırırık, şöyle bi topaç ederik oraya. O orda yağanı çekenece bidaha açarık. sōna başlarsın açmaya Fırın siñine göre yaparsın. evelden Tandırlarda yapıyoduk. Bayramlarda öyle yaparık Tatlılar, ondan sōna başga ne dediydim? Öyle işTe.

15 Lohusa görmeye giTdiğimizde süT gótürürük şeker gótürürük, yeni gelin çocuğuyısa hediye gótürürük. işTe ufak defek şeyler, giysi gibi iP gibi, ondan

soñra böyle çocuğa takım gibi bişiyler gótürürük işTe. hanı yakın çoñ yakınısa daha başğa. Bizim burda mevlı gibi bi ädeT yoñ yanı. Ama diş hediği yapallar. Onda da diş hediği bişiriller. Yeni geliñlerin çocuklarına daha çok. goñşular akrabalar okurlar, herkes bi hediye gótürür bebaa. Diş hediğini günduru buğda derik daha çoñ onla yaparıq. İçine fasille atarıq, noñuT atarıq, onu bişiririk. Ondan soñra goñşulara akrabalara sóyleriğ geliller hep herkes bi hediyeñen. Herkese birer Tabaq, yanına daha bişiyler daha yapar gollar. Gelen misafir de bi hediye verir işTe şu da çocuğun hedayesi diyé. yiller içeller gideller.

25 Hacı görmeye de, hacı yemáğa görölür hacıya gideceklerin. yemáğe gendileri görür. Mal gesserler veya davar gesserler veya bide yaPdırillar, nası uygunusa büTcesi. oñu yapallar ondan sōna herkesi daveT edeller yanı kóy halgını. ilāninan veya ev ev okullar. Herkes gider, o hacca gideceklere bi hediye, para verirse veriller. Bizim paramız da oraya nasiP ossuñ diye. yiller içeller. O guTsal yere bizim de paramız 30 nāsiP ossuñ dēye para verilir yanı.

ğırk iki ğırk üç sene oldu ben evleneli, bizim günümüzde işTe ahraba hısım olanlar nişanlılı ğızı dáveT édellerdi yemáğe. goynuña bi hediye goyallardı işTe dúğún olacak diye. ğına gecesi gúnú o ahraba hısım yakın olanların ğızları gelir, dúğún bitenece o ğelin ğızın yanında yaTallardı. desTek olmağün. gezeller, 35 oynallar ğız başında, ondan soñra ğına gecesi gúnú áğlenillerdi gülellerdi, ğına yakallardı, o oña iğne baTırırđı, nişanlılı varisa nişanlısının yanına gótürülleridi ev sahabı veya aña baba duymadan, oñlar bi görüñsün dişTa diyñ. öyle şeyler de olurudu. zabaħaÇa ğızın babası evinde yaTallar, güleller oynallar genÇler. işTe nişanlısı olan nişanlısını görür. Orda yiller içeller zabahınan geliñi bindirdiğTen sonra 40 da herkes eviñe gider. evelden sade normal giysi giyellerdi, bi de üç eTek vardı.

şóyle arkası uzun, yanları şóyle parça, şórdan şóyle şal guşanıyollar, öyleydi üç
eTek. Şimdi bindallı giyyollar. Önceden gelinlik mi vardı, başgasının gelinliğini
geTirdiler baña gëydirdiler de cañıma minnet bildim geliñlik gëydim diye. esgiden
gelinin alına ayna bağlallarmış ğırmızı ğurdaleyñen, aydınlık ossuñ diyi. At
45 arabasıynan getirillerdi. ğapının girişine Tereyağıynan bal sürellerdi, bi çiviynen keser
verillerdi, gelin çiviye keserinen duvara çakar, sağlam dursun bidaha babası evine
gitmesin diyi. bi de bal süreller ağzı daTlı ossuñ diyi. Yağ süreller evimizde yağ gibi
dolansın diyi. iyle işTe.

ANLATAN: Mehmet Amca

YAŞ: 66

DERLEME YERİ: Çelebi Merkez

DERLENEN KONU: Adetler, Töreler, Anılar

Ben asgerliğimi ğāziemirde yaPTım. ulaştırmayıdım. inciralTındaydım. başdan gidelim şimdiĸ. Şimdi burdan dualandıĸ, çıktıĸ. ğeTdiĸ şūbeye. şūbeden sülüsümüzü aldıĸ bize bi yol harÇlıĸı verdiler tireneñ biliyor musuñ. Ondan soñgra şeye vardıĸ, izmire vardıĸ. ordan bizi manısa ğırĸaĸaca ğótúrdüler. manısa ğırĸaĸaca

5 ğeTdiĸ orda üç beş ğún ğaldıĸ. Üç beş ğún ğaldıĸTan soñgra bizi ordan ayırdılar. Yanı bizim içimizde yanı bizim o tertıPlerin hePisi toplandı ya, toplandıĸdan sōna orda sınıf sınıf ayırdılar. Sınıf dediĸim ulaştırma, piyade, toPÇu, tañĸCı. buñları ayırıyollar orda biliyor musun? bizi de ulaştırma olarak ayırdılar. Biz inciralTına geldiĸ. izmir inciralTı var orda. üç Tarafı deñiz, bi ortada yol var. Ondan soñgra

10 bizim acemi birliĸi biTdi. Bizim zamanımızda acemi birliĸi dōrd aydı. Acemi birliĸini bitirdiĸTen sōna ğura çekilir. Orda ğura çekelleridi bizim zamanımızda şimdiki gibi deĸel de. ğura çekTim beniki yine ğāziemir çıĸTı, izmir ğāziemir. ulaştırmayım ya... Oraya ğeTdiĸ, orda acemilere eĸiTim yaPTırdıĸ. ğāziemirde de tesĸereyi aldıĸ, dōndúĸ geldiĸ. Tabi ben biñ doĸuz yüz aTmış doĸuzda yaPTım.

15 Bizim zamanımızda yirmi aydı. Yirmi dōrd aydı da dōrd ayını düşúrdüler yirmi ay yaPTılar. Yirmi ay yaPTıĸ biz.

Bayramlarda ailecek toplandı, büyüklerin ellerini öpmeye, bayramlaşmaya gideñ. Vardığımız zaman, ailecek giderik tabi öyle tek tük gitmek, toplu giderik. Varr bayramlaşırık, ordan bayram şekerimizi, golonyamızı alıP dönerik. Da bi ayrıca bizim

20 şimdi burda bi ädeT türettik biz, bayramın birincisi günü namazı gılıP da milleT çılmaya şeyapTığı zaman, bayram namazı biTdiği zaman şöyle tek sıra oluruk, tek sırayñan beriki vatandaşlar böyle gelir ordan bayramlaşır bayramlaşır, ayriyeTen bi sıra olur. Yanı şimdi şu caminin içi biTdiğden songra da dışarıya daşarıK. Yanı bu bayramlaşma burda da oluyó yanı bizim camide. şöyle sırasıñan. Hemen dağalmağ.

25 Namaz biTdiği zaman şöyle en Tabandaki en son sıradaki adam gelir en başTan başlar. Tek sıra halinde... bayramlaşmağ böyle yapılır burda. arefe günú mazere giderik yāsin oħuddururuk hocaya. cömaāTcađ Toplanırık ikindin namazından songra, hep beraber giderik. burda cāmiden çıhTıhdan songra hoca, cömaāT doğru mazerliğe giderik, mazerliğe oTururuğ orda bi yarım saat ğırđ beş dağga yāsin oħuddururuk

30 hocaya. Dua yaparığ geçmişlerimize, ordan da döner gelirik. hāā bide oruÇ duTarığ biz. Şimdi üç ayların başlangıcında bi duTarığ üç gün. Bir ay songra üç gün daha, bir ay songra üç gün daha... Yanı her ayların başında üçer gün oruÇ duTarığ. Yanı duTabilse süreklı duTanlar var da, yanı benim ğendi duTduğumu diyom ben. Tansiyon hasdası olduğum ğün beğ fazla duTmuyom. Yanı üçerden doğuz gün oruÇ

35 duTuyom yanı üç ayların içinde.

ANLATAN: Sultan Yılmaz

YAŞ: 79

DERLEME YERİ: Delice Merkez

DERLENEN KONU: Adetler, Törelere, Anılar, Maniler

Delicenin yerlisiyiz biz. Tā dedem sivasTan burıya güccüğükene hanı eveli göçenler varımıştı ya o göçenler dedemi burda göyüP getmişler. SivasTan işTe né yöne gidiyollarsa. Dedem işTe ufağakana buraya göymüş gêtmişler, buranın da ağaları, dedem azaP durmuş çalışmış ondan sōna evlenmiş. Terkişen kóyünden 5 evlenmiş. Evlenince işTe buradan tarla murla çevirmiş buraya yerleşmiş. Babam eskere gidinci orda eveli atnañ gidellerimişidi, s̄ariyidi. acıkdık diyo, ondan sōna atların diyo pislğini yurduğ diyo gāvırırđık diyo. şöyle teneke gezdiriridik diyo gavırır yerdiğ onu diyo. oñu yerken bi adam geldi diyo. Adam gelinci nesin necisin işTe şöyle böyle diyinci diyo, sülale soy sordu diyo. dediki babayıñ adı ne? Osman. 10 Bizim tā evelden o taraflardan dedi diyo bizim oğlan uşagamız ğalmış dedi diyo. Adı Osmanımış dedi diyo. Babam da demiş ki benim babamıñ adı Osman, ben de oñun oğluyum. Babam deridi ki añam babam önüm kóküm SivasTa. Babam böyle laf veriridi. Babama orda düñür geTirmişler, babama sahaP çıkmışlar. Ondan sōna babam eskerden gelinci cinsini kókünü belledi. Dedem öldüyüdü. işTe öyle öyle biz 15 buraya yerleşTiğ. beñim yedi uşak var. Biri geTdi, hayaTda değel.

Çocuğu uyuTurken sóylediđim maniden deyim saña.

Dere boyu saz olur

gl aılır yaz olur

Ben yrime gl dmem

20 glnmn az olur.

Dere boyu gderim, gyun gzu gderim

iimizi grmşler, nasıl inkr ederim?

Trk bu. gnlgmzn, yaşlılıgmzn daal. şindiki Trkleri şyitmiyk.

ramazanda bazlama dersnz siz biz oa zhr rege deri. şindi ou yiyen
25 yo. şeker ıTı, tansiyn ıTı. eveli biz aşamdan mayalardı, grmz buğdayıdı,
ou gdrk degermenlerde, ondan sna ou o hamır yuğuranacı, gynbabam
deridi ki hamır şyle iyice elinzin alTına gelmeli dridi. Babam ıraħmeTlik kle
şyederdi, yağ klge gibi, Sungurlu tarafında olur olardan bykce bi kle
grdk, beş dağgada yoğururdu, mayası geliridi. Mayalısn byle gbarırdı, iiye
30 bkTnmyd ağzına şırıl şırıl akardı. aħa şindi eveli ine buzalasn, camız
buzalasn eveli bizlerde oğudu onlar. Onları eTdinmiyidi bizlerde bi meTre asdar
varıdı asdara belerdk yice o ağalı, ondan sna gynanam sererdi ou grudurdu.
sTmz oğaldnmiydi ou ıslardı bir gca gzan ağaz ederdi yerdi. O şkilde
sağlarıdı. Ondan sna deri alırdı biz, yoğrT, yağlı yoğrTun gtn
35 zdnmyck re yapardı, bazlama derdi, onu yoğrT reğnen yapardı.
Geri dner gynnam yvarlarıdı yvarlarıdı, onu şyle sıra sıra uvallara doldururdu.
uun iine grd. ondan ii- dene alırdı bi teş bazlama ederdi, yerdi. Sıvan
doğrardı. eveli saTın alma yoğudu. Yoğrd da grdk, i yapardı, bre yapardı.
Bide gynanamnan gynbabam gideridi dağdan ş gr odularını esgilerden,
40 getirilleridi yakardı. Kl getirirdi yan meşe kl. O meşe kln ocağa gyardı

ğaynadırdık sâpsarı suyu çıkarıdı. hamırı oñlan yôğururuduk. Onun içine eccik de
şeker ğorduk onlan kıombe yapardı. daş ocağamız varıdı, saÇımız varıdı. O daş
ocağana aTaşı yaķarıdıķ, eyice o daş ğızardı. Ondan sōna siler súpürür oñun kúlünü
alardıķ, hamırı oğā gorduk, saÇı da dePe üsTüñe ğorduk, ğıpğırmızı kete gibi nası ki
45 şöyle çıkarıdı. eveli yiyecek iyiyidi. Üzüm boludu, beķmez ğaynadırdık dēe ğoca
kúplerinen. bi kúp beķmez ğaynadırdık iki kúp de turşu ğurardıķ. yi babam yi...
oTuz çèniķ de bulğur ğaynadırdık. şindi bosTanı da eķdinmiyinci ilk dölünü
Toplarıdıķ, son dölüne babam bi su verirdi oñlan su turşusu ğurardıķ. Sade duzunañ,
sarımsağınan. Sirke mürke ğoymazdı. Sirkeyi de ğendimiz yapardıķ. Almadan oluyo
50 o. oñun şeyini çıynardıķ, beķmez éderdik şiresini, ğalanını sōna teķrar çıynardıķ
helkeye ğoyar, aynı onun bide bóyle mayası var alma, duz, o mayayı atardıķ, bi ğaPda
da sirkeye dönerdi. Üzümü bandırırķen de mesela ülerziķ, bundan giderdik tarla tarla
tarla toplar sererdik, oñu ğurudunmuycu gider yıķar alır geliridik. Bağlarda piyañ
oluyo, o piyañınan bu yülerziği ondan sōna bağ yaprağanı ğorduk, kúlünü, bi ğún
55 eveli ğaynadırdık. zabahaÇa o sâPsarı beķmez gibi suyu çıkarıdı. gótürürdüķ bağlara,
zeytinyağanı ğorduk bandırırđık, bir üzümlerimiz olurudu şöyle sarı liralar ğibi.

Ben nişanlıyđım, o zaman vagónlarıñan üzüm gótürülürdü añğarıya,
sePeTler varıdı bağ sePeTleri, tren devrildi. Adam şeyi devrildi üzüm şeyi
devrilmedi ya, bizlerde zarar olmadı ya, yabancılardan öleñ oldu. esğilerdeñ çoğ... İş,
60 sayısını bileciğın. hāy yavrım esğilerden böyleyidik. óyle górdúk óyle eTdik. bulğur
Pilavı varıdı oñu şeyidirdik şimdikinin fāķırı eti nasıl yiyemiyo, o zaman da öyle.
Bizde mal ölürüdü, o zaman et yeniridi. milleT duzunañ üzümüneñ giderdi ecik eT
verirdi öyle yeniridi. E şindi ete de güç yétmiyo milleT bi tavıķ çıkTı, tavıķ çıkTı
ğanser de çıktı...

ANLATAN: Niyazi İnanç

YAŞ: 72

DERLEME YERİ: Ahılı Kasabası

DERLENEN KONU: Sohbet, Adetler

asger gönderme şindi, evlere buyur edeller, ondan sōna hocayñan dōva yapallar. Ondan sōna uğurlarık. Allah iziñ verirse oraya ğadar bazan gótürürük. Bazen ğırığgaleye eğletirik ğırığgaleden otoPüse bindiririk. Eğlence müğlence yapmağ.

5 Dügünlerimiz esğiden cüme ğünü bayrak kalkardı. şindi cümertesi, öğlenden önce saat dokuzda onda... esğiden vasayit yoğudu. cüme ğünü gelillerdi bu odalarda yatırırđık. şindi herkeşin vesâyiti var hanı. Gelir bi yimáğáni yer çayını içer, hayırlı olsuñ der ğor gider. Pazar ğünü saat dokuzda veya ki onda geliñ almağa giderik. Ondan sōna geliñ geldimmiydi, esğiden ata binerđik biliyoñ mu, bizleriñ ğunúnde
10 atñan gelillerdi. deyzani de atñan geTirdik. şindi araba... Ondan sōna dönüştTe ne bağışlıyosuñuz, davariñ varısa davar, yoğusa altın bilenziğ veyahuT da altın Tağarığ. Ondan sōna dāmaT ğoluna Tağar evine áğleTir. Ondan sōna biz çay yaparığ müsafire. Ondan sōna geçer gideller. Baş başa ğalırığ.

Hayvancılık esğiden beğ çoğudu, şimdi herkeş cāhiller bi yañı anğarada bi
15 yanı kesğinde bi yanı ğırığgalede. geñçler tüm şindi inşaaTda. Düzenli hāne anğara, ğırığgale isTanbula ğoç eTdi. Benim üç dene çocuk var. İkişi ğırığgalede oturuyor,

biri de anğarada máğmur. Biz deyzenineñ iķimiz ġaldıķ burda. ġıñ gezeriķ şöyle bir
çocuķları birer iķişer ġún bi sohbeT ideriķ. Fazla da ġalmaķ. ġalıncá da deriķ uşaġa
ellemeñ bize doķanmañ biz evde rahaTcana ġalaķ. Allah var durdunmuydu, rahaT
20 edilmiyo. şindi ġeliniñ yanında bir mesela uzanıP yatamıyım. Allah var her şeyimiz
de suframız da ayaġımıza geliyor, çayımız şekerimiz dediġim gibi. Gideķ dedinmiydi
de, baña paşa deller baba demezler, paşa yaV milleT babasını iķi-ġün áġleTmedi, beş
ġún áġleTmedi añasıynan babası ġodu ġeTdi dەرler. Ula oġlum desinler biz évimize
ġideķ rahaT édeķ deriķ. Öyle işTe ġızım işim var beñim haydi Allah'a emanet...

ANLATAN: Kamer Teyze

YAŞ: 68

DERLEME YERİ: Keskin, Olunlu köyü

DERLENEN KONU: Sohbet

Yemáğānen uğraşyoh ağşamaça. Yemea yaPıyoh, PaTadisi yapıyoh, yerine göre fasilye, dolma, ğuru fasille, yerine göre ğuru noħuT... Dolma yaPdım. Dolmayı et olurusa eti ğavıryok, sıvanı ğoyuyok, domatisi ğoyuyok, ondan sōna da bulğuru ğoyuyok, pirincinen bulğurunan iħisini ğarışık yaparık. gōzalcene oħu da ğarışdırırık
5 yağinen, ondan sōna da yapraĝı sındırırık yıħarık. Ondan sōna da doldururuħ. Onu da eTli yaparık, eTsiz ğuru yaPraħ yenir mi et olmayıncık?

eveli işlengi işleridik oya öreridik, haPsini yaPardık. Bizim gūnümüzde de şey verillerdi bir çiFt çuval verillerdi, bir namazlaĝa verillerdi, bizim gūnümüzde...
Hindiği gūnlerinde de esĝiden işlengi işlellerdı hindi işlengi de ĝahdı. Dantel
10 öryollar oya öryollar, ondan sōna masa örtüsü öryollar, dolabın üsTülerine ParÇa ParÇa örüp aTıyollar. televüzyōnun üsTüne öryollar. Ben öremiyom hindi.

ANLATAN: Fatma Teyze

YAŞ: 66

DERLEME YERİ: Keskin, Gazibeyli Köyü

DERLENEN KONU: Sohbet

ğimseye ne zararım var ne faydam var yavrım. misafirimiz vardı yeni gēTdi. Denk gelmediñ sac arası çörağamız vardı. çok gözeldi. Her gün her gün zabağ şuraya Zobaya kómbe süreriğ. kómbe deriğ biz oña. Sac arasını benim böyük gelin yapar. Sac arasının hamırı eşgi olur. zabağanan gelin er gaħmıyo gaħsa... zabah

5 mayalı çóreğ yapariğ tandırda. İçli çóreğ de ayrı yapariğ. böráğá ayrı yapariğ su böráğáni. patadisli böráğá ayrı yapariğ. Su böráğáne yımirtayñan ğıyma goyariğ. Hamırının içine yımırta ğırıyoğ sadece. suyunan yımırta... Onu açariğ on on iki eğmek, bi siniye göre, iki-ğüç sini ideriğ bi hafta yeriğ. Canımız isTediği zaman bişirir bişirir yeriğ biliyon mu. Fasille yemáğa bişiririğ, beyaz çorba bişiririğ

10 ayranlañ. Et yémeğe yapariğ, kirli çorba deriğ mercimeğ çorbası yapariğ. O ğara oluyo ya yeşil mercimeğ ondan éyle deriğ. kóFTe yoğururuğ kófTe yapariğ. Tuvalağ. İçine nohuT mercimeğ ğoyuyoğ o ğaynıyo oñu da içine ğoyoğ, indiriyoğ şuraya ğoyoğ bişiriyoy yiyoy. Çorba gibi oluyo. Hah herşeyi böyle yapıyoğ. ğuru ğuruduruğ ğuru fasille bişiririk yeşil fasilledeñ, baldırcañ ğuruduruğ oñu bişiririğ. Alayının

15 ğurusundan yapariğ. Tarhana deriğ onun gurusundan yapariğ.

burda eken nohud, mercimek, günlük; çitlek var. a. bahce ekerik. domatis
biber, sva, fasilye, ekerik bunlari gldiririk yavrim. bnleri böyle yaparih iTe.
hePisinden yapıyoh gzum.

20 esgiden cehiz varidi şindi gzlarin cehizi de yok. Benim zamanımda cehizi be
metre şöyle sedir ilerdik, be altı dene de yasTıgı oluyodu. Benim zamanında bir
sandık varidi gzım be altı yasTık varidi aha şunlar gibi, bir daban halısı varidi bir
kilim varidi. Benim günümde... Şimdi gzlara tabi oh veriliyo. beyleydidg gzım ne
bilyim...

ANLATAN: Elif Ően

YAŞ: 63

DERLEME YERİ: Balışeyh Merkez

DERLENEN KONU: Sohbet, Adetler

Đızım eveli biz doKTur da bilmezdik, bişiy de bilmezdik evde yapardık doğumu neyi. Öyle tedaviye neye gidiyollar Şimdi evelki bizlerde yoğudu onlar. Biz sancımız duTanaca bilmezdik doğumu neyi.

5 çocuk görmeye gideller, çocuk doğunca ğırhını çıkarTıllar. Şimdi o adet ğaHTı da, ğırh Tane daş Toplallar güccük güccük, ğırh buğday, çocuğun banyo yapacağa suyun içine aTallar. ondan sōna ğırhı dolunca bu çocuğların kevgirden ğırh deliğden su geçirirdik. Onu Őeyidiller, yúksük atallar suyunun içine, çocuğu yığıyacakları suyunun içine... Çocuğu yığallar, ondan sōna annesini de yığallar. ğırhını öyle çıkarTıllar. Yeni doğduğunda ğulağına ezan oğullar. ismini söyleller üç sefer 10 ğulağana çocuğun. Şindi geziyo bağma da eveli ğırhı çığana ğadar çocuğu dışarı çığartmazlardı. Anneye ğırh basar neyi diyē. ğırh basarsa hasTalanır deller. Mesela iki doğum yapan gelemezdi oĐun üsTüne. fadime ablam var doğum yaPTı ya, ben de doğum yaPTım ya, o da ğırhlı ben de ğırhlıyım, ğarŐılaŐmazdıĐ. Hanı öyle, ğırh basar diller. çocuk zarar görür hasTalanır diye. Aslında da hēç öyle bişiy yoğ. Őimdikiler 15 ağa hasTanede öyle Şeyler mi var? ZabahaÇı hasTanede ğaç kişi oluyo bi odanın içinde değel mi... al basması gibi olur. Benim annem doğum yaPTığında hemen çocuk oluolmaz annem bayılır giderdi. Baya bi Şeyapardı ilk çocuğunda

doğduğunda görhüTmuşlar. Evleri de hanı şey, abdeZli namazlı dedeler varımışdı
esgiden, ondan haTTa bi gaynanasıgil gayınbabasını gövluyollarımış, işTe şöyle eTdi
20 böyle etdi diye, anam da içeri gidiP de geri gelince demiş ki: ana demiş, göca herif
ğaPının ağzında sizi diyniyo gövulamañ dimiş. O da göca herif deyelimiş, dede
deyelimiş. Evin dedesiyimiş, gadına görünmüş. Ondan anam rahmetlik baya bi
görhmuşudu. Şu sağ tarafım dáğdı de gızım buz gibi oldu derdi. Ondan sōna baya bi
hasdalanmış. çocuk doğduğunda, çocuk doğdumu annemi şöyle göTúr gapıya at.
25 Akşama gadar öyle baygın yatardı. Çocuğu basTımı çocuk ölür. Al basdı diye.
Çocuğa bişey olmazdı da amma heP de öyle öleñleri sayıhlardı annem.

gaynanaya gayınbabaya eveli saygı sevgi vardı. çoluğunu çocuklarını
sevmezlerdi yanlarında ayıP olur diye. Aynı sōfraya oTurulmazdı, gaynana
gayınbaba ayrı yerdı, señ ayrı yerdıñ. geliñ gızlıh yapallardı sessizce ayahta
30 dikilillerdi. Çocuğunu gucağana alamazdıñ, emziremezdiñ ayıP olur dēyiñ büyüğüne
saygısızlık olur dēyiñ. E şimdi öyle yok tabi. Böylesi daha iyi oldu. Misal bi misafir
gelse annemgil bizi misafirin içine gomazdı misafiriñ yanına çocuk gitmez diye.
Gidemezdiğ misafiriñ yanına mesela. çocuklar şimdi baş kōşede oturuyo. Aynı
sōfraya ney oturulmazdı, erkekler bir otururdu, gadınlar bir otururdu. oñlar yediğTen
35 sōna sen çocuklarınla otururdun. Annem yeTmiş yaşında öldü, on sene oluyo öleli,
babamıñ amcasının yanında daha hiç şöyle yüksek sesinen gonusmazmış, yavaş
yavaş, usul usul gonusurmuş. Onu da hani neyidi, eveli hediye verillerimiş geline de,
gelin ondan sōna gonusurmuş. aña gı etme gonus deridim, emmim de derdi gonus
artık diye de yoh derdi. Hanı yavaş yavaş gonusurdu. Hiç sesini duymazdıñ hanı
40 şurdan yanaş anca öyle duyardıñ. O öyleydi, oTurmazdı da bah ayakda dururdu aha
şöylece. evel öyleydi. Ben nişanlılıydım ben gonusurdum da nenem bağa gızardı. Sen
niye bağarı bağarı gonusuyoñ diye. Ammā gendiñ gibi mi olacağam derdim. Ama

eTiraf kóylerde hanı şu Yenice Tarafında, kúrTlerde var. Bura biraz daha eciķ şeyli,
alafrangalı. şehere yahınıķ ya ondan.

ANLATAN: Mehmet Amca

YAŞ: 59

DERLEME YERİ: Balıseyh Merkez

DERLENEN KONU: Sohbet, İlçe Tarihi

Balışığın bi tarihi de yiğenim oraya. Burası selçuklu devletleri zamanından galma bi kóy. yuharda ballı maħallesi var, esas balışıħ ora da, maħalle oldu Şimdi. Őeyħ Edebali'deñ geliyo ismi. kóyümüzde Añadolu selçuħlu devletinden galma camimiz var. Tarihi eser. vahFa bağlı. Őimdiđi ismi Ballıbaba cami. vağıFa bağlı, 5 Zoba muba ğuramiyoħ iħine eleTdirik Őeyedemiyoh yangın mungun ıkar diye yasağ diyollar. Ondan sōna bitane yaTırımız var ğaradullu can baba. Hacı beđdaŐi veliñin müridlerinden. selçuħlu devletiñden sōna yaşamış. Bu Hacı beđdaŐi veliñ hazreTleri Osmanlının yeniçeri ocağanı ğuran kişilerden. O da oñun talebesi, buraya irŐad eTmiş. Bunlar yedi ğardaŐımıŐ, balışıħ, hıdırŐıħ, ğaraŐıħ, veliŐıħ, aydıŐıħ... ırahaTsızım 10 ötekiler aħlıma gelmiyo. angırıya doğru böyle dağalmışlar. sulaħyurTda Őeyħ Őamil var. hasanŐıħ var hüseyinbeyobasıñda. Ziyarete gelillermiş öyle. Bizim burdaği yaTırla ğalmıyo. Yalandan mulandan değel yanı. kóyün iħinde Şöyle bi direğ, zikir ekmiŐler orda. O direğ soruduyo orda. yuharda da mezerin iħinde de yatıyo mezer var orda kenarı evrili. Bōyük mezer diyinci bililler.

15 Bura üzüm yōnünden bağ yōnünden bi tarihidi esđiden. Beş alTı tane herkesin bağı varıdı. Ama sōnadan sōnaya bu ilaçlar icad olalı, tarlalara ilaç atlıyo, bu bağlara da sığıradı. sığırayıncı ğurudu bağlar. Ondan sōna Tarıma geğildi. Belli baŐlı buğday,

ğavın ğarpız, pancar falan ekilir işTe. diFTik geçisi vardı esğiden o da bitti malesef. birağıldı yiğenim esğiden çoğudu zaman zaman azaldı.

20 asğere göndermeler onbeş yirmi gün önceden davetiyeler başlar. daveT gelir, ev ev gezeller. ğoñu ğoñşu işTe buñların üçer beşer harcırağanı ğollar cePlerine. ğına gecesi yapallar asğer gecesi yapallar. Saz muz duTuyollar, bazen erkeklerden kimi ğadın olur kimi erkek olur oyun yapallar.

25 siziñ kóye bi ğitTim ben de, seğıliye ğadar geri yayañ geldim. Biçer almaya ğeTdiydiğ oraya, giderķene bişeye bindiğ ğeTdiğ, esğiden vesayit Peğ buluñmuyodu. Ondan sōna biraz geldiğ, sōna arħamızdan bi Takşi geldi oğa bindiğ sekiliye geldiğ. Sekiliden bi otobuse bindiğ, ğoltuğumuza da birer somun çaldığ, yiyerek geldiğ. Öyle bi ğitdim yanı o yanna. Orda arħadaşlarım var benim de. susuzdañ var, ondan sōna zencirden var, aşığada çağırhacılı var oraları neyi iyi bilirim. çağırhacılı muhacir 30 kóyü, góçmen yanı. esğiden gelmişler. Atatürkün menderesin zamanında geleñ insanlar yanı.

Şimdi burda eveli rumlar, ermeniler de oturmuşudu. müslümanlar da oturmuşudu. burdaki şıh, bir ğısmı müslümañlar oñun peşinden giderimiş, bu ermeniler rumlar da papazıñ peşinden giderimiş. Aralarına isyan düşmüş. ordan bi 35 dane ağıllı çıkmış demiş ki ikiniz hemhal oluñ, ya senin peşine gideğ, ya bunun peşine gideğ demişler. Tamam demişler. şıh demiş ki fırını yaħın, hePimiz içine gireğ demiş. Fırını yaħdırmışlar, fırın bóyle nar gibi ğızarmış. şıh papaza demiş kine, eliñ mi bende ğalbin mi bende demiş. O da elim sende demiş. Üç kere sormuş, gene elim sende demiş. Eğer ğalbim sende diseymişidi papaz, o da yangından çıkağamışdı. iķisi 40 içeri girmiş fırının içine, ğapağanı ğapaTmışlar. Belirli bi mühleT sōna çıhartmışlar. Papazın eli ğalmış şıh çıkmış. Yalnız içeri girerkene papaz demişkine içeri giriyok ama balımın amaneti saña demiş. Oğlunun ismi balmışdı. işTe o şıh o balı şād

etdirmiş balışıh, şeyhede balı hep burdan gelme. şeyh ede balı Osman beyin
ğayın pederi. ertuğrul gazi hısı mını ziyaret edip gider kene gızılıрма kTa atı boğuluyo,
45 ölüyo. bu nları he P kitaplar da yazar.

Dedemin ğardaşı ğar Pte ğalmı ş iki ğüç dene ğardaşı, hanımı da evde bekâr
ğalmı ş gelin. es ği adamlar böyle gelinleri çı ğartmaz mı ş evden, nikâh lamı ş almı ş
üzerine. Aradan zaman zuhur e T mı ş adam esir dü ş mü ş çı ğ mı ş gelmi ş. Bizim hâne
na ğıyo nē ediy o diye. Oraya gelinci usuldan usuldan bu ğa durumu a ğ na T mı ş lar
50 böyleyken böyle diye. Adam duyuncu bu Tarafa heç gelmemi ş geri dö nmü ş oraya
yerleş mi ş.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

A

1. aba: Abla
2. abıca: Amca
3. ağal: Yeni doğurmuş bir hayvandan ilk günlerde sağılan koyu kıvamlı süt
4. ađár: Eğer
5. ağaz: Kurutulmuş ağalın suyla ıslanarak pişirilmiş hali
6. áđlen-: Eğlen-
7. áđlendir-: Eđlendir-
8. áđleT-: Misafir et-
9. ağleT-: Yanaş-
10. ağşam: Akşam
11. ağıllı: Akıllı
12. ağraba: Akraba
13. ağreT: Ahiret
14. ağraTlık: Ahretlik
15. Alayı: Tümü, hepsi
16. Alma: Elma
17. anđara: Ankara
18. anáne: Anneanne
19. asđer: Asker
20. asdar: Astar
21. avraT : Kadın, eş
22. avuc: Avuç
23. ayçiçáđá: Ay çekirdeği
24. aylık: Maaş
25. ayran çorbası: Ayran ve bakliyatla yapılan bir tür soğuk çorba
26. azaP dur-: Çalıştığı köy evinin tüm hizmetinden sorumlu ol-

B

1. bağ yaprağı: üzüm asması yaprağı
2. bağalım: Bakalım
3. bāđça: Bahçe
4. baldırcañ: Patlıcan
5. balıřıñ: Balışeyh ilçesi
6. Bazar: Pazar
7. bazar: Pazar (gün)
8. beñzi: Beniz+i
9. bebe: Bebek
10. Behriz: Perhiz
11. bele-: Sar-
12. Besmeç: Et ve Bulgurla yapılan yassı ve yuvarlak bir tür yiyecek
13. beķmez: Pekmez
14. bezi: Yufka açmak için hamurun ayrıldığı ve yuvarlak hale getirildiği parçalardan her biri
15. bıldıır: Bir sene öncesi
16. bide: Pide
17. bide: Bir de
18. bilader: Birader
19. bilenziķ: Bilezik
20. bilerziķ: Bilezik
21. bindallı: Gelinler tarafından düğünde giyilen işlemeli, kaftanı andıran kıyafet
22. bişey: Bir şey
23. bīşiy: Bir şey
24. bişir-: Pişir-
25. bitenece: Bitene kadar
26. bosdan: kavun karpuz tarlası
27. boşla-: Yapılan işi bırak-
28. böle: Böyle

29. byT: Bytmek.
30. büküm:  adet yufka ekmek
31. buğda: Buğday
32. burya: Buraya
33. buzala-: Buzağıla-
34. bTce: Bütçe

C

1. camız: Manda
2. cāhiller: Gençler
3. cehiz: Çeyiz
4. cömaātcaḥ: Cemaatçe
5. culuḡ : Hindi

Ç

1. Çal-: Sür-
2. çalallar: Sürerler
3. çağırhacılı: Çakırhacılı. Yozgat iline bağlı köy
4. çar: Oğlan evine giden gelinin giydiği örtü / kıyafet
5. çat-: Ocak yapmak için taşları bir araya getirmek
6. çavış: Çavuş
7. çekenece: Çekene kadar
8. çënik : Çinik, sekiz kiloya eşdeğer bir hububat ölçüsü
9. çih-: Çık-
10. çiyne-: Çiğne-
11. çiTlek: Ay çekirdeği
12. çitlek: Ay çekirdeği
13. çitlek: Ay çekirdeği
14. çoğ: Çok
15. Çoğ: Çok
16. çul: Kağı örtüsü

D

1. daal: Değil
2. daĸka: Dakika
3. daġga: Dakika
4. daban halısı: Yere serilen büyük halı
5. dáğ-: Değ-, dokun-
6. dáğál: Değil
7. dáğel: Değil
8. dandır: Tandır
9. daĥı: Takı
10. daş: Taş
11. daş-: Taş-
12. davıl: Davul
13. davar: Küçükbaş hayvan
14. değel/ değél: Değil
15. dene: Tane
16. dene: Tane
17. deñiş-: Değiş-
18. dePe üsTüne ġo-: Ters çevirerek koy-
19. deri: Deriden yapılmış, yoğurt vb. gıdaları saklamak için kullanılan kap
20. desti: Testi
21. déyiñ: Diye
22. deyişik: Değişik
23. deyza: Teyze
24. diFTiğ geçisi: Tiftik keçisi
25. diş hediği: Çocukların ilk diş çıkaracakları zaman; buğday, nohut, fasulye, mısır gibi bakliyatlarla hazırlanan haşlama yemek.
26. doġan-: Dokun- , rahatsız et-

27. dohtur: Doktor
28. dolana dolana: Üzerinde dolaştırarak
29. Dolma: Yaprak sarması
30. don: Ton
31. dōva: Dua
32. döl: Henüz çiçeği dökülmemiş taze kavun, karpuz
33. dualan-: Dua edilerek gönderil-
34. Durşu: Turşu
35. dúün: Düğün
36. duvaāndan: Duvağından
37. duz: Tuz
38. dülbet: Tülbent
39. dülbeT: Tülbent
40. Dünağan: Dün
41. dünágen: Dün
42. düneğen: Dün
43. Dürü: Düğüne gelen misafirlere verilen hediye
44. düzmek: Dizmek

E

1. ebe: Büyükanne.
2. eccik: Azıcık
3. eccik: Azıcık
4. ecik: Azıcık
5. ecik: Azıcık
6. efedersin: Affedersin
7. ehtiyar: İhtiyar
8. el ğapısı: Gelin olunan ev, koca evi
9. eleTdirik: Elektrik
10. Emme: Ama
11. eskere: Asker
12. eşġi(mek): Ekşi(mek)
13. eşġile-: Mayala- (hamur mayalamak)
14. eyle: Öyle
15. éyi: İyi
16. Eyletmek: Ettirmek, yaptırmak, götürmek, işini gördürmek

F

1. faPırka: Fabrika
2. faqır: Fakir
3. faqır: Fakir
4. fasülle / fasille: Fasulye
5. Fitrin: Vitrin

G

1. gader: Kadar
2. gapı: Evin avlusu, bahçe
3. gardaş: Kardeş
4. gayát: Gayet
5. gayli: Gayrı
6. gırlenT: Kırılent
7. gibim/gimi: Gibi
8. gimi: Gibi
9. gimi: Gibi
10. góçtü: Öldü
11. góğ: Taze, yeşil (sebze)
12. Górucu / Görücü: Evlenmek isteyen bir erkek için kız görmeye giden kimse/kimseler
13. göyneğ: Gömlek
14. gúd-: Çobanlık yap-
15. gúdüm / güdüm: Bir çeşit vurmali çalgı aleti
16. gufa: Soba kovası/ Kova
17. gúnlük: Ay çekirdeği
18. gúreş: Güreş
19. gurs: Kurs
20. ğak-: Kalk-
21. ğab...ğacağ: Kap kacak
22. ğabiristan: Kabristan
23. ğader: Kadar
24. ğader: Kader
25. ğadeyif: Kadayıf
26. ğadıro: Kadro
27. ğağnı: Kağnı
28. ğahri: Kahır

29. ğál-: Gelin olmak
30. ğāli: Gayrı
31. ğamġah: Döner yemeği
32. ğahşinden: Kahrından
33. ğaP: Kap
34. ğardaş: Kardeş
35. ğarpuz: Karpuz
36. ğarşı: Karşı
37. ğarşılılı: Karşılıklı
38. ğaşık: Kaşık
39. ğavın ğarpız: Kavun karpuz
40. ğavır-: Kavur-
41. ğavır-: Kavur-
42. ğavurma: Kavurma
43. ğayınna: Kaynana
44. ğayrı (Gayrı): Artık
45. ğazma: Kazma
46. ğeçi: Keçi
47. ğendi: Kendi
48. ğına: Kına
49. ğırk: Kırk
50. ğırk: Kırk
51. ğırh basması: Kırk basması. Doğum yapan kadının ve çocuğunun doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanması
52. ğırh: Kırk
53. ğırkdağının: Kırıkkale'dekinin
54. ğırğgale: Kırıkkale
55. ğırşáhár: Kırşehir
56. ğız: Kız

57. ɡo-: Koy-
58. ɡoñŝu: Komŝu
59. ɡonya: Konya
60. . ɡoñŝular: Komŝu
61. ɡoñĝŝu: Komŝu
62. ɡocarı: Koca karı< yaşlı kadın.
63. ɡodu: koydu
64. ɡoñŝu: Komŝu
65. ɡoñŝu: Komŝu
66. ɡonur: Konur (Kasaba adı)
67. ɡor oduñları: Meşe odunları
68. ɡovan: Arı kovanı
69. ɡovla-: Dedikodusunu yap-
70. ɡoyun: Koyun
71. ɡundurı buĝda: Kundurı Buĝday. Bir çeşit sert ve sarı buĝday türü
72. ɡura: Kura
73. ɡurban: Kurban
74. ɡurdale: Kurdele
75. ɡuru: Sebze kurusu
76. ɡuŝan-: Kuŝan-, giyin-
77. ɡüccük: Küçük
78. ɡüccüĝükene: Küçükken
79. ɡüccük: Küçük

H

1. habar: Haber
2. Hacı görme: hacca gidecek kişilere yapılan ziyaret
3. hacı yemáğa: Hacı yemeği. Hacca gidecek kişilerin verdiği yemek daveti
4. hallelleş-: Helalleş-
5. Haley: Halay
6. ھاڭet-: Becer-
7. ھاڭlı: Avlu
8. ھاڭırlıya gel-: Hayırlı olsun ziyareti yap-
9. Hanı: Hani
10. Hanđısı: Hangisi
11. harcırak: Harcırak, yolluk
12. Hasıde: Pekmezle yapılan bir tatlı türü
13. hayırlı iş: Kız isteme merasimi
14. hayrát: Hayret
15. héç: Hiç
16. Hedáye: Hediye
17. helke: Bakırdan yapılan kova
18. hepiciği: Hepsi
19. herif: Erkek eş, koca
20. herkeş: Herkes
21. ھاısım: Evlilik bağıyla edinilen akrabalık
22. Hindi: Şimdi
23. holta: Olta
24. ھاoranta: Tüm aile fertleri

I/İ

1. ıġdırmak: Ağır ağır akıtmak. Bir sıvının incecik süzülerek akması
2. ıġdırmak: Ağır ağır, yavaş yavaş akıtmak.
3. ırahmeT: Rahmet
4. ırahmeTlik: Rahmetlik
5. ıraq: Uzak
6. ihvāñ: Bir tarikata mensup kişilerden her biri
7. icar: Kira
8. icTihāt: İctihat. Anlayış, kavrayış
9. iç güvaġa: İç güveysi
10. iç: Çöreġin içine konmak üzere hazırlanan malzeme
11. ilaġan: Leġen
12. İnne: İġne
13. irençberlik : Çiftçilik
14. irençberlik: Rençperlik
15. işlengi: İplikle kumaşa çeşitli desenler işlenilerek yapılan bir tür çeyiz
16. iyle: Öyle

K

1. ombe/ kombe: Klde piirilen mayasız ya da eki mayalı ekmek
2. ayme: Para birimi
3. Kerme (Tezek/Tezzek): Bykba hayvan dıkısı
4. kete: Yağlanmı yufka ekmekler arasına kavrulmu yağlı un konularak piirilen bir tr orek
5. kevgir: Szek
6. kirli orba: Yeil mercimek orbası
7. kfte: Kfte
8. ky: Ky
9. Ky: Ky
10. ktk: Ktk
11. kle/ klk: Yağ konan tahta kova
12. Knde: Gnde, her gn anlamına gelen zaman zarfı

L

1. laf ver-: Konuş-
2. Loğanta: Lokanta

M

1. maķina duT-: Elektrik süpürgesiyle süpürmek
2. maĝaza: Maĝaza
3. mĝmur: Memur
4. Mal: Büyükbaş hayvan
5. Mayış: Maaş
6. mazer: Mezar
7. mazerliĝe: Mezarlıĝa
8. meselakine: Mesela
9. mevl: Mevlt
10. mezr olmak: lmek
11. mezerliķ: Mezarlık
12. MhTar: Muhtar
13. millar: Milyar
14. mötfah Taķımı: Mutfakta kullanılmak üzere hazırlanan ķeyiz parķası
15. mötfah: Mutfak
16. muhteķlik: Muhtaķlık
17. mühleT: Müddet

N

1. nāpīyo: Ne yapıyor
2. nāḡziyo: Ne Geziyor
3. nā'geçerse: Ne geçerse
4. nālin: Takunya
5. neḡadar: Ne kadar
6. nēdiyo: Ne ediyor
7. neḡeēr: Nevşehir
8. niyniyosam: Ne yapacaksam
9. nōreciḡiseḡ: Ne yapacaksak
10. Nōreceḡesem: Ne yapacaksam
11. nōrüyüm: Ne yapayım

O/ Ö

1. oħuddur-: Okuttur-
2. oñarmak: (Balığı) temizlemek, ayıklamak
3. ondan kēri: Ondan Sonra
4. ossun: Olsun
5. ossuñ: Olsun
6. öğleneÇi: Öğlene kadar
7. öndüc: Ödünç
8. öv- (baş öv-): Gelin olacak kızın başında türkü / ilahi söylemek

P

1. pala: Yünden dokunmuş bir çeşit örtü
2. palta: Balta
3. PaTadis: Patates
4. PaTadis: Patates
5. paTisğa: Çoğunlukla pamuktan dokunmuş bir kumaş türü
6. pelize: Pekmezele yapılan bir tatlı türü
7. Pendir: Peynir
8. Peşkir: havlu
9. piyañ: Toprakdan çıkarılan, içi sarı tatlı bir kök

S

1. s̄vari: Süvari
2. saṽulsun: Sağolsun
3. saÇ: Üzerinde ekmek pişirilen yuvarlak biçimli metal levha
4. sal-: Gönder-
5. sandıḥ: Sandık
6. saḥab: Sahip
7. saḥaP çık-: Sahip çık-
8. sayıl: Sahil
9. seḫtór: Sektör
10. sedir: Tahtadan yapılan, arkası olmayan ve üzerine minder ve yastık konan, oturmaya ve yatmaya yarayan bir tür divan/kanepe
11. Sēmiyom: Sevmiyorum
12. sındır-: Sıcak suda kısa sürede haşla-
13. Sıvan: Soğan
14. sıvı yağ: Ayçiçeği yağı
15. siyah et: Kırmızı et
16. soṅgra: Sonra
17. soṅgracıgım: Sonra
18. somun çal-: Ekmek al-
19. somun ekmağı: Fırın/ bakkal ekmeği
20. Sōna: Sonra
21. sōna: Sonra
22. sorud-: Ayakta dur-, dikil-
23. súd: Süt
24. sútún: Sütun
25. suva: Sıva
26. sülüs: Askere gönderme belgesi

Ş

1. şêyle: Şöyle
2. şò: Şu
3. şÿle: Şöyle
4. şèyle: Şöyle
5. şeker: Şeker hastalığı
6. şehir: Şehir
7. şih: Şeyh
8. şih: Şeyh
9. şimdiķ: Şimdi
10. Şindi: Şimdi
11. şindi: Şimdi
12. şire: Meyvelerin şekerli suyu, şıra
13. şorda: Şurada

T

1. taman: (Edat) Hani
2. Taman: Hani
3. tanziye: Taziye
4. Taħı: Takı
5. tavık: Tavuk
6. Tázye: Teyze
7. tesğere: Teskere
8. tesbik: Tespih
9. teş: Bakırdan yapılan büyük leğen
10. ToķTör: Doktor
11. topaÇ: Yuvarlak, top gibi
12. Tört: Dört
13. tuvalaķ : Bulgur ve etle hazırlanan sulu bir köfte yemeği
14. Tuvalaķ: Köfte, nohut ve mercimekle yapılan bir sulu yemek türü

U/ Ü

1. ufağakana: Ufakken
2. uşak: Çocuk, evlat
3. Uşah: Uşak, çocuk
4. üç eTeK: Üç parçadan oluşan, arkası uzun ve yırtmaçlı etek
5. üçün: İçin
6. ülerzik, yüzerlik: Üzerlik otu

V

1. vaḥıt: Vakit
2. vasayit: Vesait
3. vāyh vayh: Vay anlamında bir ünlem edatı
4. vur-: Pişirmek üzere ocağa yemek koymak

Y

1. yĩmırta: Yumurta
2. yĩvarla-: Yuvarla-
3. yaħın: Yakın
4. yağ gibi dolan-: Őahbaz olmak
5. yanı: Yani
6. Yaħın: Yakın
7. yataħ: Yatak
8. yavrĩm: Yavrum
9. yayañ: Yürüyerek gitmek
10. yemák: Yemek
11. yetmiş: yetiŐmiş
12. yırağ: Irak, uzak
13. yi-: ye-
14. yirahat: Rahat
15. yiT-: İt-
16. yoħ: Yok
17. yoħlamak: Ziyaret etmek
18. yođórT çöređá: Yođurtla yapılan bir çörek türü
19. yoğurT çorbası: Yayla çorbası olarak da bilinen yoğurt ve bakliyatla yapılan bir tür sıcak çorba
20. Yol: Düğünden önce kız evinin, yakın akrabalarından hediye istemesi ve onları düğüne davet etmeleri için dağıtılan ve çoğunlukla kumaş olan hediye türü.
21. yörü: Yürü
22. yu(mak): Yıkamak
23. yu-: yıka-
24. yuķa: Yufka
25. yuğur-: Yuğur-
26. yúđsúk: Yüzük

27. yuğuranacı: Yoğurana kadar

28. yúráđam: Yüređim

29. yuğacığ: İncecik

Z

1. zabaḥaÇa: Sabaha kadar
2. zabahleyin: Sabah
3. ZabaḥaÇa: Sabaha kadar
4. zaḥar / zahir: Herhalde, demek ki
5. zatı: Zaten
6. zePze: Sebze
7. zePze: Sebze
8. Zoba: Soba
9. zöhür: Sahur

KAYNAKÇA

- ALTIN, Y. (2008). Arşiv Belgelerine Göre Kırıkkale Oymak-Aşiret-Cemaatler (3). Ankara: Belen Yayıncılık.
- ALTIN, Y. (2009). Kırıkkale 2009. Ankara: Pusula Gazetesi Yayını.
- DEMİR, N. (2001). Ordu İli ve Yöresi Ağızları (İNCELEME-METİNLER-SÖZLÜK). Ankara: TDK yayınları.
- DOĞAN, M. (2012). Aksaray ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- ERCİLASUN, A.B. (2002). Kars İli Ağızları –SesBilgisi-. Ankara: TDK yayınları.
- EREN, M. E. (1997). Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları. Ankara: TDK yayınları.
- ERGİN, M. (2005). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım.
- ERGİN, M. (1983). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- GEMALMAZ, E. (1995). Erzurum İli Ağızları. (I. Cilt). Erzurum: TDK yayınları.
- GÜLENSOY, T. (1988). Kütahya ve Yöresi Ağızları, Ankara: TDK yayınları.
- GÜLSEREN, C. (2000). Malatya İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler). Ankara: TDK yayınları.
- GÜLSEVİN, G. (1997). “Eski Anadolu Türkçesinde Ekler”. Ankara: TDK yayınları.
- GÜLSEVİN, G. (2001). “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller”. AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt II, 2: 125-143
- GÜLSEVİN, G. (2002). Uşak İli Ağızları. Ankara: TDK yayınları.
- GÜNŞEN, A. (2000). Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Ankara: TDK yayınları.
- KANKAL A. (1993). Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Çankırı Sancağı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KORKMAZ, Z. (1994). Nevşehir ve Yöresi Ağızları. Ankara: TDK yayınları.

KORKMAZ, Z. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi. Ankara: TDK yayınları.

NAKİBOĞLU, S.H. (2001). Adıyaman ve Yöresi Ağızları (İNCELEME-METİNLER-SÖZLÜK-İNDEKS). Niğde:

Kırıkkale Belediyesi Kültür Tarih yayınları. (2008). Tarih İçinde Kırıkkale. Kırıkkale: Kırıkkale Belediyesi Kültür Tarih yayınları.

ÜSTÜNER, A. (2000). Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri. Ankara: TDK yayınları.